KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

az OKDT
és a KMK
folyóirata

1973

1

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ folyóirata

19. ÉVFOLYAM
1973. 1. SZÁM

Szerkesztő bizottság:
Arató Attila, Arató Ferenc,
Dobos Piroska, Gallai Ervin,
Gerő Zsoltné, Héberger Károly,
Kertész Gyula, Kövendi Dénes szerkesztő,
Láng Imre, Lévai Tamásné,
B. Nagy Ernő szerkesztő,
Németh Zsófia, N. Rácz Aranka,
Rejtő István, Ruzsás Lajosné,
Sebestyén Géza főszerkesztő, Szurmay Ernő

Szerkesztőség:
Budapest VIII., Múzeum utca 3.
Telefon: 134-000, 272. m.
Megjelenik kéthavonként.
Előfizetési díj: 90,— Ft.
Egyes szám ára: 15,— Ft.

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda.
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató.
Készült az NPI sokszorosító üzemében.
72-3299
Felelős vezető: Mátrai Emil
Példányszám: 600.
Terjedelem: 10,85 A/5 ív

TARTALOM

A könyvtárak kategorizálásának néhány kérdése (PAPP István) 5
Szakmai koncepció a könyvtárosképzés rendszerének továbbfejlesztésére (FUTALA Tibor) 19
A könyvtárosképzésben oktatandó ismerettartalmak, különös tekintettel a szakkönyvtárosok képzésére (SZEPESVÁRY Tamás – VAJDA Erik) 33
A könyvtárosi szakképesitést nem igénylő könyvtári munkakörök képzési problémái (SZABÓ Sándor) 50

Az IFLA-kongresszus anyagából

A könyvtárelméleti és kutatási bizottság munkájából: A könyv- és könyvtártudomány tárgya és módszerei (J. BOLDIŠ) – A modern közmüvelődési könyvtár funkciói (J. KOŁODZIEJSKA) – Olvasási szokásokból olvasási szükséglet (D. VLAJIĆ) – Az olvasás fejlődése a változó világban; amerikai tapasztalatok (T. WALLER – J.C. FRANTZ) – Az olvasási szokások pszichoszociológiai vizsgálata Kanadában (M. ALAIN) – A könyvek olvasásának dinamikus fejlődése városon és falun (J. ANKUDOWICZ) – Könyv- és olvasáskutatás Nagy-Britanniában (G. CHANDLER) – Az olvasástörténeti kutatások problémái, módszerei és eredményei Lengyelországban (K. MIGOŃ) – Az olvasás népszerüsége a Szovjetunióban (I. P. OSZIPOVA) – Az ifjuság olvasásának szociológiai és pszichológiai elemzése (K. SALONEN) – Az olvasók és az olvasói érdeklődés tanulmányozása Norvégiában (H. L. TVETERÅS). Ismerteti KAMARÁS István 57

Kitekintés

Az IFLA gyermekkönyvtári normativái (N. RÁCZ Aranka) 78

Krónika

Könyvtártudományi kutatások 1971–1972 (PINTÉR Márta) 84
Országos könyvtárépitési konferencia, 1972. szept. 14. (CSONGOR Rózsa) 99
A szocialista országok könyvtári módszertani központjainak 6. nemzetközi tanácskozása (BERECZKY László) 101
A tájékoztatás és dokumentáció a nemzetközi szervezetekben. (Az UNITAR genfi szimpoziuma, 1972. aug. 21–23.) (VÁLYI Gábor) 103

Az USA Országos Könyvtári és Tájékoztatástudományi Bizottságának határozataiból 105

Könyvtárról könyvtárra

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár – Állami Gorkij Könyvtár 107

Könyvtártechnikai ujdonságok

Biblio-technika '72 (PÉTERVÁRI László Béla) 108

Szemle

CSOMOR Tibor: Magyarország. Honismereti bibliográfia. 1. kötet (ism. BÉNYEI Miklós) 116
SZALAY Sándor: A szétsugárzó szakirodalmi tájékoztatás helyzete a közgazdaságtudomány területén (ism. SONNEVEND Péter) 121
Külföldi hirek 115, 123

E számunk munkatársai: BÉNYEI Miklós (Megyei Könyvtár, Debrecen), BERECZKY László (KMK), CSONGOR Rózsa (Megyei Könyvtár, Székesfehérvár), FUTALA Tibor (MM Könyvtárügyi Osztály), KAMARÁS István (KMK), PAPP István (KMK), PÉTERVÁRI László (KSH Könyvtára), PINTÉR Márta (KMK), N. RÁCZ Aranka (OKDT), SONNEVEND Péter (KMK), SZABÓ Sándor (KMK), SZEPESVÁRY Tamás (OMKDK), VAJDA Erik (OMKDK), VÁLYI Gábor (Országgyülési Könyvtár)

A könyvtárak kategorizálásának néhány kérdése

PAPP István

A KATEGORIZÁLÁS SZÜKSÉGESSÉGE

Néha már-már hajlamosak vagyunk arra – látva a könyvtárügy folytonos differenciálódását, a könyvtárak funkcióváltását, tevékenységi körük állandó bővülését –, hogy a könyvtárak kategorizálását, különféle terméketlen, az élettől elrugaszkodó, sőt a fejlődést guzsbakötő, káros, de legalábbis haszontalan müveletnek tekintsük. S kétségtelen, van is némi alapja ennek az aggodalomnak.

Véleményem szerint azonban a tipizálás csak akkor jár veszélyekkel, ha nem vesszük tudomásul azt, hogy az egyes kategóriákat dialektikusan kell felfognunk és alkalmaznunk, csupán iránytüként ahhoz, hogy a könyvtári ellátási rendszert minél rugalmasabban illeszthessük a társadalmi és egyéni szükségletekhez.

Magyarországon a könyvtárak kategorizálásának problémája az 1970 végén tartott III. Országos Könyvtárügyi Konferencián merült fel ismét. Ez a konferencia dolgozta ki azt a könyvtárpolitikai koncepciót, amely az elkövetkező szakaszban alapjául szolgál a könyvtárügy fejlődésének. Ennek során elkerülhetetlenül felmerültek az egyes könyvtárak feladatkörét, funkciórendszerét, a könyvtárközi együttmüködés különféle formáit, az állami könyvtárpolitikai irányitás és ellenőrzés hatáskörét és módszereit, a társadalmi tevékenység egyes területeihez, intézményeihez, szervezeteihez füződő kapcsolatokat érintő kérdések. Mindezekre pedig csakis az alapproblémák tisztázása után lehet felelni.

Ha keresem azokat az indokokat, amelyek a téma megvitatása mellett szólnak, a következőket sorolhatom fel.

Először is általánosan megfigyelhető folyamat, hogy nő a könyvtárügy társadalmi sulya és fontossága, szorosabbá és közvetlenebbé vál-

nak a könyvtárak és a társadalmi tevékenység különböző szektorai között a kapcsolatok. Következésképpen a könyvtárak érzékenyebben reagálnak a társadalmi változásokra, gyüjtőkörüknek, szolgáltatásaiknak, általában funkciórendszerüknek a szükségletekhez igazodó változtatásával. Nem egyszer s mindenkorra érvényes egy-egy könyvtártipus s ezen belül az egyedi könyvtár feladatköre, hanem számos tényező hatására jelentős módosulások következhetnek be. Igy például a klasszikus nemzeti könyvtári funkciórendszer, elsősorban a szocialista országokban, könyvtárügyi feladatokkal bővült, vagy például a vezető közmüvelődési könyvtári intézmények, általános gyüjtőkörük megtartása mellett, egy-egy szakterületen szinte szakkönyvtári mélységü gyüjteményeket fejlesztenek ki.

Másodszor a könyvtári szolgáltatások hatékonyságának és gazdaságosságának növelése érdekében halaszthatatlanná vált a szóban már sokszor deklarált egységes, országos könyvtári rendszer gyakorlatban való megvalósitása, illetve az e téren elért kezdeti eredmények megerősitése, továbbfejlesztése. Nyilvánvaló, hogy ennek utja a különböző könyvtártipusok közötti kooperációs formák és kapcsolatok kibontakoztatása, az egységes rendszeren belüli munkamegosztás megszervezése. A könyvtári rendszeren belül érvényesülő differenciálódási és integrálódási tendenciák az egyes tagkönyvtárak világosan meghatározott feladatait tételezik fel; ez korántsem jelenti azt, hogy bizonyos fajta feladatok kizárólagosan egy bizonyos könyvtártipus hatáskörébe esnek, hanem inkább azt, hogy a könyvtári rendszer a vele szemben támasztott igények kielégitése végett a feladatokat célszerüen megosztja tagjai között.

Harmadszor figyelmet érdemel az a tény, hogy mindinkább tért nyer a könyvtárügy távlati terveken nyugvó fejlesztése. A tervezés alapjául tapasztalati és elméleti uton kidolgozott normativák szolgálnak. E normativák nem mások, mint az egyes könyvtárak és könyvtári rendszerek létesitésének, fenntartásának, müködésének mennyiségi és minőségi paraméterei, amelyeket csakis abban az esetben lehet reálisan megfogalmazni, ha előzőleg tisztáztuk az adott könyvtárak tipusjegyeit. Nagyon jó példa erre az IFLA Közmüvelődési Könyvtári Szekciója által kidolgozott nemzetközi szabványajánlás, amely az UNESCO manifesztumában megfogalmazott célok és feladatok alapján bontja ki a közmüvelődési könyvtári ellátás rendszerének optimális modelljét. Hasonló eljárást követnek az egyes nemzeti normativák, igy a mi szakmai fejlesztési irányelveink is.

Negyedszer a könyvtári ellátás jogi szabályozása is ismételten felveti a tipizálás kérdését. A könyvtári jogalkotás – összhangban a tár-

sadalmi fejlődéssel – ujra meg ujra visszatérő feladat, hiszen a megváltozott és változó társadalmi környezethez, feltételekhez kell igazitani a könyvtári rendszer müködésének jogi kereteit, szabályozóit. Ezzel a feladattal találjuk magunkat mi is szemben a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia után, amely többek között uj könyvtári törvény megalkotását is feladatul tüzte. Az előkészületek során kiderült, hogy egyike a legnehezebb problémáknak a törvény hatályának a megállapitása, vagyis annak a kérdésnek az eldöntése, hogy az egyes rendelkezések mely könyvtárakra és milyen mértékben vonatkoznak. Ez a probléma annál nehezebben oldható meg, minél differenciáltabb a társadalmi környezet, s minél differenciáltabb a könyvtári rendszer. Igy nyer különös jelentőséget a kategorizálás, a könyvtári tipusok helyes kialakitása a könyvtári jogalkotás szempontjából.

S végül ötödször, a nemzetközi együttmüködés, különösen a szocialista országok könyvtári rendszerei közötti együttmüködés kibontakoztatása is megkivánja, hogy foglalkozzunk ezzel a kérdéskörrel. A kooperációs vállalkozások megindítása, a közösen vagy munkamegosztásos alapon végzett kutatómunka, a terminológia egységesitése feltételezi a különféle könyvtártipusok funkciórendszerének azonos értelmezését, vagy legalábbis az értelmezés közelitését.

A fentieket előrebocsátva hangsulyozni szeretném, hogy a könyvtárak tipizálása nem öncél, hanem rendkivül szorosan összefügg más problémakörökkel, s a kategóriák helyes megválasztása, rugalmas kezelése elősegiti az azokra adandó válaszok kidolgozását is. Itt csak a könyvtárpolitikával, a rendszertervezéssel és -szervezéssel, a gépesitéssel és az épitkezéssel való kapcsolatokra hivnám fel a figyelmet.

KÖNYVTÁRI RENDSZER ÉS KÖNYVTÁRTIPUSOK

A politika müvészetének egyik igen fontos összetevője a sulypontozás, a döntő láncszem megragadásának a képessége. Érvényes ez a könyvtárpolitikára is. Nem közelithet azonos elvárásokkal, azonos intenzitással a teljes rendszer minden összetevőjéhez, minden tagjához, hanem az adott társadalmi feltételekből kiindulva, azokat gondosan elemezve kell megállapitania stratégiáját és taktikáját, kiválasztania azokat a könyvtártipusokat, amelyek az adott szakaszban kulcsfontossággal birnak, helyesen meghatároznia ezek funkciórendszerét, lényegi tipusjegyeit, hogy ennek megfelelően végezhesse irányitó, fejlesz-

tő és ellenőrző tevékenységét. Könyvtárpolitikánk gyakorlatából példának hozhatom fel a közmüvelődési könyvtárak funkciórendszerének uj megfogalmazását a 60-as évek második felében, amikor az addig bekövetkezett változások s a fejlődési tendenciák gondos elemzése alapján e könyvtártipus sokoldalu társadalmi kötődése mellett foglaltunk állást, s a népmüvelési funkciót megőrizve-meghaladva a közmüvelődési könyvtári rendszernek a müvelődéshez, oktatáshoz, kutatáshoz, termeléshez füződő feladatköreit vele egyenrangu funkcióknak minősitettük. Ezzel természetesen együtt járt a közmüvelődési könyvtárak rendszerén belül a további differenciálódás, amely a településszerkezethez igazodva szabta meg az egyes tagkönyvtárak feladatkörét.

Egy-egy ország könyvtárügyét egységes rendszernek fogjuk fel, amelyben az egyes tagok kölcsönösen meghatározzák és feltételezik egymás tevékenységét, továbbá a rendszeren belül különböző alrendszerek is alakulnak állandó vagy ideiglenes szervezetekként bizonyos feladatok elvégzésére. A rendszer egészének, illetve részeinek megtervezése és megszervezése fölvet tipológiai problémákat is. Korántsem arról van szó, hogy az azonos tipusu könyvtárak jelentenék az egész rendszer alrendszereit. Tapasztalataink inkább arra mutatnak, hogy homogén alrendszerek mellett egyre inkább a különféle tipusu könyvtárak együttesei lépnek egymással szorosabb-lazább kooperációs kapcsolatokra. Mig korábban lényegileg a hálózat volt a könyvtári szervezetek szinte egyeduralkodó formája, kialakulóban vannak más alapokon szerveződő könyvtári együttesek is. Természetesen régóta szorgalmazzuk, hogy az azonos szakterületen, földrajzi területen müködő könyvtárak fejlesszék ki kooperációjukat, de ugy látszik, csak most jutunk odáig, hogy ez az elméleti kivánalom a gyakorlatban is realizálódhatik. Ez magával hozza azt is, hogy az egyes könyvtárak egyidejüleg több kooperációs sszervezetbe, alrendszerbe tartoznak, de semmiképpen sem jelenti azt, hogy tipusjegyeik elmosódnak; inkább arra utal, hogy dialektikusan kell felfognunk az egyes könyvtárak szerepkörét és a könyvtári szervezetek összetételét. Hogy ez a megoldás mennyire előnyös a használók és a részt vevő könyvtárak szempontjából, arra jó példa a kémia és a vegyipar területén müködő kooperációs kör. Ebben — a Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtára vezetésével — egyetemi könyvtárak, országos szakkönyvtárak, kutatóintézeti és vállalati szakkönyvtárak vesznek részt, függetlenül attól, hogy mely minisztérium irányitása alá tartoznak, mely könyvtári hálózat tagjai. A kölcsönös érdekek alapján kifejlesztett szolgáltatások szinvonala és gyorsasága messze meghaladja az országos átlagot, akár a könyvtárközi kölcsönzés gyorsaságát és hatékonyságát, akár a reprodukciók mennyiségét és minőségét, akár egyéb tényezőket vizsgáljuk.

A könyvtári munka és szolgáltatások gépesitése – különösen kis országokban, de ugy vélem, a nagyokban is – csak átfogó, országos tervek és vállalkozások alapján történhetik. A gépesitési program kidolgozása és megvalósitása csakis az egyes könyvtártipusok sajátosságainak és az e tipusok rendszerbe szerveződéséből adódó követelményeknek a figyelembevételével képzelhető el. A könyvtár tipusából és a rendszerben, alrendszerben elfoglalt helyéből következően lehet megállapitani gépesitésének optimális szintjét, vagyis azt a legalacsonyabb fokát, amely a rendszer müködését még lehetővé teszi. Ugyanis az egész rendszer teljesitőképessége lecsökken, ha az egyes könyvtárak lényegesen elmaradnak a tipusra meghatározott gépesitettségi szinttől. Hiába állit be néhány könyvtár telexet, ezzel a könyvtárközi forgalomnak csak csekély hányada gyorsul; az áttörés akkor következik be, amikor minden lényeges ponttal lehetségessé válik a telex-összeköttetés.

Közhelynek számit, hogy a könyvtári épület tervezésének első fázisa a könyvtár funkciórendszerének a tisztázása. Az adott könyvtártipus általános jegyei és a helyileg támasztott egyedi követelmények határozzák meg végül is az épület megformálását. Ezt a megállapitást jól bizonyitja közmüvelődési könyvtári koncepciónk változásának tükröződése az ujabb és ujabb épületekben. Itt példaképpen csak un. közösségi terek differenciálódó rendszerére vagy a szakrészlegek kialakulására utalok: az előbbi azoknak a feladatoknak a következménye, amelyeket a könyvtár mint társadalmi és kulturális fórum vállalt, az utóbbiak pedig a közmüvelődési könyvtár növekvő szakirodalmi tájékoztatási szerepkörének.

A könyvtárak tipizálását lényegében gyakorlati kérdésnek tekintjük. Ez azt jelenti, hogy a könyvtárügy fejlődése során kialakult formákból szürjük ki a tipusjegyeket, s nem kivülről, voluntarista módon próbáljuk az egyes könyvtárak feladatkörét meghatározni. Ez a módszer biztositja leginkább azt, hogy a társadalmi szükséglettel összhangban tudjuk a könyvtárügy fejlesztését tervezni.

Követelményként állithatjuk fel, hogy egy ország különféle tipusu könyvtárai egységes rendszert alkossanak, amelyben az egyes tagok kölcsönösen meghatározzák egymást, ha kialakulnak közöttük a rendszeres kapcsolati formák, amelyek keretében közös vállalkozásokat, munkálatokat, szolgáltatásokat inditanak, ha müködésüket általános törvényszerüségek határozzák meg. Az egységesség tehát semmiképpen sem jelenti azt, hogy a könyvtárakkal szemben azonos elvárásokat támasztunk, hanem azt, hogy ésszerü és célszerü munkamegosztás alapján együttesükben biztositsák a természetes és jogi szemé-

lyek könyvtári ellátását. Ezért nem fogadhatók el számunkra azok az elképzelések, amelyek merev határvonalat kivánnának huzni egyfelől a tudományos és szakkönyvtárak, másfelől a közmüvelődési könyvtárak közé (vagy legyenek bármilyen más könyvtárak az ilyen önkényes határvonalak két oldalán). Világtendenciaként figyelhető meg a könyvtárügy fejlődésében az integrálódás folyamata; ezért is retrográd álláspont volna, ha egy országon belül több, egymástól független könyvtárügyről beszélnénk. A könyvtárügyet olyan rendszernek kell tekintenünk, amely világosan meghatározható jegyek alapján különül el a társadalom egyéb rendszereitől.

Ugyanakkor azonban azt is meg kell állapitanunk, hogy ez az önállóság viszonylagos. Ez a megállapitás érvényes az egész rendszert illetően, még inkább egyes tagjait illetően. Ugyanis a könyvtárügyet a szolgált területhez, társadalmi tevékenységhez, intézményhez, szervhez füző szoros kapcsolatok determináló erejüek. E kapcsolatok változatos formákban nyilvánulnak meg: a könyvtári szolgálatot vagy önálló intézményként megjelenő könyvtárak (amelyek közvetlenül és más intézményekkel együttmüködve szolgálják a funkciórendszerüknek megfelelő társadalmi igényskálát), vagy különféle gazdasági, tudományos, kulturális vagy társadalmi szervekbe, szervezetekbe ágyazott könyvtárak, könyvtári osztályok, részlegek látják el. A könyvtárügy fejlődését egyszerre jellemzi az önállóság erősödése (mind nagyobb, teljesitőképesebb könyvtárak, könyvtári szervezetek létrejötte) és a más rendszerekbe való integrálódás jelensége (az információs rendszer, a felnőttoktatási rendszer, maga az oktatásügy stb. egyre szorosabbra vonja kapcsolatait a könyvtárakkal).

Akármilyen kategóriák szerinti metszetben kivánjuk tipizálni a könyvtárakat, tudomásul kell vennünk, hogy az egyes tipusok nyitottak, újabb átmeneti formák alakulnak, s esetenként a helyi körülmények döntően játszanak közre a tipus adott megjelenési formájának a kialakulásában. Korábban például arról beszéltünk, hogy az általános és a középiskolákban két könyvtár van: egy nevelői és egy tanulói könyvtár. A fejlődés során kiderült, hogy ez a mechanikus szemlélet a gyakorlatban tovább már nem tartható, hanem egységes iskolai gyüjteményt kell szervezni, amely az oktatónak és a diáknak egyaránt rendelkezésére áll. Az általános gyüjtőkörü közmüvelődési könyvtárak a helyi igényektől függően egyes területeken elmélyitik gyüjtésüket s szakirodalmi szolgáltatásokra is képesek, másokon pedig kisebb mélységben folytatják a gyüjtést, tekintetbe véve a vonzáskörükben müködő, a nyilvánosság számára is hozzáférhető szakkönyvtárakat, felsőoktatási könyvtárakat. Megjelennek a több szerv által közösen fenntartott

könyvtárak (például a lakosság számára is szolgáltató szakszervezeti könyvtárak, amelyek létesitéséhez és müködéséhez a lakosság könyvtári ellátásáért felelős tanács anyagilag hozzájárul). Az egyetemi könyvtárak egyes szakterületeken országos nyilvános szakkönyvtárakként müködnek. És igy tovább.

Az előző bekezdésben a tipusok nyitottságára mutattunk rá. Most ezt azzal kell kiegészitenünk, hogy ebből semmiképpen sem következik a tipusok funkciórendszerének a parttalansága, a feladatok teljes egybemosódása. Az egyes tipusok jellegzetességei történeti fejlődés eredményeképpen alakultak ki, s az adott szakaszban viszonylag állandóak. A tipizálás tulajdonképpen ezeknek a jegyeknek az általánositását, ezzel együtt a könyvtárak bizonyos csoportjainak körülhatárolását jelenti. Ezt a szinte elkerülhetetlenül jelentkező beszükitő tendenciát oldja fel a könyvtárközi együttmüködés követelménye, illetve realizálása. Az együttmüködés két fő tartalma a munkamegosztás és a szolgáltatások közvetitése. A magyarországi fejlődésben megfigyelhető az az irányzat, hogy a hálózati kapcsolatok – függően attól, hogy milyen könyvtárakat fognak össze – két irányban polarizálódnak. A szakkönyvtárak esetében inkább igazgatási, irányitási, ellenőrzési tartalmat nyernek, az egyetemi könyvtárak esetében az előbbi mellett a szakirodalmi ellátási egység szerepét is betöltik, a közmüvelődési könyvtárak terén pedig pillanatnyilag az ellátási rendszerre jellemző vonások hangsulyozása került előtérbe, s az igazgatási kapcsolatok mintha gyengültek volna a helyi tanácsok önállóságának a növekedésével.

A KATEGORIZÁLÁS SZEMPONTJAI

A következőkben a tipusok kialakitásában érvényesülő főbb kategorizálási szempontokkal szeretnénk foglalkozni, mégpedig fontossági sorrendben. Ugy vélem, hogy fontosságban mindent megelőz, mert a könyvtár müködését lényegileg határozza meg az a kategóriarendszer, amely a könyvtár társadalmi beágyazottságát s ebből következő funkcióit tükrözi. Ezután következik a hozzáférhetőségnek, azaz a szolgáltatások nyilvánosságának a szempontja. Ezzel összefügg a fenntartó (tulajdonos) szerinti csoportositás. Végül a gyüjtőkör és az állomány nagysága szerint történő kategorizálás is lényeges elemeket ad a könyvtártipusok kialakitásához.

A könyvtárak kategórizálása elsődlegesen funkciórendszerük szerint történhetik. Funkció alatt ebben a vonatkozásban nem a könyvtár egyes tevékenységi formáit értem, hanem a különféle társadalmi folyamatokban jelentkező tájékoztatási és pedagógiai szükségletek és igények kielégitésére az adott könyvtártipus által ellátott feladatok körét. A könyvtár funkciórendszere tehát mindazokat a feladatköröket felöleli, amelyeket használói igényeinek kielégitése érdekében és a könyvtári rendszeren belüli munkamegosztás keretében ellát. A funkciórendszer áthatja és meghatározza a könyvtár egész tevékenységét. Mivel két változó tényezőtől, a társadalmi szükségletektől és a könyvtárügy fejlődésétől függ, nem tekinthetjük egyszer s mindenkorra rögzitettnek. Szeretném arra is felhivni a figyelmet, hogy a funkciórendszert a maga konkrétságában mindig a helyi adottságok határozzák meg.

A funkciórendszer szerinti kategorizálás tehát a könyvtár társadalmi és a könyvtári rendszeren belüli kapcsolódása és helye szerint történik. E kapcsolódása azonban az esetek többségében több irányu, ezért besorolása nem mindig valósitható meg teljesen egyértelmüen. Egy-egy könyvtárat nem lehet minden esetben egy bizonyos társadalmi tevékenységhez rendelni.

A könyvtárak funkciórendszerét meghatározó legfontosabb társadalmi területek: a termelést, a kutatást, az államigazgatást stb. szolgáló tájékoztatás, ezen belül a szakirodalmi tájékoztatási rendszer, a közoktatás és a közmüvelődés. Mint ahogy ezek a társadalmi tevékenységek sem jelentkeznek tiszta formában, hanem egymással szoros összefonódásban, éppenugy a könyvtárak feladatai sem rendelhetők egyértelmüen egyik vagy másik területhez, különösen akkor nem, ha a könyvtár önálló intézményként müködik, nem valamely szervezet részeként.

Le kell szögeznünk azt is, hogy a más-más társadalmi területekhez kapcsolódó könyvtárak nem állnak egymással alá- és fölérendeltségi viszonyban. A funkciórendszer szerinti kategorizálás eredményeképpen minőségileg különböző tipusokat kapunk, de ez nem jelent egyben szinvonalkülönbséget is. A könyvtári hierarchiát nem a könyvtártipusok szerint kell kialakitani, hanem attól függően, hogy a könyvtári rendszeren belül milyen szerepkört tölt be a könyvtár, mekkora a szolgáltatási kapacitása, mennyire aktiv a könyvtárközi kooperációban.

A nyilvánosság fokára (vagyis a használók körére mint kategorizálási szempontra) korábban nem sok figyelmet forditottunk.

Hangsulyozva azt a helyes elvet, amely szerint ha valaki bármely könyvtárba beiratkozik, az összes többi könyvtár szolgáltatásai is rendelkezésére állnak, megfeledkeztünk arról a tényről, hogy számos gyakorlati tényező ellene hat ennek az ideális követelménynek, hogy számos könyvtár csakis és kizárólag szük használói kört szolgál ki. A nyilvánosság kérdését azért is hanyagolhattuk el, mert ugy véltük, hogy mivel a könyvtárak szocialista (állami vagy csoport-) tulajdonban vannak, hozzáférhetőségük egyszerüen nem probléma, hiszen közvetlenül vagy közvetve bármely gyüjtemény mindenki rendelkezésére áll. A kérdés tulajdonképpen az uj gazdasági irányitási rendszer kibontakozása után vetődött fel élesebben, amikor ennek hatása a kulturális életben is egyre inkább érezhetővé vált. Messzire vezetne az okok és hatásuk vizsgálata, elég legyen arra rámutatni, hogy például egy állami vállalat keretében müködő szakkönyvtár nyilvánosságának, vagyis külső használók által való hozzáférhetőségének eldöntése lényegében a vállalatvezetés hatáskörébe esik.

A nyilvánosság fokával sok tekintetben rokon tényező a könyvtár tulajdonosa (fenntartója). Érdemes azonban különbséget tenni e két kategorizálási szempont között, mert a nyilvánosság foka és a könyvtár tulajdonosa szerinti csoportositás nem ugyanazt az eredményt adja. Ugyanis az állami tulajdonban lévő könyvtár nem mindig egyuttal nyilvános is, és a testületek vagy szervezetek könyvtárai nem okvetlenül zárt, azaz csak a használók meghatározott köre számára rendelkezésre álló gyüjtemények. Nehéz lenne például a szakszervezeti könyvtárakat zárt intézményeknek tekinteni, már csak használóik körének rendkivül kiterjedt volta miatt sem, bár kétségtelen, hogy elvileg a szakszervezeti tagság, sőt a szakszervezeti alapszerv tagsága kiszolgálása a fő feladatuk.

A könyvtár nyilvános, illetve zárt jellegét nem szabad merev kategóriaként kezelnünk. A gyakorlat azt mutatja, hogy számos átmeneti fokozat van, amelyek kialakulásában különféle objektiv és szubjektiv tényezők játszanak közre. Vegyük például ismét a szakszervezeti könyvtárakat. Ha müködésük feltételei kedvezőek (megfelelő a helyiségük, a létszámuk, az állományuk, s ami a legfontosabb: az utcáról közvetlenül is megközelithetők), akkor a legtöbb esetben a környező lakosság rendelkezésére is állnak. Vagy a kutatóintézetek, egyéb intézmények keretében müködő könyvtárak: néhol az intézmény igazgatójának engedélye szükséges az egyszeri használathoz is, máshol ezt a hatáskört a könyvtáros gyakorolja, ismét máshol pedig minden megszoritás nélkül bárki használhatja a könyvtárat. Ezzel a differenciált helyzettel számolnia kell a könyvtárpolitikai irányitásnak, s nem bi-

zonyos, hogy a nyilvánosság maximális biztositására a legcélravezetőbb eszközök a jogszabályok, utasitások, rendelkezések lennének.

Csonka volna pedig a könyvtári rendszer, ha kizárnánk belőle ezeket a korlátozottan nyilvános vagy zárt könyvtárakat. Csatlakoztatásukra más megoldási módokat kell keresni. Tapasztalataink szerint két fő és hatékony eszköze van a könyvtárpolitikának e könyvtárakat illetően. Az egyik a kölcsönös érdekeken alapuló közös vállalkozások, kooperációs formák kialakitásának szorgalmazása (itt óriási lendítőerőt jelenthet a központi segélyezési alap), a másik pedig a könyvtárosképzés, amely olyan munkatársakat bocsát a nem nyilvános könyvtárakat fenntartó szervek rendelkezésére, akik az egységes könyvtári rendszer szemléleti alapján kapták elméleti és gyakorlati képzésüket. Elképzelhető az is, hogy bizonyos feltételekhez kötődik a könyvtári rendszerhez való csatlakozás; célszerünek látszik, hogy csak azok az intézmények nyerjék el a „tagsági jogot", amelyek bizonyos kötelezettségeket is vállalnak a kölcsönösség alapján.

A könyvtári rendszer sulypontját azonban kétségtelenül a nyilvános könyvtárak képezik. Éppen ezért ezek fenntartása állami feladat; a könyvtári szolgálat k ö z s z o l g á l t a t á s n a k tekintendő, mégpedig olyan közszolgáltatásnak, amelynek alapszolgáltatásai ingyenesek kell hogy legyenek. Az állam a nyilvános könyvtárakat vagy a helyi államhatalmi szerv révén, vagy pedig kormányzati szinten tartja fenn. A nyilvános könyvtárak jelentik a müvelődéshez, az információkhoz, a szellemi rekreációhoz való jog valóra váltásának egyik bázisát. Rendkivül fontos, hogy a nyilvános könyvtárak köre ne csak az un. közmüvelődési könyvtárakból álljon, hanem egészitse ki ezeket a nyilvános szakkönyvtárak sora. Mig az előbbiek területileg szerveződnek, a lakosság lakóhelye szerint, addig az utóbbiak nyilvánvalóan az egyes ismeretágak szerint. Ilyen nyilvános szakkönyvtári funkciót nemcsak önálló intézményként müködő könyvtár láthat el, hanem felruházhatók ezzel például az egyetemi könyvtárak is. Az országos szakkönyvtáraknak kettős kapcsolatrendszere van: egyfelől közvetlenül és a közmüvelődési könyvtárak révén a lakosság egészének sugározzék szét szolgáltatásaikat, másfelől pedig az illető szakterületen müködő egyéb szakkönyvtárak kooperációját szervezik, ami tulajdonképpen az országos szakirodalmi ellátás alapja.

A könyvtár t u l a j d o n o s a (f e n n t a r t ó j a) szerint történő kategorizálásnak elsősorban a könyvtárpolitikai irányitás, a jogszabályok, rendelkezések hatálya szempontjából van jelentősége.

A magántulajdonban lévő könyvtárak kizárólag abban az esetben érdemelnek figyelmet, ha állományukban nemzeti értéket képviselő dokumentumok találhatók. Ezek gondozása, eladása, az országból való kiszállitása nyilván állami ellenőrzést kiván. Előfordul nem is ritkán az az eset, hogy egy-egy magángyüjteményben ugyan nincsenek kiemelkedő értékü darabok, de a gyüjtemény egésze képvisel jelentős értéket. Az állami felügyeletnek ilyenkor is figyelemmel kell kisérnie a gyüjtemény sorsát, annál is inkább, mert a gyüjtő halála után a szétszóródás veszélye fenyegeti. A szélesebb-szükebb olvasókört szolgáló, nem magántulajdonban lévő könyvtárak fenntartói változatos skálán helyezkednek el. Minisztériumok, tanácsok, vállalatok, intézmények, társadalmi szervezetek, egyesületek stb. szerepelnek köztük. Korábban határozottan hajlottunk arra, hogy ezen könyvtárakat viszonylag homogén kategóriának fogjuk fel; 1956. évi könyvtári törvényünk például a tanácsok által és a szakszervezetek által fenntartott közmüvelődési könyvtárakat nem különböztette meg, pontosabban: hatályát ugyanabban a mértékben terjesztette ki az egyikre is, mint a másikra. Ez az álláspont ma már nemigen tartható; a szakszervezeti könyvtárak problematikáját a szakszervezeti mozgalom sajátosságainak figyelembevételével kell kezelni.

Különbséget kell tennünk az állami szervek által közvetlenül, önálló intézményként fenntartott nyilvános könyvtárak s azon korlátozottan nyilvános vagy zárt könyvtárak között, amelyek vonatkozásában az állam fenntartói funkcióját közvetve, a vállalaton, intézeten keresztül gyakorolja. Ennek következményeit a könyvtárpolitikai irányitásnak is le kell vonnia, hiszen ez utóbbiak tevékenységét alig befolyásolhatja közvetlen eszközökkel. (Erről más összefüggésben fentebb már szó esett.) Még olyan kérdésekben sem avatkozhat bele, mint könyvtárak létesitése vagy megszüntetése (a megszüntetett könyvtár állományának hasznositását természetesen már szabályozhatja!), hiszen egy vállalatot nem azért hivtak életre, hogy könyvtárat tartson fenn, hanem hogy gazdasági célkitüzéseket valósitson meg. Ha a vállalat igazgatója ugy itéli meg, hogy ehhez saját könyvtárra van szüksége, megszervezi, ha pedig gazdaságosabbnak itéli egy nyilvános szakkönyvtártól megrendelni a számára szükséges szakirodalmi szolgáltatásokat, ezt a megoldást választja.

Arra kell törekednie a könyvtárpolitikának, hogy a társadalmi szervezetek, egyesületek tulajdonában lévő könyvtárak is szerves részét képezzék az országos könyvtári rendszernek. Különösen fontos olyan kiterjedt hálózatok intenziv bevonása, mint például Magyarországon a szakszervezeti könyvtáraké.

Ide tartozik az egyházi tulajdonban lévő, hatalmas nemzeti értékeket képviselő könyvtárak kérdése. Korábban megelégedtünk az állami szakfelügyelet gyakorlásával. Most azonban arra törekszünk, hogy gazdag történeti gyüjteményeiket fokozottan hasznositsuk a kutatás, a szakirodalmi ellátás érdekében. Hogyan, milyen eszközökkel lehet az egyházi könyvtárakat is a könyvtári rendszer szerves részévé tenni? Nehéz problémákat kell még megoldanunk ebben a vonatkozásban, de ugy látszik, hogy az egyházak tulajdonosi érdekeinek tiszteletben tartásával számottevő eredményeket lehet elérni.

A gyüjtőkör mint kategorizálási szempont a könyvtári rendszer szerkezete szempontjából érdemel elsősorban figyelmet. A dokumentumtermés óriási ütemü növekedésének, tartalmi és formai differenciálódásának következtében a két alapkategória — általános és szakkönyvtár — mellett ujabbakkal is számolnunk kell. Különösen az általános gyüjtőkörü könyvtár vált problematikussá, ha az általános tájékozódásnak, a kutatás kiinduló irodalmának biztositása mellett a szakirodalomban való mélységi kutatást is lehetővé kivánja tenni. A tudományok fejlődésének sajátságai azonban — szükségtelennek látszik itt ezeket felsorolni — ujra és ujra szükségessé teszik az áttekintést az ismeretanyag teljes köre fölött. Ezért bármilyen kompromisszumok, különféle szempontok szerint történő beszükitések árán, de tovább él az általános gyüjtőkörü könyvtár. Az általános és a szakkönyvtárak kooperációs kapcsolatai jelentik az országos szakirodalmi ellátás egyik bázisát (a másikat az azonos szakterületen müködő szakkönyvtárak együttesében jelöljük meg), amely különösen a vidéken jelentkező szakirodalmi igények kielégitésében játszik óriási szerepet.

Napjainkra az általános gyüjtőkörü könyvtárak legjellegzetesebb tipusává — a nemzeti könyvtárak mellett, amelyek legnagyobb része a nemzeti vonatkozás kritériuma szerint korlátozni kényszerült gyüjtését — a közmüvelődési könyvtárak váltak. (Az egyetemi könyvtárak gyüjteményeiben határozott specializálódás figyelhető meg.) A közmüvelődési könyvtárak egymásra épülő nagyságrendjeiből álló ellátási rendszerek biztositják a lakosság általános könyvtári ellátását, egyaránt kielégitve müvelődési, oktatási, termelési, kutatási jellegü irodalmi igényeit. Abból, hogy gyakorlatilag semmilyen igény kielégitése elől sem zárkózhatnak el, e könyvtártipusnak két következtetést kell levonnia. Az egyik az, hogy az általában 150—500 ezer lakosra méretezett ellátási rendszerek vezető könyvtárainak ujfajta könyvtárrá kell válniuk; nem az értékes irodalom teljességének a gyüjtését tüzik ki célul, hanem a kiinduló tájékozódást, az egyes is-

meretágak közötti összefüggéseket feltáró irodalmat, az általános referenszapparátust biztositják – a közmüvelődési könyvtárak hagyományos funkciói mellett. A másik pedig az, hogy mind székhelyük szakkönyvtáraival, mind pedig az országos szakkönyvtárakkal szoros, az igények és szolgáltatások gyors áramlását biztositó kapcsolatot kell létesiteniük.

A nyilvános szakkönytárak és a korlátozottan nyilvános, illetve zárt szakkönyvtárak problematikáját részben már érintettük. A nyilvános szakkönyvtárak esetében még hangsulyoznunk kell, hogy feladatkörükbe tartozik a közvetlen könyvtári szolgáltatások nyujtásán tulmenően a kooperációs kapcsolatok kifejlesztése is. Sőt, a szakirodalmi tájékoztatási rendszer keretében a hagyományos könyvtári szolgáltatások mellett szakirodalmi tájékoztató szolgáltatásokat is kell nyujtaniuk; kedvező esetben e szolgáltatások tekintetében is koordinátori szerepet töltenek be.

Az állomány nagyságrendje nem látszik termékeny kategorizálási szempontnak, mert a könyvtárakat egyre inkább szolgáltatási kapacitásuk, a könyvtári rendszerben betöltött szerepkörük és nem állományuk nagysága szerint mérjük. (A közmüvelődési könyvtárak terén találkoztunk olyan kedvezőtlen jelenséggel is, hogy sok helyütt azért nem selejtezték a tartalmilag elavult könyveket, hogy az egy főre eső kötetek száma minél magasabb legyen.) Ennek ellenére a könyvtárak bizonyos kategóriáihoz hozzárendelhetünk állománynagyságrendi mutatókat a választék, illetve a szakirodalmi ellátás biztositása érdekében. Ezt a mutatót azonban mindig dinamikusan kell felfogni, vagyis az induló állomány mellett a gyarapodás és a kivonás normativáit is meg kell adni.

Ha azonban a könyvtár nagyságrendjét komplex mutatónak tekintjük, amelybe az állományon kivül beleértendő a létszám, az elhelyezési körülmények, a felszerelés, a gépesitettség foka, s nem utolsó sorban a szolgáltatások (hozzászámitva a más könyvtárak szolgáltatásainak közvetitését is), sőt a kooperációs vállalkozások szervezése, illetve az azokban való részvétel – akkor már a könyvtári rendszerben vagy alrendszerben elfoglalt helytől függő funkcionális nagyságrendről beszélhetünk. Ez a mutató sokkal előnyösebb, a könyvtár funkciórendszerével szorosan összefüggő kategorizálást tesz lehetővé. A könyvtári nagyságrendek ilyen értelemben történő kialakitása során célszerünek látszik meghatározni az egyes tipusok minimumjegyeit is, vagyis azokat a minimális kritériumokat, amelyek megléte esetében egy adott egység már vagy még könyvtárnak tekinthető

OSZK

az illető tipuson belül. Ez lehetővé teszi a normán aluli, csak formálisan könyvtárnak nevezett egységek kiszürését, ami ugyan nem jelenti azt, hogy egyuttal kirekesztődnek a könyvtári rendszerből, de elképzelhető, hogy bizonyos kooperációs formákban nem vehetnek részt, bizonyos rendelkezések nem vonatkozhatnak rájuk stb. A könyvtári minimum differenciált megállapitása egyaránt hasznos a kooperáció tartalmi és formai kérdéseinek rendezéséhez, a statisztikai adatszolgáltatás megbizhatóságához s a könyvtárpolitikai irányitáshoz.

A könyvtári minimum és a fölötte lévő nagyságrendek megállapitása tulajdonképpen a különféle könyvtártipusok létesitési, fenntartási és müködtetési normativáinak a kidolgozását jelenti. E normativák a különböző funkciórendszerü könyvtárakra külön-külön, de a tipusok közötti kapcsolatokat figyelembe véve dolgozandók ki. Célszerünek látszik, hogy ezeket a munkálatokat a közmüvelődési (általános nyilvános) könyvtárak normativáival kezdtük, mivel ezek a könyvtárak jelentik az ellátási rendszer alapját, s igy vonatkozási pontul szolgálnak a további normamunkálatokhoz.

Nem vállalkoztam a konkrét könyvtártipusok megállapitására, még kevésbé azok definiciójára. Ezt a feladatot, mint az alapkérdések egyikét, az uj magyar könyvtári törvény előkészületei során kell megoldani.

A magyar könyvtárügy ujabb jelentős eredménye van kialakulóban: formálódik a könyvtárosképzés uj rendszere. Az alábbiakban közöljük az előkészitő munkálatok eddigi eredményeit összefoglaló három tanulmányt.

Szakmai koncepció a könyvtárosképzés rendszerének továbbfejlesztésére

FUTALA Tibor

I.

Aligha van könyvtárügyünknek még egy olyan területe, amelynek alakulását – sikereit és kudarcait: – teljesebben és rendszeresebben tükröztetné a szakirodalom, mint a könyvtárosképzését. (1) Ennek két oka van. Az egyik az, hogy – lévén szakmánk ismeretanyaga az állandó forrongás, az igen gyors fejlődés állapotában – az elmult két évtized folyamán gyakran kellett módositanunk a képzés programjait és tanterveit. A másik: ujra és ujra meg kellett védeni a könyvtárosképzés már kivivott pozicióit a közoktatás rendszerén belül, illetve ismételten kisérletet kellett tenni a közoktatásból kirekedt részeinek e „sáncok" mögé történő bevitelére.

Hogy képzési törekvéseink korántsem valósulhattak meg maradéktalanul, arra a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia nagyon nyomatékosan hivta fel a figyelmet, sőt: a képzés ügyének korszerü rendezését „a továbbhaladás legfontosabb tényezőjé"-nek jelölte meg. (2)

A Konferenciát követően mind a Művelődésügyi Minisztérium, mind az Országos Müszaki Fejlesztési Bizottság elhatározta e bonyolult probléma tüzetes feltérképeztetését és gyökeres – tiz-tizenöt évre szóló – megoldásának kidolgoztatását. A munkára mindkét főhatóság szakértőkből álló kollektivát – bizottságot – kért fel. (3)

A Művelődésügyi Minisztérium által felkért bizottság a könyvtárügy egészének képzési szükségleteit tárta fel, az OMFB-munkacsoport a

szakmai tájékoztatási szakemberek képzésének és továbbképzésének fejlesztéséről készitett jelentést. A két kollektiva 1972 októberében — szinte egybeeső időpontban — kezdte meg munkája záródokumentumának (4) különböző szakmai és hivatali fórumokon történő megvitatását, tehát azt a folyamatot, amelynek során a szakmai kivánalmak fokozatosan hivatalos — főhatósági — állásfoglalásokká érnek. Noha ez az érlelődés még nem fejeződött be, az eddig történtekből (5) annyi máris leszürhető, hogy mindkét szakértői csoport szinvonalasan, a szükségleteknek megfelelő fejlődési irányokba mutatóan oldotta meg feladatát, s olyan szakmai kivánalomrendszert alakitott ki, amelynek megvalósitása — itt és most — egyáltalán nem tartozik az irreális álmok közé.

A két záródokumentum közös területe a szakkönyvtárosképzés. Különösen örvendetes, hogy e tekintetben lényegében azonos álláspontot tükröznek. S ez nem is annyira annak köszönhető, hogy egy-két szakember mindkét kollektiva munkájában részt vett, hisz ezt a mérsékelt személyi megegyezést bőven ellensulyozta a meg nem egyezés, hanem inkább annak, hogy a képzéssel kapcsolatos problémákat illetően nagyfoku szakmai nézetazonosság alakult ki. Ez a szakemberek iránti szükségletek alapos tanulmányozására, a magyar közoktatás által kinált lehetőségek ismeretére és a külföldi képzési törekvések tudatos figyelésére vezethető vissza. Igy bátran feltételezhető, hogy a két szakmai dokumentum a hivatalos elfogadás és a megvalósulás folyamatában támogatni fogja egymást.

Közleményünk a Müvelődésügyi Minisztérium mellett létrehozott szakértő bizottság munkaanyagaira és zárójelentésére támaszkodva tájékoztatja a szakmai közvéleményt a könyvtárosképzés jelenlegi helyzetéről és arról a javaslatrendszerről, amely alkalmasnak látszik a szakma képzési szükségleteinek kielégitésére.

II.

A könyvtári szolgálat ellátása hazánkban egyre több munkaerőt vesz igénybe, és gyors a könyvtári dolgozók számának növekedési üteme is:

	Főfoglalkozásu	Részfoglalkozásu	Tiszteletdijas (mb. könyvtárkezelő)
1957	2700	900	11 800
1970	5700	2200	9 200

A fenti adatsor mögött még a következő tények huzódnak meg:

- a könyvtári ellátással szemben növekvő elvárások következtében 1957 és 1970 között igen sok kiskönyvtárban került sor függetlenitésre; ez a tendencia – gondoljunk csak a meglévő könyvtárfejlesztési irányelvekre – az elkövetkező években erősödni fog és tudatossá válik;
- a függetlenités jórészt a részfoglalkozásu stádiumon keresztül realizálódott, és fog is realizálódni;
- fogy a tiszteletdijas-megbizott könyvtárkezelő kategória, de a becslések szerint az elkövetkező másfél évtized végére sem csökken 8000 fő alá.

Mindebből a képzési és az azt szükségképpen követő alkalmazási reform számára a következők vonhatók le:

- a részfoglalkozásu könyvtárosokra a jövőben ugyanazokat a képesitési előirásokat kell kiterjeszteni, mint a főfoglalkozásuakra, s igy a képzési kapacitásokat e tényre való tekintettel kell megszabni:
- a tiszteletdijasok elemi felkészitése továbbra is a hálózati központok feladata marad, de lényeges könnyitést jelentene, ha ezt a feladatot – fakultativ oktatással – egyes felsőfoku tanintézetek, főként a tanárképző főiskolák részben átvállalnák.

III.

Az 1970 végén alkalmazásban álló 5700 főfoglalkozásu dolgozóból 4400, a 2200 részfoglalkozásuból pedig 1800 látott el könyvtárosi munkakört. A könyvtárak munkaerőszükséglete tehát nagyobb, mint a könyvtárosok iránti szükséglete, s várható, hogy a jövőben – a gazdaságosabb, a feladatok szinvonalával összhangban álló személyzeti szerkezetre való törekvés következtében – a nem könyvtáros könyvtári dolgozók aránya tovább fog növekedni.

Különösen igy lesz ez az igen differenciált munkamegosztásu könyvtárakban, amelyekben – 113 legnagyobb könyvtárunk adatai alapján (6) – a dolgozói létszám 37–38%-a már ma sem könyvtáros.

E munkakörök ellátásához vagy nem kell szakképzettség (7), vagy másutt szerezhető meg. (8) Ezenkivül – alkalmazási előirások megváltoztatásával – a nagyobb intézményekben számos olyan könyvtárosi munkakörnek is polgárjogot kell nyernie, amelynek ismeretanyagát egy elképzelt könyvtárosi szakközépiskolában lehet elsajátitani. (9) (A bizottság a továbbiakban nem foglalkozott az e kategória

iránti számszerü igények kiszámitásával, és az igények nagyfoku területi szóródása miatt nem foglalt állást a könyvtárosi szakközépiskola létesitésének ügyében sem. A szakközépiskolai ismeretszint elsajátitása tanfolyami rendszerben is elképzelhető. Kombinált – részben szakközépiskolai, részben tanfolyami – megoldásra ugyancsak lehetőség van.)

IV.

A részfoglalkozásuak és a tiszteletdijasok egybemosásán tul a jelenlegi szakképesitési-alkalmazási előirások (10) neuralgikus pontja a középfoku szakképesités, illetve rajta keresztül a középfokunak nevezett szakképzés (az iskolarendszeren kivül rekedt, csak esti-levelező formákban müködő önköltséges könyvtárosképző szaktanfolyamok, illetve a népmüvelő-könyvtárosképzés a tanitóképzőkben).

Az e képzéssel kapcsolatos kifogások – sajátos módon – a legnagyobb (differenciált munkamegosztásu) és a legkisebb (egyszemélyes) könyvtárak körülményei között irhatók le a legplasztikusabban.

A nagykönyvtárakban, lévén a középfoku képesités a könyvtárosi munkakörök betöltésének második és egyben utolsó előfeltétele, a középfoku szakképzettséget szerzettek nagyon heterogén munkaköröket töltenek be, kezdve az „üzemmérnöki" jellegü feladatkörökön, befejezve a teljesen rutinjellegüeken. Ez már önmagában is személyzetpolitikai nehézségeket okoz, hiszen az egyéni tehetség megengedte mértéken felül kell differenciálni az azonos képzettségü munkatársak között. A lényeg azonban az, hogy az „üzemmérnöki szintü" posztokra (s ilyeneknek tekinthető a nagykönyvtári érdemi munkakörök tulnyomó része) feljutottaknak a képzés tul keveset, a rutinfeladatokat végzők számára pedig tul sokat adott.

A középfokunak nevezett képzés egyszakos (a tanitóképző intézetekben pedig két közvetitő szakmára – népmüvelésre és könyvtárosságra – készit elő) s igy szükségképpen nem, vagy csak a szükségletek alatt maradó formában nyujthatja az érdemi könyvtárosi munkakörök három ismereti összetevőjét, um.

- az ellátandó szakterületekre vonatkozó ismereteket,
- az idegen nyelvek tudását,
- a könyvtárosi-informatikai képzettséget.

Amit a középfoku képzés adni tudott, az a könyvtárosi-informatikai képzettség, amelyhez viszonylag gyenge nyelvi fölkészülés társult. A „karriert" csinálóknak ezért kevés, a „lemaradóknak" pedig sok a mai középfoku képzés.

Az egyszemélyes szakkönyvtáraknál a képesitési utasitás lényegében „középfoku" szakképzettséget támaszt követelményként a könyvtárossal szemben. E vonatkozásban a szakképzés mindenképpen keveset nyujt, mert lényegében hiányzik az ellátandó területnek megfelelő ismereti összetevője, s a gyenge idegen nyelvismeret még nehezebb helyzetek elé állitja az ilyen végzettségü munkatársakat, mint a nagykönyvtárakban, ahol sok tekintetben kisegit a „kollektiv bölcsesség". A nem könyvtári bérrendszerbe sorolt kiskönyvtári dolgozóknál ezen felül bérezési problémák is előfordulnak: a népmüvelő-könyvtárszakos oklevél az üzemmérnöki oklevelek értéke alatt van, a középfoku szaktanfolyamon szerzett bizonyitvány, minthogy a képzés kivül rekedt az iskolarendszeren, felsőfoku iskolai végzettséget sem ad.

A középfokunak titulált oklevelek a közmüvelődési könyvtárosok esetében is hátrányosak: a könyvtáros végzettségi szinvonala a könyvtár presztizsét jóval az általános iskoláé alatt határozza meg, s igy a könyvtári szolgálat rangemelkedésének ellenében hat. Ezenkivül itt is kivánatos, hogy a könyvtáros az általa közvetitett sokféle ismeretágból legalább egyet ismerjen annak érdekében, hogy – a „transzfer" elv (11) érvényesülése folytán – más ismeretágak közvetitésében is értőbben tudjon eljárni.

Mindebből az a következtetés vonható le, hogy a jelenlegi középfoku képzést – természetesen feltételezve egy „szakközépiskolai szintü" képzés megindítását – kétszakos tanárképző főiskolai képzéssé kell fejleszteni. Az itt kiképzetteknek kellene betölteniük a nagykönyvtári érdemi munkakörök java részét, a közepes könyvtári szervezetekben a kulcspoziciókat. A kis, lényegében egyszemélyes könyvtárakban pedig ez a végzettség jelentené általában (a középiskolai könyvtárak kivételével, ahol a könyvtáros képzettségi szintjének feltétlenül meg kell egyeznie az oktatók képzettségi szintjével) az alkalmazás alapkövetelményét. Az egyetemi könyvtárosképzés által lefedezendő munkaköröket a zömöt képező tanárképző főiskolai munkakörökhöz képest kell – és lehet – megszabni. Ezek – keretszerüen – a következők: kutatás, a nagy részrendszereket (hálózatokat) irányitó módszertani munka, oktatói tevékenység, szüken specializált gyüjtemények kulcsmunkakörei, szaktájékoztatás (vertikális szervezésben), magas szintü bibliográfiai és tájékoztatási szolgáltatások, középiskolai könyvtárosok. Az egyetemi végzettséget feltételező munkakörök jellemzője, hogy – a középiskolai könyvtárak kivételével – tulnyomórészt nagykönyvtári szervezetekben van szükség rájuk. A közepes és a kiskönyvtárakban a bennük végzett szaktájékoztató

tevékenység szinvonala teheti szükségessé egyetemet végzett könyvtárosok alkalmazását.

V.

Szó volt már arról, hogy az érdemi munka végzéséhez optimálisan háromféle ismeret – az ellátandó szakterület (közmüvelődési könyvtárak esetében: a „transzfer-elv" érvényesülését lehetővé tevő valamely szakterület) ismerete, idegen nyelvek tudása, korszerü könyvtárosi-informatikai felkészültség – szükséges. E háromféle összetevő a legmagasabb szinten (már csak a könyvtári munka társadalmi presztizse és fizetettsége, de a könyvtári gyüjtőkörök tágassága miatt is) egyetlen személyben legfeljebb ritka kivételként fordulhat elő. A nagy intézményekben ez mindenképpen a kollektivával szemben támasztandó követelmény, a kis – főként egyszemélyes – intézményekben pedig viszonylagosan támasztható.

E kényszerü sokféleségből következik, hogy a könyvtárosszükséglet a jövőben sem lehet kizárólag direkt képzéssel (nappali képzéssel) kielégiteni. Annál kevésbé, mert a tudományos és szakkönyvtárügyben dolgozó főfoglalkozásu könyvtárosoknak 38, a tanácsi közmüvelődési hálózatban dolgozóknak 37, a részfoglalkozásu könyvtárosoknak pedig több mint 80%-a szakképzetlen, s ezért más szakmánál nehezebb utóképzési terheket hordozunk magunkon.

Ez azonban semmiképpen nem jelentheti azt, hogy ne lehetne és ne kellene növelni, változatosabbá tenni a direkt képzésü kinálatot.

VI.

Uj felsőfoku – egyetemi és tanárképző főiskolai – könyvtárosképző rendszerünk intézményeinek kijelölése szempontjából meghatározó jelentőségü a kiképzendő káderek mennyiségének, különböző szempontu belső osztódásának a meghatározása.

Az iskolai, a szakszervezeti és a tanácsi könyvtárügy fejlesztésére ujonnan megjelent irányelvek (12) alapján, illetve a tudományos és szakkönyvtárak számát, dolgozóik létszámának növekedési ütemét és a függetlenitési trendeket figyelembe véve (13) a 80-as évek közepéig az alábbi szakemberszükséglet igazolható (beleértve az összes igény kb. egynegyedét kitevő természetes fogyás pótlását is):

	Egyetem		Főiskola	
	Összesen	(Ebből utóképzés)	Összesen	(Ebből utóképzés)
iskolai könyvtárak	500	(350)	900	(400)
tanácsi könyvtárak	200	(50)	1100	(400)
– gyermek-ifj. szolg.	100	(50)	300	(100)
szakszervezeti kvtárak	50	(–)	600	(300)
– ifjusági szolgálat	–	(–)	50	(–)
tud. és szakkönyvtárak	400	(300)	1400	(800)
	1250	(750)	4350	(2000)

Kivánatos továbbá – 400-500 fő erejéig – gondolni a fegyveres testületek, a szakigazgatás, a szakfelügyelet, a szakoktatás fent nem számitott igényeire is. Mindez együttvéve azt jelenti, hogy hozzávetőlegesen 6000 fő kiképzésével kell számolni, amiből kb. 3000-et kellene nappali tagozatokon kiképezni.

A bemutatott létszám az első pillanatra valószinüleg igen nagynak tünik. Realitását azonban nemcsak az támasztja alá, hogy a napjainkig számitott másfél évtizedben is kb. 4000 könyvtárost képeztünk ki, s ez a létszám egy, a jövőben reméltnél mérsékeltebb fejlődés ellenére sem volt elégséges. Az előttünk álló másfél évtized 6000 és a mögöttünk álló másfél évtized 4000 könyvtárosának kiképzése között a fő különbség az, hogy a jövőben a nappali tagozatokon és az utólagos formákban kiképzettek arányának megközelitően 1:1-nek kell lennie, mig a multban ez az arány 3:1 volt az utólagosan kiképzettek javára.

VII.

A honvédség, a szakigazgatás-szakfelügyelet, a szakoktatás igényeit is figyelembe véve egyetemi szinten kb. 600 könyvtárost kellene nappali tagozaton kiképezni. Ebből kb. 250 tekinthető olyan könyvtárosnak, akinek fő feladata a gyermekek és az ifjuság ellátása lesz, 350 pedig olyannak, aki nagykönyvtári szervezetekben fog majd dolgozni. Az első csoport képzésének sajátosan pedagógiai-közmüvelődési irányultságunak kell lennie, a második csoport képzésének pedig sajá-

tosan szakkönyvtári irányultságunak. Az első csoporthoz kb. 400, a másodikhoz pedig ugyancsak kb. 400 főnyi utóképzési szükséglet rendelhető hozzá.

E mennyiségek azt sugallják, hogy az Eötvös L. Tudományegyetemen kivül célszerü lenne még egy további egyetemi bázist létrehozni, mert igy jobban birhatjuk az „iramot". (NB: az ELTE könyvtárszakán 1950 és 1970 között – valamennyi formát egybeszámitva – mindössze 936-an végeztek!)

A második egyetemi bázisul a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem kinálkozik. Mellette szólnak a következők: a városban a könyvtárosképzésnek hagyományai vannak (a Megyei Könyvtár tankönyvtárként müködött, ma népmüvelő-könyvtárosképzés székhelye), a város rendelkezik a megfelelő könyvtári gyakorlóhelyekkel, könyvtártudományi kutatómühelyekkel, nem utolsó sorban pedig egyetemi népmüvelőképzéssel.

Ha megszületik a második egyetemi bázis, az ELTÉ-n folytatandó képzés szakkönyvtári irányultsága megköveteli a fordulatot a második szak választásában: a természettudományi és az idegen nyelvi második szakoknak legalább olyan arányban kell a jövőben szerepelniük, mint amilyen arányban eddig a hagyományos magyar-könyvtári és történelem-könyvtári szakpárositás előfordult.(14) Enélkül nincs továbblépés. Nehezebb a szakpárositási fordulat az adósságokat törlesztő levelező képzés esetében. Itt legalábbis idegen nyelveket kellene második szakként meghirdetni.

A KLTÉ-n meghonositandó könyvtárosképzés pedagógiai-közmüvelődési irányultságából következően a második szak jellege nem annyira sorsdöntő. Általában elmondható, hogy második szaknak itt bármiféle középiskolai tanárszak alkalmas. Ez azonban ne jelentse semmiképpen se a szakválasztás leszükülését a magyar vagy a történelem szakra.

VIII.

Mig az egyetemi könyvtárosképzésben az irányultság és a jövendő munkahely tipusa nagyjából egybeesik (szakkönyvtári irányultság – nagykönyvtár, pedagógiai-közmüvelődési irányultság – kiskönyvtár), addig a tanárképző főiskolákon kiképzendő kontingenseknél bonyolultabb a helyzet.

Vonatkozásukban az alapadatok következő csoportositásával léphetünk egyet a megoldás felé:

- pedagógiai-közmüvelődési irányultságu képzés: 1900 fő nappali és 1200 fő utóképzés, ebből jelentősebb munkamegosztásu könyvtárakba 300 fő nappali és kb. 200 fő utóképző formákban kiképzett;
- szakkönyvtári irányultságu képzés: 700 fő nappali és 800 fő utóképzés, ebből jelentősebb munkamegosztásu könyvtárakba 40–40%.

Az első csoporton belül az iskolai, a gyermekkönyvtárosi és a közmüvelődési könyvtárosi szükségletek mindenekelőtt szeminarizálással, fakultativan kötelező tárgyak hallgatásával vehetők figyelembe, a nagykönyvtári szükségletek kielégitésére pedig a gyakorlati tárgyaknál, illetve a könyvtári gyakorlatoknál kell gondolni. A szakpárositás kérdésében ugyanazt az álláspontot kell érvényesiteni, mint a KLTÉ-n meghonositandó képzésnél.

A szakkönyvtári irányultságu képzés főiskolai szinten is rendkivül érzékeny a szakpárositásra, tehát ugyanaz érvényes rá, mint amit az ELTÉ-n kialakitandó képzéssel kapcsolatban már elmondtunk.

A pedagógiai-közmüvelődési irányultságu képzésre két bázis – a szombathelyi és a debreceni (nyiregyházi) – lényegében adva van, és csak a képzés rangemelésének megfelelően fejlesztendő. A kiképezendők nagyságrendje azonban olyan nagy, hogy célszerü lesz további bázisokat is létesiteni. Az igények területi szóródásával számolva, a szegedi és a pécsi tanárképző főiskola látszik alkalmasnak a pedagógiai-közmüvelődési irányultságu képzés meginditására. Ezek kijelölése mellett szól az is, hogy a főiskolákon nemzetiségi nyelveket is oktatnak, s ezáltal ki tudjuk elégiteni a nemzetiségi nyelveket tudó könyvtárosok iránti igényeinket.

A szakkönyvtári igények kielégitését a Budapesten létesitendő tanárképző főiskolán kellene megszervezni, amelynek a könyvtárosképzésben ez lenne a „főprofilja".

IX.

Mind az egyetemi, mind a pedagógiai főiskolai könyvtárosképzésben a nem könyvtárszakot végzettek számára egyszakos tanulmányok vállalásával lehetővé kell tenni a könyvtárosi szakképesités megszerzését. Erre az ELTÉ-n és a KLTÉ-n – a jelenlegi egy- és hároméves studium helyett – egységesen kétéves időkeretet kellene megszabni.

Ezen belül teljes körü szakképesités adható. Természetesen a képzés irányultságát rugalmasan aszerint kell majd alakitani, hogy milyen a jelentkezettek előképzettsége. (A rokon előképzettség kivánatos voltát már a kiirásnál kell érvényesiteni.)

A tanárképző főiskolai könyvtárosképzésben ugyancsak megfelelő időkeretü studiumot kell biztositani e célra.

Korszerü lenne, ha a más szakon végzettek könyvtárosi szakképzettségüket egyéni tanterveken alapuló szakvizsga letételével is megszerezhetnék.

Az ELTÉ-n jelenleg a tanitóképzőben végzett népnevelő-könyvtárosok számára kétéves, un. továbbtanuló tagozat müködik. Ez egyénileg nagyon kedvező lehetőség, de nem felel meg a könyvtárosképzettség három összetevővel jellemzett modelljének. A szakma érdeke azt kivánja, hogy a tanitóképzőt végzett népmüvelő-könyvtárosok (és a szaktanfolyamot végzettek is!) továbbtanulását, ill. főiskolai diplomához való juttatását valamely más főiskolai tanári szak elvégeztetésével oldjuk meg. (Amennyiben az un. továbbtanuló tagozat egy ideig mégis megmaradna, azt – felvételi vizsgával egybekötve – természetesen a szaktanfolyamot végzettek előtt is meg kellene nyitni.)

X.

A jelenlegi képzési bázisok megerősitésének, az ujak létesitésének egyik legnagyobb problémája az oktatói káderhiány. Magából a szakmából ma nehezen lehetne olyan 50–60 fős névsort összeállitani, amelyből az érvényben levő alkalmazási követelmények alapján ki lehetne válogatni azt a 20–25 teljesen „kész" személyt, akivel a körvonalazott szakképzési rendszer kiépithető lenne. E nehézség áthidalása érdekében a következő intézkedések kivánatosak:

- a könyvtárügy irányitása a szakmán belül kiválogatja az oktatásra alkalmas és alkalmassá válható személyeket,
- kér más tudományágaktól olyan személyekre vonatkozó javaslatokat, akik érdeklődést mutatnak szaktudományuk informatikai sarkitásu müvelésére és oktatására,
- vállalja, hogy az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének szervezésében az előző két pont alapján kiszemelt személyeket speciális továbbképzéseken, kutatási megbizatásokkal készziti elő oktatói hivatásukra, illetve mélyiti el őket az ehhez szükséges ismeretekben,

- vállalja, hogy a kiszemelt vagy az időközben alkalmazott oktatókat külföldi tanulmányutakra, szemináriumokra és továbbképzésekre küldi ki,
- ösztönzi az egyetemi doktorátusok letételét (eddig könyvtárosságból mindössze 17-en doktoráltak!), és javaslatot tesz az informatikai aspirantura bevezetésére,
- törekszik arra, hogy a kutatások – nem utoisó sorban a tanszékeken folyó kutatások – segitsék az oktatás szinvonalának emelkedését.

XI.

A képzés tartalmi korszerüsitéséről ez a közlemény azért nem szól bővebben, mivel a Könyvtári Figyelő e számában jelenik meg Szepesváry Tamásnak és Vajda Eriknek az a tanulmánya, amelyet a Művelődésügyi Minisztérium által felkért bizottság tartalmi javaslatainak alapjául elfogadott, bár azon, minthogy feladata a könyvtárosképzés egészének reformja volt, lényeges változtatásokat eszközölt. E változtatások legfontosabb pontjai a következők:

- a kommunikációtörténetbe beolvadt a Szepesvárynál és Vajdánál külön szereplő irás-, könyv- és nyomdászattörténet,
- a művelődéstörténeti tantárgy művelődéspolitikai, a tudománytörténeti pedig tudománypolitikai kitekintéssel zárul,
- az informatika a pedagógiai-közmüvelődési irányultságu könyvtárosképzésben a művelődéselmélet felé tolódik el,
- az egyes tantárgyak megfogalmazásában – a pedagógiai-közmüvelődési irányultságra vonatkozóan – megfelelő arányeltolódások érvényesülnek,
- a második idegen nyelv (bár némileg alacsonyabb fokon) kötelezővé válik a tanárképző főiskolákon is,
- a kiegészitő tantárgycsoporton belül nagyobb hangsulyt, teret kapnak a fakultativan kötelező speciális tárgyak, ami ugyancsak a pedagógiai-közmüvelődési irányultság igényeinek érvényesitésére vezethető vissza.

Az irányultságok mértéke semmiképpen sem teheti a szakképzést az állásvállalások lehatárolására nézve is speciálissá. Annál is kevésbé, mivel a fakultativan kötelező tárgyak valójában ugyanabba a témakörbe tartozó ismereteknek egy-egy tartományát jelentik, s az egész ismeretkörre is kitekintést adnak. Ugyanez vonatkozik a szeminarizálás és a gyakorlatok szervezetére is.

XII.

A felvételi vizsgák jelenlegi rendszere nincs tekintettel a pályaalkalmasságra: a hajlamokat-készségeket figyelembe sem veszi, a tudás tekintetében pedig kizárólag történeti-irodalomtörténeti irányban tájékozódik. Ezért a jövőben szükséges lenne a pályázókkal lélektanilogikai feladatokat is megoldatni, s tényleges tudásukat illetően másfelé is vizsgálódni (idegen nyelvek tudása, a szakkönyvtári irányultságu képzésben pedig matematika is).(15)

XIII.

A továbbképzés egyik ága a könyvtárügyben is a szakmán belüli szakosodás felé mutat. Ezt a feladatot kiteljesedett formában a képző intézményeknek kell majd megoldaniuk. Ám ennek előfeltétele, hogy maguk is kiépüljenek. Amig ez nem történik meg, ezt a fajta továbbképzést nem lehet rendszerré tenni. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a képző intézmények és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ esetenként, a legsürgetőbb szükségleteket figyelembe véve, ne szervezzenek ilyen alkalmakat, s ezek elvégzéséről ne adjanak ki olyan bizonyitványokat, amelyeknek a pályán való továbbhaladás szempontjából ne lenne meg az értékük. Mindenesetre kivánatos, hogy ezek a szakositó vállalkozások illeszkedjenek be egy majdani továbbképző rendszerbe; ez külön is aláhuzza egy részletes továbbképzési koncepció minél előbbi kidolgozásának szükségességét.

XIV.

A szakképesitési és alkalmazási rendszer itt előadott módositása következtében igen érzékennyé válik a bérezés rendszere. Ennek egyrészt biztositania kell a korábbi szakképesitési rendszerben végzettek (különösen a szaktanfolyamisták), illetve az uj rendszer szerinti képesitések megszerzésére vállalkozni nem kivánók vagy nem tudók méltányos dotálását és előrehaladását, másrészt elő kell segitenie az uj rendszer megvalósulását.

JEGYZETEK

1. Ujabb keletü, nagyrészt a régi szakirodalmat is bemutató összefoglalások:

   Könyvtártudományi tanulmányok, 1969. Ennek jó kétharmada foglalkozik a képzés problematikájával.

Könyvtárosok és dokumentálók képzése és továbbképzése. Összeáll. KOVÁCS Máté, BABICZKY Béla stb. = III. Országos Könyvtárügyi Konferencia. Szekcióülések referátumai. 1970. 115–143. p.

SZEPESINÉ Benda Mária: A könyvtárosképzés tükröződése a hazai szakirodalomban. Kézirat, 1972. 37 p. (Az összeállitás az MM által felkért bizottság munkájának elősegitése érdekében készült.)

2. III. Országos Könyvtárügyi Konferencia. Tézisek. 1970. 21-23. p. Ajánlások. 1971. 3. p.

3. Az OMFB-munkacsoport tagjai: Papp István, Dobay Aladár, Szepesváry Tamás, Flandorffer Tamásné, Héberger Károly, Szentmihályi János, Vadász Ferencné, Vecsey Ágoston.

   Az MM által felkért bizottság: Soós Gyula (elnök), Futala Tibor (titkár), Arató Attila, Bognár Tas, Csüry István, Gál Andorné, Molnár Irma, Pál Endre, Szabó Józsefné, Szabó Sándor, Szathmáry István, Szepesi Zoltánné, Szepesváry Tamás, Vajda Erik, Walleshausen Gyula. Felkért konzultánsok: Duzs János, Kovács Máté, Mátrai László, Papp István, Rózsa György.

4. A könyvtárosképzés felülvizsgálatára felkért bizottság zárójelentése. Bp. [1972, KMK–OSZK soksz.] 46 p. – A szakmai tájékoztatási szakemberek képzése és továbbképzése. Tanulmány. Bp. 1972. OMFB, OMKDK soksz. 100 p.

5. Az OMFB-tanulmányt 1972. október 6-án a főhatóságok képviselőiből, fenntartókból és szakemberekből álló értekezlet vitatta meg, illetve fogadta el azzal az ajánlással, hogy kivánatos OMFB-koncepcióvá történő fejlesztése. Az MM-bizottság zárójelentését az MM közmüvelődési reviziós területének főosztályvezetői értekezlete vitatta meg 1972. október 12-én. Az értekezlet határozatokat hozott a zárójelentés továbbvitelére vonatkozóan.

6. Ide soroltuk az 1970. évi tudományos és szakkönyvtári statisztika un. A tipusu adatszolgáltatásra kötelezett könyvtárait, valamint az A tipusu közmüvelődési könyvtárakat.

7. Pl. takaritók, szállitómunkások.

8. Pl. különféle tudományágak kutatói, gazdasági munkatársak, gépkocsivezetők, fényképészek, könyvkötők, technikusok stb.

9. Ilyen munkakörök pl.: az állománygyarapitás adminisztrációja, rutin-cimleirás, a katalógusfejlesztés rutinmunkái, az olvasószolgálati adminisztráció, a szabadpolc gondozásának rutinmunkái, szalaglyukasztás stb.

10. A 148/1962. és a 106/1964. MM sz. utasitás.

11. Érvényesülését SZALAY László fejtette ki. Lásd a Társadalmi Szemle 1972. évi 5. számában vele készitett interjut.

12. Irányelvek a 18 éven aluli ifjuság könyvtári ellátásának javitására; Alapelvek és követelmények a szakszervezeti könyvtárak távlati tervezéséhez; Szakmai irányelvek a tanácsi közmüvelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez.

13. Itt a számitások alapjául CHOLNOKY Győző – SÁRDY Péter: Statisztikai előrejelzések a könyvtárak távlati káderszükségletéről c. tanulmánya szolgált. (Bp. 1972. Kézirat. 26 p.– A tanulmány az MM-bizottság munkájának elősegitésére készült.)

14. Az eddig kiképzettek szakpárositásának adatait közli KOVÁCS Máté, Könyvtártudományi tanulmányok, 1969. 86.p.

15. KATSÁNYI Sándor – NAGY Atilla „ Pályaképek a közmüvelődési könyvtárakban" cimü – az MM-bizottság munkájának támogatására készült – tanulmánya (Bp. 1972. kézirat, 20 p.) mutat rá a kérdés bonyolultságára, amely abból következik, hogy a pályaképeket nemcsak a könyvtárak tipusa szabja meg, hanem a könyvtárakon belül végzett munka tipusa is.

A könyvtárosképzésben oktatandó ismerettartalmak, különös tekintettel a szakkönyvtárosok képzésére

SZEPESVÁRY Tamás – VAJDA Erik

A szerzők hasonló cimü tanulmányt készitettek a Müvelődésügyi Minisztérium Könyvtárosztályának megbizásából; az egyben alapul szolgált a könyvtárosképzés reformjával foglalkozó szakbizottság munkájához és zárójelentéséhez is. E több mint 50 oldal terjedelmü munka egészének a Könyvtári Figyelő hasábjain történő közlésére nincs lehetőség. Ezért azt a megoldást választottuk, hogy teljes egészében mellőztük a tanulmánynak – az alábbiakban még emlitendő – oktatási szintekkel, oktatási formákkal és tantervi kérdésekkel foglalkozó fejezeteit, és csupán az oktatandó ismerettartalommal foglalkozó részeket adjuk közre, röviditett formában.

Az eredeti tanulmány (amelynek egy példánya a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakkönyvtárában az érdeklődők rendelkezésére áll) itt nem közölt bevezető és befejező fejezeteiben a következő kérdésekkel foglalkozik:

- a szakkönyvtárosok képzésének speciális vonatkozásai (a szakkönyvtárosi munkából kiindulva);
- a szakkönyvtárosok kategóriái;
- a szakkönyvtárosok és az információs szakemberek képzési kérdéseinek összefüggései és elhatárolása;
- az oktatási szintek és formák (ahol a tanulmány – szintek tekintetében – a kutató, fejlesztő, szervező és tervező könyvtárosi munkakörök képzésére egyetemi képzést, az érdemi könyvtárosi, illetve szakkönyvtárosi munkakörök betöltésének jelentős részére főiskolai képzést és emellett néhány speciális alsóbb képzési szintet irányoz elő, illetve – formák tekintetében – nappali, levelező és esti oktatást vesz figyelembe, mindenkor az egyetemi és főiskolai képzés kétszakos megoldását véve alapul);

– a könyvtárosi ismeretek körének elemzése, amely rész leglényegesebb megállapitása az, hogy a könyvtárosképzés, de különösen a szakkönyvtáros-képzés esetében biztositani kell a hármas követelményre történő felkészitést, tehát a könyvtárosi szakismeretek mellett a könyvtáros által ellátandó szakterület szakismereteire való felkészitést és a könyvtárosi munkában nélkülözhetetlen idegen nyelvek, valamint bizonyos egyéb, kiegészitő ismeretek elsajátitását.

A tantervi rész a jelen cikkben is részletezett ismeretanyag, illetve tantárgyak csoportositását irányozza elő a különböző oktatási szinteken. Magát az oktatandó ismeretanyagot a tanulmány, illetve a cikk alapozó studiumokra, szakstudiumokra és kiegészitő studiumokra bontva tárgyalja.

A következőkben, a könyvtárosképzés szintjeitől és formáitól függetlenül, a könyvtárosi munkához szükséges ismeretek felvázolására törekszünk. Ez az ismertetés szükségképpen csak „tantárgyanként" haladhat, de hangsulyozzuk, hogy az egyes „tantárgyak" nem jelentenek minden képzési szinten, illetve formában önállóan oktatandó tantárgyakat, hanem tanulásukra a szükségletekhez képest összevonva vagy bontva, de mindenképpen különböző „sullyal" kerülhet sor. A „tantárgyak" tehát gyakran diszciplinákat, studiumokat, vagyis ismeretanyagot és nem „órarendben" megjelenő tantárgyakat jelentenek.

ALAPOZÓ STUDIUMOK

A könyvtárosképzés alapozó studiumainak a történeti studiumokat és a könyvtárosi szakstudiumoknak szoros értelemben is alapul szolgáló alaptudományi ismereteket tekintjük. Az alapozó studiumokat igen határozottan el kell választani az un. „előkészitő" studiumoktól, amelyeket általában kiküszöbölendőnek tekintünk, mivel az oktatás szerkezete nem birja el azt, hogy a hallgatók előzetesen „népszerüen", tehát higabban ismerkedjenek meg gyakorlatilag ugyanannak az ismeretanyagnak általánosságaival, amelyeknek konkrétumaival a szakstudiumok során foglalkoznak majd. Az alapozó studiumok nem is szükségképpen az oktatási időszak elejére kerülnek, hanem elhelyezésüket az oktatás egész időszakán belül ugy kell megválasztani, hogy oktatásuk jelentős része azokat a szakstudiumokat előzze meg, amelyek történeti, illetve alaptudományi megalapozását szolgálja. Számos esetben mód van arra, hogy az

alapozó studiumok beépüljenek a szakstudiumokba, ez azonban nem járhat azzal a – gyakorlatban sajnos nagyon ismert – veszéllyel, hogy végül is az alapozó ismeretek kiszoritják a szakstudium kereteiből a tulajdonképpeni szakismereteket. Egyes esetekben lehetséges bizonyos történeti, illetve alaptudományi alapozó studiumok összekapcsolása (pl. kommunikációtörténet és kommunikációelmélet), de az előbbiekhez hasonló meggondolások figyelembevételével, tehát nem azzal az igénnyel, hogy (sajnálatos bölcsész szokás szerint) a tudományos absztrakciót igénylő elméleti ismeretanyagot történeti ismeretanyag váltja fel.

a) TÖRTÉNETI STUDIUMOK

Az alábbiakban felsorolt történeti studiumokon kivül bizonyos történeti ismeretanyag oktatható és oktatandó a szaktanulmányok keretében is. Hangsulyozzuk azonban, hogy e történeti ismeretanyag sulya a szaktárgyon belül nem lehet jelentős, amint általában az itt felsorolandó történeti ismeretanyagnak sem szánnánk tulságosan nagy szerepet az oktatásban; sem óraszámban, sem az elsajátitandó ismeretanyag terjedelmében nem haladhatja meg a történeti anyag a teljes tananyag 8–15%-át.

KOMMUNIKÁCIÓTÖRTÉNET

Ennek oktatása – amely esetleg összekapcsolható a kommunikáció elméletének oktatásával – az információk keletkezési, közlési és befogadási folyamatainak fejlődésével foglalkozik a társadalmi munkamegosztás történelmi fejlődése során. Célszerü, ha ez a tantárgy mindvégig párhuzamosan tárgyalja a különböző, differenciáltabb információközlési módok alakulását és az adott társadalmi-történeti formációra jellemző közös vonást keresi a közlés módjában. E studium keretében igen lényeges lenne bizonyos prognosztikus, sőt futurológiai jellegü ismeretek oktatása is, mivel ezek a kérdések napjaink aktuális vitáinak középpontjában állnak, és valóban jelentősen befolyásolják nemcsak szakmánk, hanem a társadalom jövendő fejlődését is.

KÖNYVTÖRTÉNET

A studium cime helyesebben dokumentumtörténet lenne, hiszen sem a legrégibb, sem a legujabb korszakokban nem nevezhető egyértelmüen könyvtörténetnek. E studiumot tulajdonképpen a szak-

studiumok között oktatandó dokumentumismeret tantárgy alapozó történeti studiumának tekintjük. Ezért nem lehet tulságosan terjedelmes, tematikájának az irott dokumentumok megjelenésétől kell nyomon követnie a dokumentumtipusok differenciálódását és az egyes tipusok fejlődését egészen a szakirodalmi dokumentumokig bezáróan, különös sulyt adva a szakirodalmi irásos kommunikáció szervezeti és dokumentumtipológiai fejlődésének, utalva a legujabb tendenciákra is.

KÖNYVTÁRTÖRTÉNET

A studiumnak nemcsak a könyvtárakkal, hanem minden egyéb dokumentum- és információtár, sőt a szakirodalmi tájékoztatás történetével is foglalkoznia kell. A szakkönyvtárosképzés követelménye nem jelentheti a könyvtártörténet azon korszakainak elhanyagolását, amikor szakkönyvtárakról még nem beszélhetünk, de előirja azt is, hogy e történeti tárgyon belül különös sulyt kapjon a szakirodalom helye a könyvtárakban, majd a szakkönyvtárak és egyéb szakmai dokumentumtárak megjelenésével ezek története, fejlődése és differenciálódása.

MÜVELŐDÉSTÖRTÉNET

A könyvtáros általános intelligenciájához mindenképpen hozzátartozik a müvelődéstörténet ismerete. Emellett a szakkönyvtárosnak – tájékoztatási munkája érdekében – ismernie kell a nem irásos, vagy nem pusztán irásos közlés történeti fejlődését és a kommunikációtörténet tantárgyán belül kapott ismereteken tulmenően meg kell ismerkednie a nem irott dokumentumokhoz kötött közlési formák egyes tipusainak (pl. oktatás) történeti fejlődésével. Az ezzel való megismerkedés egyben a megfelelő intézmények, iskolák, müvelődéspolitikai korszakok és müvelődési rendszerek történetével való megismerkedést is jelenthet.

TECHNIKATÖRTÉNET,
AGRÁRTÖRTÉNET, ORVOSTÖRTÉNET

Ezek a kiemelt cimszavak természetesen nem egyes tantárgyakat, hanem tantárgyak „csokrát" jelentik, sőt az oktatás nem szoritkozhat a három felsorolt tantárgyra, hanem a képzés keretében ahhoz a bővebb szaktudományi körhöz kell igazodnia, amelyet a szakkönyvtárosnak a jövőben ki kell szolgálnia. Igy pl. a társadalomtudományok körében ide tartoznak a jogtörténeti vagy éppenséggel az egyetemes történeti studiumok, de ide tartozhat pl. a gazdaságtörténet

és/vagy a politikai gazdaságtani elméletek története is. Nemcsak e tantárgyak tartalmának, hanem óraszámának is a megfelelő szakterület bonyolultságához, összetettségéhez kell igazodnia. Igy pl. az agrártörténet viszonylag kisebb óraszámmal oktatható, mint a technikatörténet vagy akár az orvostörténet. A tantárgyaknak a megfelelő diszciplinák elmélettörténetére, a diszciplina technikájának történetére, módszereinek és esetleg intézményeinek fejlődésére, valamint iskoláinak és kiemelkedő személyiségeinek történetére kell kiterjednie. E tárgyak oktatását ugy képzeljük el, hogy tanulásuk kötelező, de a tantárgyak „csokrából" a hallgató jövendő szakterülete szerint választhatja meg a történeti studiumot. Mindazokban az esetekben, amikor a képzés a szakterület szempontjából „egyszakos", e választás lehetősége természetesen kizárt.

b) ALAPTUDOMÁNYI STUDIUMOK

A történeti studiumokhoz hasonlóan néhány alaptudományi diszciplina oktatása is beépülhet a szakstudiumok oktatásába. Ez a lehetőség azonban az alaptudományi studiumoknál ritkább, itt inkább arról van szó, hogy az alaptudományi studiumnak mintegy alkalmazott vetületét kell a szakstudiumok keretében oktatni. Maguk az alaptudományi studiumok ebből a szempontból különböző intenzitással kapcsolódnak a könyvtárosi szakstudiumokhoz, és azoknál az alaptudományi tantárgyaknál, ahol e kapcsolat erősebb, már az alaptudományi képzést is könyvtári szemlélettel kell végezni, vagy legalábbis a tantárgy példaanyagát ennek megfelelően kell megválasztani. A könyvtárosképzés végső céljának azonban befolyásolnia kell a tárgyon belüli tananyag kiválasztását is (lásd pl. a matematikai alapokat).

VILÁGNÉZET

A tudományos szocializmus oktatásával kapcsolatban nem kellene bővebbet mondanunk, sem annak jelentősége, sem tantárgyi tartalma tekintetében. Lévén azonban tárgyunk a szakkönyvtárosképzés, meg kell emlitenünk, hogy e tantárgy oktatásának irányultságát illetően a szakkönyvtárosok világnézeti képzésében igen lényeges a tudománypolitika és a gazdaságpolitika, valamint az utóbbihoz csatlakozva az ágazati gazdaságpolitikák oktatása.

KOMMUNIKÁCIÓELMÉLET

Oktatása kapcsolódik a kommunikációtörténethez, azonban e studium keretében az információk keletkezésének, közlésének, felhasználásának és alkalmazásának rendszerszemléletü („kibernetikai") vizsgálatát kell adni, kitérve a kommunikáció szemiotikai, szemantikai, társadalmi-szociológiai vonatkozásaira, valamint a kommunikáció intézményrendszerének általános problémáira, a jelenkor kommunikációja alapján, és bizonyos mértékig a jövőre is kivetitve.

TUDOMÁNYRENDSZERTAN

A tantárgy oktatásában a „hagyományos" tudományrendszertan foglalja el a továbbiakban is a fő helyet, vagyis a hallgatóknak e tantárgy kereteiben kell megismerkedniük a létező tudományok spektrumával és kölcsönös összefüggéseivel, illetve a tudományok rendszerében elfoglalt helyükkel. Ez azonban nem zárja ki, sőt feltételezi, hogy a tantárgy keretében foglalkozzanak a „hierarchikus" tudományrendszertan mellett egyre nagyobb sullyal megjelenő elméletekkel (a tudományok hálózatának elmélete, a tudományok differenciálódása és integrálódása), valamint a tudományok tudományának (science of sciences) leglényegesebb kérdéseivel. A tudományrendszertannak bizonyos tudományszervezési ismereteket is adnia kell.

LOGIKA

A logika oktatása elsősorban a későbbi osztályozási studiumoknak és az információk rendszerezésével foglalkozó egyéb szakstudiumoknak az előkészitéseként szükséges. Ennek megfelelően oktatásában — a leglényegesebb általános logikai fogalmak (kategóriák, terminusok), valamint ezek összefüggései mellett — igen nagy sulya van a formális logika szimbólumaira és müveleteire történő oktatásnak, amit mindvégig gyakorlati szemléletnek (osztályozás, információs rendszerek szempontjai) kell áthatnia.

MATEMATIKAI ALAPOK

Oktatásuk szükséges voltának egyik oka az, hogy a középiskolát végzett hallgatók sajnálatos módon nem rendelkeznek (és a könyvtáros szakmát választó hallgatók többnyire nem rendelkeznek) azzal az ismeretanyaggal, amelyet a matematikai érettségi követelményei szerint tulajdonképpen ismerniük kellene. Természetesen az egyetemi oktatás általában nem vállalkozhat a középiskolai oktatás hiányosságainak pótlására. Mégis, a matematika fontossága és további

ismereteknek a matematikára történő felépitése ez esetben bizonyos ismétlő oktatást is szükségessé tesz. A másik – és lényegesebb – ok az, hogy a matematikának meghatározható ágai azok, amelyek a szakkönyvtáros egyéb szakismereteihez elengedhetetlenül szükségesek, igy elsősorban a rendszerszervezési, az osztályozási-indexelési és általában információkeresési, végül pedig a különféle gépesitési studiumokhoz. Ennek megfelelően a matematika oktatásának némileg kétarcunak kell lennie, nevezetesen egyrészt az alaptudományi, tehát szorosan matematikai rész megfelelő fejezeteit kell felölelnie, erre felépitve és ennek példaanyagaként azonban már az információs és könyvtári feladatokra alkalmazott matematikai ismereteket is közölnie kell. Tartalmilag kiemelkednek itt a matematikai logika (Boolealgebra), a halmazelmélet, a vektor- és mátrixelmélet, a gráfelmélet, a valószinüségszámitás és a matematikai statisztika ismeretei (elsősorban a későbbi indexelési és osztályozási tanulmányok, valamint a rendszerszervezési-kibernetikai ismeretek előkészitéseként), másfelől pedig a számelméleti (számrendszerek) és kombinatórikai tanulmányok a számitógépekkel kapcsolatos, illetve a kódrendszereket illető tanulmányok előkészitéseként. Az alkalmazott matematikai rész a lehetőségek és szükségletek szerint oktatható a matematikai alapok vagy a megfelelő egyéb studiumok (pl. rendszerszervezés, gépesités stb.) kereteiben.

RENDSZERSZERVEZÉS

A studium keretében (amely egyaránt lényeges a könyvtári vezetésre és szervezésre vonatkozó, valamint az információs rendszerek tervezésével és szervezésével foglalkozó informatikai, illetve tájékoztatási szakstudiumok szempontjából) a szervezett rendszerek fogalmával és elméletével, az információs folyamatok elméletével, a rendszerek modellezésének kérdéseivel, valamint a rendszerszervezés különböző módszereivel kell megismertetni a hallgatókat. Kivánatos, hogy az oktatás ne elsősorban a gazdasági életből vett példákra, hanem a könyvtári és tájékoztatási folyamatokra épitse fel a konkrét, módszertani jellegü rendszerszervezési ismereteket.

NYELVÉSZET, TERMINOLÓGIA

A tantárgynak elsősorban a szemiotika, a morfológia, a szintakszis és a szemantika alapismereteibe kell bevezetnie a hallgatókat. Ezek oktatására olyan formát kell választani, amely elsősorban az információkereső nyelvek ismereteihez, másodsorban pedig az idegen nyelvekből történő forditás, szövegátültetés, tömörités ismereteihez

kapcsolja ezekez a nyelvi ismereteket. Mindkét szempontból (tehát osztályozási, illetve fordítási előtanulmányként) egyaránt jelentős a terminológia oktatása. Ezen nem a müszaki vagy más szakmai terminológia tételes ismeretanyagát, sőt nem is az informatika terminológiáját, hanem a terminológia rendezésének módszereit és eljárásait értjük (a terminológiai szótárak és szabványok fogalma, a definició és az értelmezés módszerei, a magyar nyelv terminológiai sajátosságai, szóképzési és kifejezésalkotási szabályai stb.).

PEDAGÓGIA, PSZIHOLÓGIA

E studiumok a szakpárositás révén mindenképpen szerepelnek a könyvtár-tanárszakos hallgatók tantervében. E hallgatóknál is oktatni kellene a pedagógia és pszichológia sajátos vonatkozásait, mint pl. a tájékozódási folyamatok és ezen belül az olvasás pszichológiája; az alkotás és az ismeretszerzés lélektana; a problémamegoldás, a gondolkodás mechanizmusa; a felhasználókkal, olvasókkal való foglalkozás pedagógiai módszerei stb. Ezek a sajátos aspektusok azonban itt a szakstudiumok keretében megfelelően oktathatók, csupán a tanterv összeállításánál nem szabad megfeledkezni a tájékoztató munka és az olvasószolgálat megfelelő vonatkozásairól. Minden más szakpárositás esetében viszont az alapismeretek keretében van szükség e studiumok oktatására.

SZOCIOLÓGIA

Az oktatás fő tartalmát a tudományos és alkalmazott tudományos területen müködő személyek kollektiváinak szociológiája kell, hogy alkossa, különös tekintettel az információk létrehozásának, áramlásának és hasznositásának szociológiájára. Ezeket az alkalmazott jellegü ismereteket természetesen általános szociológiai jellegü alapvetésnek kell megelőznie.

KÖNYVTÁRI SZAKSTUDIUMOK

A könyvtári szakstudiumokat az alábbiakban már nem tagoljuk alcsoportokba. Az alapozó studiumokkal szemben az alábbiakban felsorolt studiumoknál a tantárgyankénti tagozódásnak (legalábbis az egyetemi és főiskolai oktatási szinten) a felsorolásban elkülönitett studiumokhoz kell igazodnia. Azzal az aggállyal szemben, hogy az ilyen mér-

tékü tantárgyankénti részletezés nem biztositja az egységes látásmódot, megemlitjük: az informatika, illetve a könyvtártan oktatása alkalmas arra, hogy szintézist teremtsen a könyvtári munkafolyamatokhoz vagy munkamódszerekhez igazodó tantárgyi felosztás anyagrészeiből.

INFORMATIKA

A tantárgynak – csatlakozva a kommunikációtörténet és kommunikációelmélet keretében tanult ismeretanyaghoz, de azt nem ismételve – az információk létrejöttével, közvetitésével és felhasználásával kell foglalkoznia, de ezen belül figyelmét elsődlegesen az irásos ismeretközlésre, még közelebbről pedig a tudományos és szakmai ismeretekre összpontositva. Vizsgálnia kell a publikációk strukturáját és jellegét, valamint a felhasználók kategóriáit, igényeiket és az igénymeghatározó társadalmi vagy – általánositható – egyéni tényezőket. Részletesebben kell foglalkoznia a létrejött információk és az információfelhasználók közötti információs rendszerek elméletével, felépitésük elveivel, modelljeivel és gyakorlatával. Meg kell ismertetnie a hallgatókat az e célra hivatott intézményekkel általában és hazai viszonyok között különösen. Bevezetést kell nyujtania az információs rendszerek hatékonyságának vizsgálatába, ide értve a hatékonyság különböző kritériumainak megfogalmazását, matematikai kifejezésmódját, valamint számitásának módszereit (információszolgáltatás teljessége, veszteség, zaj, relevancia, visszahivás, pertinencia stb.). Foglalkoznia kell a szükségletek és igények kutatásának módszereivel, az információs tevékenység és szolgáltatások fő formáival és ezeknek a felhasználói igényekkel való főbb összefüggéseivel. Vizsgálnia kell még olyan problémákat is, mint a centralizált és decentralizált szervezet előnyei, illetve hátrányai; a koordináció és kooperáció kérdései; az ágazati, országos és nemzetközi integráció lehetőségei és hatásai.

KÖNYVTÁRTAN

Az általunk javasolt könyvtártan tantárgy nem azonos a képzés különböző szintjein jelenleg oktatott tantárggyal, mivel tartalma számos részletének oktatását külön tárgyak keretében javasoljuk. A könyvtártan általunk javasolt formája, mint szintetizáló jellegü tantárgy, célszerüen a felsorolandó, részletesebb studiumok lezárásaként, vagy legalábbis azok időben utolsó részével egyidejüleg oktatandó. Ezért az informatika után történő emlitése nem időbeni, hanem fontossági sorrendet jelent.

A tantárgy tartalma nem terjedne ki a könyvtári munka egyes folyamataira és módszereire, hanem a tájékoztatási és könyvtári rendszer, illetve az egyes könyvtárak (különböző könyvtártipusok) irányitásával, vezetésével, szervezésével, valamint az ehhez kapcsolódó egyéb feladatokkal foglalkozna. Ennek megfelelően a tananyag tartalmának tekintjük a könyvtárügy és a tájékoztatásügy szervezetének nemzetközi áttekintését; a hazai szervezet részletes ismertetését (különböző jogszabályok, más szabályozások és irányelvek); a nemzetközi és hazai szakmai és társadalmi szervezetekre vonatkozó ismereteket; a könyvtárügy irányitásának, szakfelügyeletének, fenntartásának, finanszirozásának fogalmait és szabályait; a könyvtárak tipológiáját; a különböző könyvtártipusok lehetséges szervezeti változatait; a könyvtárszervezés során készitendő dokumentumok (szervezési és müködési szabályzat, ügyrend, munkamenetek, munkaköri leirások stb.) ismeretét; a vezetési ismereteket; a könyvtári tervezés ismereteit; a beszámolási rendszer és ezen belül a statisztika követelményeit és szabályait; a pénzügyi elveket és előirásokat; valamint a könyvtárjog, illetve a könyvtárakban felmerülő más jogi kérdések (pl. munkajog) és a könyvtári adminisztrativ tevékenység fentiekben nem emlitett kérdéseit. Végül a könyvtártan tantárgynak kellene foglalkoznia a könyvtári szabványositás elveivel, szervezetével, módszereivel.

DOKUMENTUMISMERET;
ÁLLOMÁNYGYARAPÍTÁS

A tantárgynak a dokumentumok tipológiájából kell kiindulnia. A primér, szekundér és terciér dokumentumok általános és elvi csoportositása után az egyes dokumentumféleségek rendeltetésével, létrehozásával, tartalmi és formai jegyeivel, publikálásával, terjesztésével és használatának főbb céljaival és módjaival foglalkozik. A dokumentumtipusokat differenciáltan kell ismertetni, vagyis pl. nem könyvről, hanem a könyvek különböző formáiról kell beszélni, a folyóiratok és más „poligráfiák" esetében nemcsak az alapdokumentumról, hanem annak részeiről (rovatok, cikkek, hirek stb.) is szólni kell, és különös figyelmet kell forditani a nem hagyományos, kereskedelmi forgalomba nem kerülő („nem publikált") dokumentumokra. A tipológiának el kell szakadnia mindennemü áltudományos megközelitéstől. Igy pl. az egyre inkább elharapódzó „periodika-tant" a periodikumok különböző formáinak konkrét ismertetésével kell felváltani, amikor a periodicitás tényének rögzitésén tulmenően már egyedileg kell vizsgálni ezeket a dokumentumtipusokat. Tekintettel a tájékoztatási tantárggyal való összefüggésre, e tantárgynak kisebb

részletességgel kell foglalkoznia a különböző primér vagy szekundér dokumentumoknak az információs apparátusban történő felhasználásával (pl. kézikönyvek, zsebkönyvek, adattárak, lexikonok stb.) és a dokumentáció által létrehozott dokumentumtipusokkal.

A dokumentumtipológiára kell felépiteni az állománygyarapitás gyakorlati ismereteit. Ezen belül foglalkozni kell a dokumentumokról való tájékozódás (előszerzeményezés) forrásaival, e források feldolgozásának módszereivel, az előszerzeményezés eredményének nyilvántartásával és a kiválasztás elveivel és módszereivel. Ezt kell követnie a beszerzésre vonatkozó ismereteknek, ide értve mind az adminisztrativ és pénzügyi, mind pedig a nyilvántartási feladatokat. A teljes állománygyarapitási részt mintegy keretbe kell foglalnia a gyüjtőkörrel kapcsolatos ismereteknek, ide értve a fő- és mellékgyüjtőkörök differenciált meghatározásának módszereit, valamint a gyüjtőköri kooperáció kérdéseit is.

Az állománygyarapitási ismeretekhez kell csatlakoznia az állományapasztás elveivel, lebonyolitásával, nyilvántartásával, előirásaival kapcsolatos ismereteknek. A tantárgy befejező részének az állománybavétellel, az állomány-nyilvántartás szabályaival, valamint az állományellenőrzéssel kell foglalkoznia, végül ismertetnie kell az állomány tárolásának elveit és módszereit, ideértve mind a raktározási rendszereket és módszereket, mind a raktári jelzetelési rendszereket, de az állományvédelem kérdéseit is.

KATALOGIZÁLÁS

A tantárgyaknak a katalogizálás céljából kiindulva a katalógusrendszerek ismertetésén kell felépülnie. Oktatása során ügyelni kell az „információkeresés—osztályozás" tantárggyal való kapcsolat biztositására, illetve átfedések megakadályozására. A katalógusrendszerek ismertetése során egyaránt ki kell térni a katalógusok funkcionális, dokumentumok szerinti, valamint formai csoportositására.

A tantárgynak ezt követően kell foglalkoznia a cimleirások ismereteivel. E keretben semminemü történeti ismeretet nem kell oktatni. Általában nem katalogizálási elméletet, hanem — a főbb fogalmak (rendszó, besorolási elv stb.) megismertetése után, a rendszó megválasztásának elveiből kiindulva — az egyes dokumentumtipusok katalogizálásának konkrét kérdéseit kell oktatni. Ismertetni kell a hazai, nemzetközi és kiemelkedően lényeges külföldi szabványokat és szabályzatokat is, továbbá ki kell térni a katalogizáláshoz szoro-

san csatlakozó egyéb előirásokra, illetve munkamüveletekre is, mint pl. a transzliteráció vagy a betürendbe sorolás. A tantárgy keretén belül foglalkozni kell a gépi feldolgozás céljára végzett katalogizálás elveivel, valamint már létező, illetve kialakulóban lévő szabványaival is.

A tantárgyat a katalógusszerkesztési tanulmányoknak kell lezárniuk, elsősorban gyakorlati oktatás keretében.

INFORMÁCIÓKERESÉS; OSZTÁLYOZÁS

A tantárgy részletesen ismerteti az információkereső rendszerek célját, felépitését, részeit és elemeit. Foglalkozik a dokumentumok különböző, információkeresési célra szolgáló ismérveivel – különös tekintettel a tartalmi ismérvekre – és leirásuk módjaival. Ismerteti az információkereső nyelvek általános elméletét; e nyelvek szemiotikai, morfológiai, illetve szintaktikai és szemantikai jellegzetességeit; az információkereső rendszerek logikájának és realizálásának problémáit.

Az osztályozási-indexelési ismeretek során kitér az osztályozó rendszerek fő (hierarchikus, mellérendelő, szemantikai, fazettás) tipusaira; ezeket elemzi és birálja, s ismerteti legfontosabb példáikat.

A hierarchikus osztályozó rendszerek kapcsán foglakozik néhány jelentős hierarchikus rendszerrel; különös részletességgel az Egyetemes Tizedes Osztályozással. A hierarchikus osztályozó rendszerek értékelésén, birálatán tulmenően, az ETO esetében ismerteti annak szerkezetét, gondozásának szervezetét és (gyakorlati oktatás keretében) alkalmazását is.

A mellérendelő osztályozó rendszerek tárgyalása során foglalkozik a különböző indexek és tárgyszókatalógusok szerkesztésével, a tárgyszavak meghatározásának elveivel és módszereivel. A fazettás és szemantikai osztályozó rendszerekkel kapcsolatban ismerteti az információkereső nyelvek szótárainak, elsősorban a tezauruszoknak felépitését, különböző megoldásait és készitésük módszereit. Az elvi ismeretekhez indexelési, tárgyszavazási, deszkriptorszótár-szerkesztési gyakorlatok járulnak.

DOKUMENTUMSZOLGÁLTATÁS; OLVASÓSZOLGÁLAT

A tantárgy keretében kell oktatni a dokumentumszolgáltatás könyvtári módszereit, igy a kölcsönzés és a helybenolvasás feltételeit, követelményeit, lebonyolitását és adminisztrációját. A tantárgynak foglalkoznia kell a könyvtár szolgáltatási szabályzatának elkészitésével, tartalmával, valamint az olvasók nyilvántartásának kérdéseivel. A nyilvántartási-adminisztrációs feladatok gépesitése a tantárgyon belül csak érintendő; ennek részleteivel a Könyvtártechnika foglalkozik. Kell még foglalkozni a dokumentumszolgáltatás könyvtáron belüli vagy könyvtáron kivüli egyéb megoldásaival, igy a reprográfiai és mikroreprográfiai uton történő dokumentumszolgáltatással, a forditási tevékenység dokumentumszolgáltatási vonatkozásaival, valamint a könyvtárközi kölcsönzéssel.

Az olvasószolgálati tevékenység tájékoztatási vonatkozásairól (referensz stb.) a tantárgy kereteiben csak a szervezet és a célok tekintetében kell részletesebben szólni. E tevékenységek részleteivel a tájékoztatási tantárgy foglalkozik. Ugyanez érvényes az állományról nyujtott irásbeli tájékoztatásra is, aminek csak lényegét és főbb módszereit kell mintegy felsorolásszerüen a tantárgy keretében ismertetni, részletei azonban szintén a Tájékoztatás – dokumentáció tantárgy keretében oktatandók. E tárgyhoz kapcsolódik még az olvasószolgálat könyvtárpropaganda- és hasonló jellegü tevékenysége.

TÁJÉKOZTATÁS – DOKUMENTÁCIÓ

A tantárgy oktatása során a tájékoztatás különböző formáiból kell kiindulni, és közülük a nem szakirodalmi források alapján végzett tájékoztatás különböző formáit röviden kell összefoglalni. A szakirodalmi tájékoztatás vonatkozásában az oktatandó ismeretek többségének a dokumentációs feldolgozás módjaira, a dokumentációs szolgáltatások és kiadványok müfajaira, e kiadványok és szolgáltatások felhasználási, hasznositási, továbbfeldolgozási lehetőségeire kell kiterjednie. Ismertetni kell a leglényegesebb hazai és a tipikus külföldi konkrét tájékoztatási szolgáltatásokat és kiadványokat is, azok célját, szerkezetét, használhatóságát stb. Az eseti tájékoztatás szükségességéből és módszereiből kiindulva részletesen kell foglalkozni a tájékoztatás forrásaival (az információs apparátussal), ismertetve e források legfontosabb tipusait és az egyes tipusokon belül néhány kiemelkedő forrást. A tantárgy foglalkozik a különböző tájékoztatási egységekben megvalósitható manuális és gépesitett szolgáltatások megtervezésének és készitésének kérdéseivel, ide értve

a szolgáltatások céljaira felhasználható források felhasználási módját és a különböző felhasználó-kategóriák céljára szolgáló tájékoztatási módszerek megválasztását is. A tantárgy foglalkozik a dokumentáció egyes elvi kérdéseivel és törvényszerüségeivel annyiban, amennyiben ennek oktatása az Informatika tantárgy keretében nem történt meg (pl. a szakirodalom szóródása, avulása; a dokumentáció szervezete, ujabb dokumentációs irányzatok stb.).

A könyvtári jellegü tájékoztatással (referensztevékenység, tájékoztatás az állományról) a tájékoztatási ismereteken belül, de azokat a dokumentációs szolgáltatásoktól elkülönitve foglalkozik a tantárgy. E keretekben tárgyalja a bibliográfiák elvi kérdéseit, tipusait, összeállitásuk módját, hasznositásukat.

A tantárgy oktatása gyakorlati foglalkozásokat is feltételez, az információs apparátus használata és a különböző dokumentációs feldolgozási müfajok terén.

KÖNYVTÁRTECHNIKA

A tantárgy tananyaga részben szintén a könyvtártanból válik ki, de emellett feltételezi a technikai ismereteknek az alapozó studiumok keretében oktatott ismeretekre épülő bővebb és alaposabb oktatását. Tematikája kiterjed a könyvtári technika minden ágára.

A tantárgy keretében foglalkozni kell a könyvtári helyiségek tervezésének és berendezésének alapismereteivel, korszerü elveivel, követelményrendszerével. Ehhez csatlakozva kell foglalkozni a könyvtári állomány és egyéb anyagok mozgatásával, valamint a könyvtári hirközlés gépesitésével.

Külön fejezete foglalkozik a reprográfia ismereteivel, előtérbe helyezve a dokumentumszolgáltatási vonatkozásokat, de kiterjedve a mikromásolási technika, a másolástechnika és a sokszorositástechnika összes könyvtári vonatkozásban jelentős kérdéseire.

A tantárgy legnagyobb része a szervezéstechnikai eszközök (kézi lyukkártyák és egyéb speciális kartotékok), a kis- és középgépek (könyvelő- és számlázógépek, lyukkártya- és lyukszalagtechnika, célgépek), valamint a számitástechnika könyvtári alkalmazásával foglalkozik. Mindezen anyagrészek tekintetében oktatni kell a felhasználandó eszközök müszaki alapismereteit, könyvtári hasznositásuk gyakorlati módját és területeit, ide értve a könyv-

tári munka összes gépesithető fázisait, az egyszerü nyilvántartástól az automatizált információs rendszerekig.

Az eszközökre vonatkozó ismereteken tul a kódolás kérdéseivel, valamint az algoritmusok készitésének módjaival, végül pedig a programozás bizonyos könyvtári vonatkozásban is lényeges alapismereteivel itt kell foglalkozni. A részletesebb számitástechnikai ismeretek oktatása speciális kollégiumok keretében lehetséges.

KIEGÉSZITŐ STUDIUMOK

A kiegészitő studiumok egy része nyilvánvalóan a képzés minden (de legalábbis egyetemi és főiskolai) szintjén kötelezően oktatandó, mig más részüket olyannak itéljük meg, amelyek közül valamelyikre a könyvtárosnak szakosodási irányától függően szüksége van. Az utóbbi ismereteket a főiskolai képzés szintjén nem, vagy nem feltétlenül tartjuk oktatandónak; amennyiben erre mégis szükség van, ugy ezeket a szakstudiumokba kell beépiteni. Alsóbb fokon ezek az ismeretek csak kivételesen oktatandók.

SZERKESZTŐI ÉS KIADÓI ISMERETEK

A könyvtárosok munkája gyakorlatilag minden esetben kapcsolódik irott dokumentumok felhasználása mellett azok előállitásához is. A tantárgy ezért arra szolgál, hogy megismertesse a hallgatót a kézirat- és kiadványszerkesztés (bibliográfiai, könyvtári és dokumentációs kiadványok és szolgáltatás szerkesztése) követelményeivel, szabályaival, szabványaival és technikájával. Ezek az ismeretek kapcsolódnak a Tájékoztatás – dokumentáció és a Könyvtártechnika tantárgyak anyagához. A tantárgy kiterjed a kiadói ügylet legfontosabb ismereteire, jogi és pénzügyi teendőire is. Kötelező tantárgyként oktatandó az egyetemi és önállóan vagy más tantárgy keretében a főiskolai képzésben.

IDEGEN NYELVEK

A nyelvoktatás ismeretanyagának kifejtése, illetve jelentőségének méltatása itt nyilvánvalóan szükségtelen. Ezért csak annak megállapitására szoritkozunk, hogy:

- a nyelvoktatási követelményeknek és a vizsgakövetelményeknek is (a könyvtárosok és főként a szakkönyvtárosok nyelvismeretével szemben támasztandó sajátos jellegü igényekből következően) jelentősen el kell térniük az állami nyelvoktatásban, illetve nyelvvizsgáztatásban általánosan alkalmazott követelményektől (legfontosabb az idegen nyelvü szövegek megértése és magyar nyelven történő teljes vagy kivonatos visszaadása);
- minimális követelménynek tekintjük az egyetemi oktatás szintjén két idegen nyelv, a főiskolai oktatás szintjén pedig egy idegen nyelv ilyen értelmü elsajátitását.

A nyelvoktatást tehát (egyetemi és főiskolai szinten) kötelező studiumnak tekintjük.

SZÁMITÁSTECHNIKAI ISMERETEK

A Könyvtártechnika tantárgy csupán a számitástechnika alapjaival és a szakkönyvtári munkaterületen történő alkalmazásának lehetőségeivel ismerteti meg a hallgatót. Választható tantárgyként ezért szükségesnek tartjuk mélyebbre ható számitástechnikai ismeretek oktatását, ide értve a számitógépes rendszerek és folyamatok szervezésének ismereteit, az algoritmusok készitésével kapcsolatos részletes ismereteket és a programozás olyan oktatását, amely elsajátittatja a hallgatókkal a programozás különböző lehetőségeit, a programnyelvek alapismereteit és valamely, a könyvtári munkában leginkább használatos magas szintü programnyelv alkalmazását. A tantárgyat célszerüen valamely konkrét számitógépen folytatott gyakorlatnak kell kiegészitenie. Hangsulyozzuk, hogy könyvtári területre alkalmazott oktatást képzelünk el. A főiskolai képzés keretében általában nem tartjuk lehetségesnek ezeknek az ismereteknek ilyen beható oktatását. A tantárgyat (egyetemi) fakultativ speciális kollégiumként képzeljük el, de oly módon, hogy annak vagy az alábbiakban emlitendő két további tantárgy valamelyikének választása a hallgató számára kötelező legyen.

AUDIOVIZUÁLIS TECHNIKA

A tantárgy keretében oktatandó az audiovizuális technika fogalma, leglényegesebb technikai eszközeinek müszaki alapismeretei, a szakkönyvtári munkában való alkalmazásuk módja, különös tekintettel a szakkönyvtári tájékoztatásra és propagandára. Egyidejüleg ismere-

teket kell szolgáltatnia az egyéb szemléltetési módszerekről is, mint pl. kiállitások, bemutatók rendezése a szakkönyvtári munkában.

IRÁS- ÉS OLVASÁSTECHNIKA, STILISZTIKA

E speciális kollégium a szakmai jellegü irott dokumentumok megfogalmazásának, tartalmi szerkesztésének, lektorálásának főbb ismereteivel ruházza fel a hallgatót, ide értve a szakmai nyelv sajátosságait, valamint a szabatos és magyaros stilus általános követelményeit, különös tekintettel a dokumentációs müfajok ilyen jellegü követelményeire (tömörség, szabatosság, egyértelmü terminológia stb.). Végül oktatandónak tartjuk az olvasástechnika problémáit (gyorsolvasás).

EGYÉB SPECIÁLIS KOLLÉGIUMOK

A fenti felsorolás természetesen nem tartalmazhatja az összes oktatható speciális ismereteket. A képzés gyakorlati szükségleteinek kell eldöntenie (elsősorban egyetemi szinten), hogy még milyen további speciális kollégiumok beiktatására van szükség, de ezek jelentős részét már csak önkéntesen választható tantárgyként képzeljük el.

A könyvtárosi szakképesítést nem igénylő könyvtári munkakörök képzési problémái

SZABÓ Sándor

A könyvtárosképzés korszerüsitését célzó elképzelések, javaslatok erősen valószinüsitik, hogy a jövőben a könyvtárosi szakképesités egyetemi és főiskolai szintü lesz. Egyrészt tehát a jelenlegi középfoku képzés, amely tananyagában már eddig is a főiskolai képzéshez közelitett, magasabb „rangra" emelkedik, másrészt e forma helyett egy kisebb igényeket támasztó könyvtári feladatkörök ellátását biztositó, könyvtárosi szakképesitést nem adó tanfolyami rendszer bevezetése látszik indokoltnak. Cikkünkben ez utóbbi kategória képzési problémáit vizsgáljuk. (Mellékesen térünk ki a könyvtárosi ismereteket nélkülözni tudó adminisztrativ és technikai munkaerők kérdésére.)

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

A nemzetközi szakirodalomban — különösen az utóbbi 1-2 évben — megszaporodtak a könyvtáros „középréteg" képzésével foglalkozó irások. Ezek részben a könyvtári munkaerők gazdaságos kihasználása céljából végzett felmérésekről, ill. azok tanulságairól számolnak be, részben pedig áttekintést adnak egy vagy több ország — e könyvtáros kategóriát érintő — képzési gyakorlatáról. Megállapitásaik (1) röviden az alábbiakban foglalhatók össze:

1. Általánosan elismert tény, hogy a munkamegosztással dolgozó könyvtárakban a felső szintü szakképzettségü könyvtárosok és az adminisztrátorok között van egy jelentős, könyvtárosi feladatokat ellátó középréteg, amelyet segédkönyvtárosi kategóriaként (mindig beosztottak) kezelnek különböző elnevezéssel (sub-professionals, semi-professionals, assistant librarian stb...).

2. Számos országban folyik e kategóriának rendszeres képzése.

3. A könyvtári munkatársak, de különösen az e szinten dolgozók munkájában az egyes munkanemek összetétele a legkülönbözőbb variánsokat mutatja.

4. Bármennyire különböző is e középszinten oktatott tantárgyak száma és elnevezése, valamennyi besürithető 4 tárgyba: könyvtári ügyvitel, a könyvtári tájékoztatás forrásainak ismerete, katalogizálás és osztályozás, technikai munkák.

HAZAI VISZONYOK

Magyarországon a középfoku képzést eddig és jelenleg is a könyvtárosképző szaktanfolyamok és a tanitóképző intézetek látják el. A felsőfoku könyvtárosi szakképzés kiterjesztése, a főiskolai szint bevezetése e két és féléves, ill. hároméves képzési formát feleslegessé tenné. Indokolatlan, hogy a könyvtárosi rutinfeladatokat ellátók ilyen, viszonylag hosszu ideig tartó, zsákutcát jelentő és munkakörük ellátásához feleslegesen magas követelményeket támasztó képzésben részesüljenek. Megterhelést és gondot jelent ez az alkalmazó intézménynek, s csalódást és elégedetlenséget szül a hallgatókban. Reálisabbnak tünik egy olyan, a sokrétü szükségleteknek megfelelő tanfolyami rendszer kifejlesztése, amely nem kiván szakképzettséget adni, de képessé teszi a hallgatókat az egyszerü könyvtárosi feladatok ellátására.

E munkatársak elnevezésére több lehetőség is kinálkozik, sőt némelyiket gyakorlatban is használják (könyvtári segéderő, könyvtári munkatárs, ill. segédmunkatárs, könyvtári tisztviselő, könyvtártechnikus stb.). A továbbiakban a „segédkönyvtáros" elnevezést használjuk.

TARTALMI KÉRDÉSEK

Könyvtáraink eltérő funkciója, nagyságrendje és szervezete miatt fikció volna összeállitani azoknak a munkaköröknek a jegyzékét, amelyekhez e tanfolyami formában nyujtott ismeretek is elégségesek. Mindenesetre ide sorolandók pl. a gyarapitásban és feldolgozásban közremüködők, a helyi és könyvtárközi kölcsönzés lebonyolitói, kisebb tanszéki könyvtárak kezelői, a reprográfiai részlegek egyes munkatársai stb.

A rendelkezésre álló munkaerőmérleg-vizsgálatok (2) egyértelműen bizonyitják, hogy egy-egy részfeladat ellátására képezni nem lehet, ezért célszerűnek látszik e szinten a rugalmasan kezelendő tanfolyami rendszer kidolgozása. Az egyes munkanemek szorosan kapcsolódnak egymáshoz, a legtöbb munkakör ellátásához szinte valamennyi alapszintű könyvtárosi ismeret szükséges. Ez alól csak az egészen speciális munkakörben dolgozók (pl. reprográfusok) képeznek kivételt, akiknek a feladatai a többiekétől eltérő képzést igényelnek, vagy minden képzés mellőzésével, egyszerű betanitással is betölthetők. A tanfolyamoknak erősen gyakorlati jellegünek kell lenniük. A cél az, hogy a hallgatók elsajátitsák azokat a legfontosabb elemi ismereteket, készségeket, amelyek ezen a szinten a legtöbb munkakör jelentős hányadát képezik.

A fentebb mondottak természetesen semmiképpen nem jelentik azt, hogy a tanfolyamokat egységes tanterv szerint kell szervezni, hiszen ez esetben akaratlanul is valamiféle könyvtárosi képesitést „misztifikálnánk". A munkanemek összefonódása miatt indokolt, hogy a tanfolyamok átfogják a szakma elemi, főleg rutin jellegü ismereteit, de a könyvtár tipusától, az ellátandó feladat jellegétől függően a tanfolyamok szervezői mindenkor szabadon alakitsák ki az adott tanfolyam tematikáját, annak arányait. Igy válhatnak e tanfolyamok az adott könyvtáron és hálózaton belül bizonyos munkafeladatok ellátását elősegitő, betanitó jellegü tanfolyamokká; bevezetik a hallgatót a szakmába, s a tehetségesebbet előkészitik a további tanulmányokra. Helyeselhető, hogy a munkaadók ezek tehetségesebbjeit a képesités megszerzésére ösztönözzék s ezt különböző módon (pl. ösztöndijakkal) elősegitsék.

A vizsgálatok tanulsága szerint a legtöbb feladatkör ellátása alapfoku idegen nyelvi ismeretet igényel. Az adatokból kiderül, hogy különösen szakkönyvtárakban — ezen a szinten is — a munkakörök 90%-ában szükséges legalább egy idegen nyelvben az alapszintü jártasság.

Ugyancsak szükséges a segédkönyvtáros munkaszintjén a gépirni tudás. Gépelés nélkül jóformán egyetlen feladatkört sem lehet ellátni.

A segédkönyvtáros számára szükséges főbb ismeretek, készségek, munkaműveletek:

- rövid áttekintés a könyvtár fogalmáról, a magyar könyvtári rendszerről,
- dokumentumtipológia,
- a katalógusok és szerepük,

- a katalóguscédula adatai; a raktári jelzet, cimleirás, szakjelzet; ezek értelmezése,
- a cimleirás adatai,
- a modern könyvek cimleirása,
- a betürendbe sorolás szabályai,
- az adott könyvtárban, ill. könyvtártipusokban lévő katalógusok áttekintő ismerete,
- a könyvek elhelyezése (szakrendi, betürendi, időrendi, helyrendi, nyelvi csoportositása); a tizedes rendszerü raktári felállitás; az ETO tiz főosztálya;
- leltározás; egyedi és csoportos leltározás,
- az időszaki kiadványok nyilvántartása,
- az olvasók nyilvántartása; a beiratási napló kezelése,
- kölcsönzési rendszerek; egy- és kétkártyás kölcsönzés, a kölcsönzés lebonyolitása,
- a könyvtárközi kölcsönzés adminisztrációja,
- segédkönyvek használata (gyakorlatok),
- keresés bibliográfiákban (mutatók használatának gyakorlásával),
- a Magyar Nemzeti Bibliográfia, a Magyar Folyóiratok Repertóriuma, a kumulációk és az Uj Könyvek, valamint a vonatkozó szakterületről a legfontosabb segédkönyvek, bibliográfiák ismerete.

A tematika nem tartalmazza az idegen nyelvi és a gépirási ismereteket. Ezek oktatására nem lehet vállalkozni. Egy, esetleg két idegen nyelvet eleve tanulnak már minden középiskolában. Meg kell ugyanakkor kivánni, hogy a hallgatók a tanfolyam végére, ill. a vizsgáig olyan foku jártasságot szerezzenek az irógép használatában, hogy a könyvtárban előforduló irásbeli munkákat (katalóguscédulák irása, jegyzékek gépelése stb.) irógépen tudják elkésziteni. Követelmény lehet pl. 20 sor lemásolása 15 perc alatt, maximum 10 hibával.

Ugyancsak nem tér ki a tematika technikai jellegü témákra, mint pl. a reprográfiai és mikrofilmtári ismeretek. E munkakörök ellátása speciális képzést igényel, ugyanakkor az egy-egy könyvtárban, sőt hálózatban ilyen munkakörben dolgozók alacsony száma nem teszi lehetővé, hogy számukra helyileg tanfolyamot szervezzenek. Ezek képzését országosan kell megoldani ugy, hogy ezek részére vagy a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, vagy egyes hálózati központok szervezzenek kurzusokat. Megfontolandó, hogy bizonyos munkakörök ellátása viszont egyszerü betanitással is megoldhatók.

A segédkönyvtárosok számára rendezendő tanfolyamok utóképzést adnának a már alkalmazásban állók részére. Könyvtári képesitést eszerint nem adnak, csupán bizonyos szintü munkakörök ellátására jogositanak, a megfelelő besorolás feltételének tekintendők. Segédkönyvtáros egyszemélyes könyvtárban nem dolgozhat, ilyen munkakörök csak szakképesitett könyvtáros(ok) mellett szervezhetők.

A tanfolyamot általában levelező formában célszerü szervezni. Végén a hallgatók gyakorlati vizsgát tesznek. Sikeres vizsga letételéről bizonyitványt kapnak. A tanfolyamot végzettek elnevezése segédkönyvtáros.

Alternativ lehetőségként javasolható, hogy azok, akik könyvtárukban kellő szakmai segitséget kaphatnak a vizsgára való egyéni felkészülésükhöz, a tanfolyami részvétel alól mentesüljenek.

A képzés költségeit – még a hallgatók részéről esetleg felmerülő kiküldetési és szállásköltségeket is – teljes egészében a rendező szervnek kell fedeznie, amely összeg a költségvetésben biztositandó.

A tanfolyamok szervezését – az MM előzetes hozzájárulása alapján – az egyes hálózati központok feladatává kell tenni. Kisebb hálózatok – gazdaságossági megfontolásból, valamint a rendszeresebb káderutánpótlás biztositása érdekében – közösen is rendezhetik tanfolyamaikat (pl. 2-3 megye együtt).

Mindezek vonatkoznak a hálózaton kivüli nagyobb könyvtárakra is. Problémát csak a hálózaton kivüli kiskönyvtárak jelentenek; számukra az egyetlen megoldás a jellegében hozzájuk legközelebb álló könyvtárhoz való csatlakozás lehet.

Az általános tematikától lényegesen eltérő, speciálisabb – pl. reprográfiai, mikrofilmtechnikai – ismereteket nyujtó tanfolyamokat célszerü országosan szervezni. Ezek gondozója a KMK legyen, amely esetenként felkérhet egyes, megfelelő technikai feltételekkel rendelkező könyvtárakat, hálózati központokat ilyenek szervezésére.

A tanfolyamok természetesen nem érinthetik a hosszu évek óta működő tiszteletdijas könyvtárosok képzési formáját. A tiszteletdijas könyvtárosok egyszemélyes könyvtárban egyedül látják el könyvtá-

rosi feladataikat. Ezt tükrözi a megfelelően átfogó ismereteket nyujtó, alapfoku tanfolyamok tematikája is.

A segédkönyvtárosok fő- vagy részfoglalkozásu, mindig beosztott munkatársak, részfeladatokat látnak el; ehhez kell igazitani a tanfolyam tematikáját.

A könyvtárosi alapismeretek oktatásának és elsajátitásának fórumai lehetnek a középiskolai szakkörök is. A könyvtárosi szakma iránt érdeklődők itt elsajátithatnák a szükséges ismereteket, s a középiskola elvégzése után segédkönyvtárosként helyezkedhetnének el. Természetesen ez a forma nem biztosithatja az e szintü káderszükségletet, a fő forma nyilvánvalóan az „utánképző" tanfolyam lesz. A szakköri forma legnagyobb előnye az lenne, hogy a diákok elsajátitanák a könyvtári- és irodalomhasználati alapismereteket, s ezkésőbbi éveikben, ha más szakmák felé orientálódnak is, hasznukra válna.

ÖSSZEFOGLALÁS

A könyvtárosképzés rendszerének korszerüsitése során várható, hogy az elkövetkezendő években az egyetemi szintü képzés mellett megindul a könyvtárosok főiskolai képzése. Az uj képzési rendszerben tehát csak felsőfoku könyvtárosi szakképesités lesz. E munkatársak tehermentesitése, ill. szakismereteik jobb kihasználása érdekében segédkönyvtárosi munkakörök létesitése látszik célszerünek. Miután ezek ellátásához szükség van bizonyos szintü könyvtárosi ismeretekre, az ilyen munkakörben alkalmazottak kb. 70-80 órás tanfolyamokon vegyenek részt. Az ennek elvégzését igazoló bizonyitvány könyvtárosi szakképesitést nem jelent, továbbtanulás esetén semmilyen formában sem lehet beszámitani. Viszont várhatóan e kategória a káderutánpótlás fontos bázisa lesz.

A segédkönyvtárosként történő alkalmazás feltétele középiskolai végzettség.

A segédkönyvtárosi munkakörök számszerü meghatározásához további munkaerőmérleg-vizsgálatokra lenne szükség. Hozzávetőleges becslésünk szerint e kategória nagykönyvtárakban az összlétszám kb. 20-30%-át teszi ki.

Amennyiben e könyvtárosi kategória polgárjogot nyer, a vonatkozó jogszabályokban kellő módon szerepelnie kell.

JEGYZETEK

1. AIYEPEKU, Wilson O.: Training sub-professional staff; an international survey = International Library Review. 4. vol. 1972. 1. no. 3-20. p.

A job-task index for evaluating professional utilization in libraries. = The Library Quarterly. 41. vol. 1971. 4. no. 320-328. p.

2. ARATÓ Attila: A Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár munkaerőmérlege. Kézirat. 1972. 79 p.

CSÜRY István – GOMBA Szabolcsné: A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának munkaerőmérlege. Kézirat. 1972. 82 p.

AZ IFLA-KONGRESSZUS ANYAGÁBÓL

A könyvtárelméleti és kutatási bizottság munkájából

A budapesti IFLA-kongresszusnak szentelt, 1972. évi 6. számunkból már kiszorult ennek a bizottságnak az anyaga, amely elé a legtöbb dokumentum került. Az általunk ismertetett dokumentumok szerzői közül J. BOLDIŠ (Csehszlovákia) a könyv- és könyvtártudomány tárgyával és módszereivel foglalkozott (Subject and methods in the science of book and library), a lengyel J. KOŁODZIEJSKA (Functions of the contemporary public library), a jugoszláv D. VLAJIĆ (Reading habits create reading needs), valamint az amerikai T. WALLER és J. C. FRANTZ (Development of reading in a changing world. Notes on the American experience) pedig a könyvtári rendszer, ill. különböző mozgalmak feladataival és eredményeivel az olvasók nevelése terén. A saját országukban folyó olvasáskutatási munkáról adtak képet a többiek: M. ALAIN, Kanada (Recherches psycho-sociologiques sur les habitudes de lecture au Canada); J. ANKUDOWICZ, Lengyelország (Dynamics of the development of book reading in the country and in town); G. CHANDLER, Nagy-Britannia (Research on books and reading in society in the United Kingdom); K. MIGOŃ, Lengyelország (Problems, methods and results of research in the field of history of reading in Poland); I. P. OSZIPOVA, Szovjetunió (Raszposztranennoszt' cstenija i izucsenie csitatelja v SZSZSZR); K. SALONEN, Finnország (Reading and the youth. Sociological and psychological analysis of reading); H. L. TVETERÅS, Norvégia (Studies

of readers and readers' interests in Norway).
— A tömörités KAMARÁS István munkája.

A KÖNYV- ÉS KÖNYVTÁRTUDOMÁNY TÁRGYA ÉS MÓDSZEREI

Jozef BOLDIŠ

Még a Nemzetközi Könyvévben is kevés szó esik azokról a tudományokról, amelyek tárgya a könyv és a könyvtár. Az első olyan elméleti munkák, amelyek a könyvtári munka szervezetével foglalkoznak, a XIX. század elején bukkantak fel. Az ezt követő másfél évszázad folyamán a könyvtártudomány belső fejlődése és az általános tudományos fejlődés között termékeny kölcsönhatást tapasztalhatunk.

A könyvtudomány és a könyvtártudomány között számos országban nem tesznek különbséget. A könyvtártudomány fogalmát Lengyelországban eléggé tág értelemben használják: benne foglaltatnak a könyvvel, a könyvtárral, a bibliográfiával, az olvasással kapcsolatos történeti, elméleti és gyakorlati kérdések. Az uj szovjet koncepció különbözik ettől: szerinte a könyvtudomány a könyv történetével és társadalmi funkciójával foglalkozik. Ez valamelyest az angolszász és a német felfogásra emlékeztet. A könyvtudományt illetően a csehek és a szlovákok azonos véleményen vannak: tágabb értelemben a könyvkulturával mint egésszel foglalkozik, szükebb értelemben pedig a könyv előállitásával, terjesztésével és társadalmi hatásával. Területe tehát részben átfedi más tudományok — elsősorban a könyvtártudomány, továbbá az irodalomelmélet, az irodalomtörténet, az esztétika, a pedagógia, a pszichológia, a szociológia, a statisztika stb. — területét.

A könyvtártudomány tehát Lengyelországban a könyvtudomány része; ez utóbbinak területére tartozik a könyv elméletén kivül a könyvtár története, szervezete, tipusai, társadalmi funkciója és a könyvtártudomány.

A könyv- és könyvtártudomány társadalomtudomány voltát az is igazolja, hogy ezekben is használatos a történeti, elméleti és statisztikai megközelités. Társadalomtudományokról lévén szó, a dialektikus materialista módszer mellett fontos szerep jut bennük a történelmi materializmusnak. A könyv- és könyvtártudomány természetesen saját módszerekkel is rendelkezik: bibliográfiai, tipográfiai és bibliográfiai-funkcionális módszerekkel. —

A XIX. században a filológiai és történeti, a XX. azázad elején a pozitivista történeti módszerek jellemezték ezeket a tudományokat. Századunk második felében a szociológiai szempont került előtérbe, a szociológiai megfigyelés, feltáró kutatás, kisérlet. A szociológai, pszichológiai és pedagógiai módszereket a könyv- és könyvtártudományban elsősorban az olvasás tanulmányozásához használják. Uj módszereket kapott a könyvtártudomány a szervezéstudománytól és az információelmélettől. Az olvasást mint pszichológiai és pedagógiai és mint szociológiai folyamatot egyaránt lehet tanulmányozni. Kettős természetének megfelelően vizsgálatának módjai között elsősorban a „regisztrálást" és a „kutatást" lehet megkülönböztetni. Az előbbi elsősorban a könyv társadalmi népszerüségének kiterjedéséről és a különböző társadalmi környezetekre gyakorolt hatásáról ad képet. A „kutató" megközelités a könyvek és az olvasók kapcsolatát vizsgálva megpróbálja a könyvek tartalmának potenciális hatóerejét megállapitani.

Mátrai László a liverpooli IFLA konferencián a napjainkra jellemző áldiszciplinákkal kapcsolatban megemliti a könyv- és könyvtártudományt is, s helyteleniti az olyan terminusokat, mint könyvtártudomány, szervezéstudomány stb. Azon a fokon – mondja –, amikor a könyvtártudomány tudománnyá válik, már igazi, független tudományokkal „találkozik": a szociológiával, pszichológiával, müvelődéstörténettel, filozófiával.

Az a tény azonban, hogy a könyvtártudomány figyelembe vesz szociológiai, pszichológiai, politikai összefüggéseket, tényeket és módszereket, nem cáfolja önálló tudomány voltát. A XX. században a tudomány különben is egyre integráltabbá válik, egyre szorosabb lesz a kapcsolata a társadalmi-gazdasági gyakorlattal, egyre közelebb kerülnek egymáshoz az alap- és alkalmazott tudományok. Mindez érvényes a kulturával, információval és kommunikációval foglalkozó tudományok szférájából születő, számos tudománnyal határos könyvtudományra és könyvtártudományra is. Ha a szabályszerüségek feltárásának az általánositásának magasabb fokát kérik számon a könyvtártudománytól, kijelenthetjük, hogy mind a könyvtudomány, mind a könyvtártudomány megfelel ezeknek a követelményeknek: fokozatosan – a társadalomtudományokban használatos különböző módszereket kombinálva – sikerült meghatározott törvényszerüségeket feltárnia.

A MODERN KÖZMÜVELŐDÉSI KÖNYVTÁR FUNKCIÓI

Jadwiga KOŁODZIEJSKA

A KÖNYVTÁRI TÖRVÉNY

Az 1968. évi lengyel könyvtári törvény, megerősitve és továbbfejlesztve az 1956. évit, a modern könyvtári rendszert az országos könyvtári hálózatok egésze felől szemléli. A tudományos és szakkönyvtárakat, az iskolai, pedagógiai és közmüvelődési könyvtárakat egyaránt kötelezi az együttmüködésre az állománygyarapitásban és a feltárásban, a dokumentációs és a bibliográfiai tevékenységben, a tudományos kutatómunkában és a továbbképzésben.

A könyvtári rendszer adminisztrativ és végrehajtó szerve a Kulturális és Müvészeti Minisztérium Könyvtári Osztálya, tanácsadó és véleményező szerve az Állami Könyvtári Tanács, melynek tagjai az érdekelt minisztériumok, intézmények és szervezetek képviselői. Az ÁKT feladatai sokrétüek: a) könyvtárpolitikai javaslatok, b) vélemények és javaslatok a könyvtárak szükségleteiről, c) könyvtárügyi rendeletek előkészitése, d) könyvtárépületek tervének véleményezése. Az ÁKT a Lengyel Könyvtáros Szövetségre, a nagy tudományos és közmüvelődési könyvtárakra s a Nemzeti Könyvtárra támaszkodik.

A KÖNYVTÁRAK HELYE A TERVSZERÜ MÜVELŐDÉSI MUNKÁBAN

A kétségtelen mennyiségi fejlődés mellett különösen előtérbe kerül a könyvtári szolgáltatások minőségi fejlesztése. Ez elsősorban nem az egyébként rendkivül fontos anyagi feltételektől függ, hanem a társadalom kulturális szintjétől, valamint attól, hogy az állami szervek mennyire érzik magukat felelősnek a könyvtárügy fejlődéséért, továbbá attól is, hogy mennyire tudatosul a könyv s a könyvet közvetitő könyvtár jelentősége a lengyel kultura fejlődésében.

A multban a lengyel könyvtárak, a politikai helyzetnek megfelelően, fontos tényezői voltak a nemzeti kultura terjesztésének; ez akkor általában a nemzeti nyelv müvelését, a történeti és vallási hagyományok ismertetését jelentette — tehát a történelmi, erkölcsi, vallási tárgyu és a népi szokásokat ismertető szépirodalmi müvek népszerüsitését. Igy a szépirodalom jelentős kulturális integráló szerepet

játszott kivált a parasztok és munkások körében, elősegitve a nemesség és a nemesi származásu értelmiség müveltségi monopóliumának megszünését. Emellett a racionalista világnézet, a haladó társadalomfelfogás terjesztésének tendenciája is érvényesült már a mult század második felében a könyvtári munkában.— A népi Lengyelországban a könyvtár teljesen az állam müvelődéspolitikai célkitüzéseinek szolgálatában áll.

Az a XIX. század második feléből származó szemlélet, amely szerint a természettudományi, gazdasági és politikai munkák olvasása nagyobb erővel formálja a világnézetet, mint a szépirodalomé, ma is jelentkezik. Alapjául szolgál annak a téveszmének, hogy a müvelődési munkában szét lehet választani az általános humanista müveltséget és a szaktudást. Valójában ezek szerves egységet alkotnak.

A könyvtár tehát képes az érdeklődés fejlesztésének különböző utjain előresegiteni az olvasókat, akiket azonban természetesen elsősorban külső erők mozgatnak; ez utóbbiakhoz képest a könyvtár csak erősen korlátozott hatásu tényező.

AZ ISMERETTERJESZTÉS

A társadalmi-gazdasági fejlődés ütemének gyorsitása megköveteli a könyvtáraktól, hogy népszerüsitsék a politikai, gazdasági és társadalomtudományi munkákat. A lengyel közmüvelődési könyvtárak állományának csak 30%-a, a használt könyveknek pedig csak 16%-a nem szépirodalom. Igen alacsony a népszerü tudományos és a szakfolyóiratok olvasásának aránya: a felnőtt lakosságnak csak 11%-a olvas viszonylag rendszeresen ilyeneket. Jelentősebb változást e téren csak az iskolai oktatás reformja hozhatna. Az alkalmazási és bérezési politika még nem eléggé serkenti a dolgozókat szakképzettségük emelésére.

Az olvasóvá válásban igen fontos állomás a középiskola. Ez abban is megmutatkozik, hogy a középiskolát végzettek 40-45%-a veszi igénybe a közmüvelődési könyvtárak szolgáltatásait.

AZ OLVASÓK ÉRDEKLŐDÉSÉNEK FEJLESZTÉSE

A könyvtárak erre irányuló tevékenysége kettős, olykor ellentmondásos jellegü: a politikai és a gazdasági feladatok által meghatározott kulturális szükségletekre alapozott tudás közvetitése mellett az olva-

sók különböző szintü egyéni igényeit is ki kell elégiteni, ezek pedig sokszor nincsenek összhangban a fenti célkitüzéssel. A világon egyetlen könyvtár se tekinti hivatásának a krimik népszerüsitését, de nem tagadhatja meg teljesen az ilyen igények kielégitését sem. A könyvtár egyik feladata, hogy feloldja a könyvtárpolitika alapelvei és a valóságos olvasói igények közötti feszültséget, elősegitse a kultura egységessé válásának folyamatát. E feladat teljesitésében nagy segitséget adhat az olvasói szokások tanulmányozása is.

OLVASÁSI SZOKÁSOKBÓL OLVASÁSI SZÜKSÉGLET

Djordje VLAJIĆ

A tudás, érzelem és tapasztalat közvetitése legősibb és legelőnyösebb formájának, az olvasásnak története szerves része a könyv történetének. Jelenünkben is van jövője az olvasásnak: egyre nő a szerepe az ember mint társadalmi lény formálásában.

Az alábbiakban nem teszünk különbséget tartalmi értékeik szerint a könyvek között; általában a könyvről beszélünk, mint amely valamilyen szellemi tartalmat bocsát az olvasó rendelkezésére.

Az olvasói habitus első nyomaira már kisgyermekkorban rábukkanhatunk. A televizió korában született ember olvasási szokásai másképpen alakulnak, mint annak idején szüleié, hiszen ő már igen korán találkozik a képernyőn a képi jelekkel. Kevés tudományos értékü információ áll rendelkezésünkre arról, hogyan formálja az olvasói habitust a televizió. Az első tv-müsor megtekintése gyermekekre és felnőttekre egyaránt sokkhatást gyakorol, s ez többségük olvasásának intenzitását csökkenti, de azután az olvasás rendszerint ujra elfoglalja az őt megillető helyet a szellemi szükségletek kielégitésében. A tisztán kulturális funkciókat betöltő tv-programoknak még csak viszonylag alacsony közönségük van, bár például Jugoszláviában ez a 25-125 000 főnyi közönség jóval nagyobb, mint az átlagos példányszámu könyveké.

A könyvvel, olvasással kapcsolatos elméleti és kutatómunka egyre nagyobb teret kap a jugoszláv szakirodalomban. Bár a kutatások adatai számottevő fejlődésről is hirt adnak — igy például a könyvtári állomány és a gyermek könyvtártagok számának növekedéséről —, Ju-

goszlávia könyvtárügyének szinvonala ma még nem éri el az európai országok többségéét.

Különösen a gyermekek olvasóvá neveléséért tesznek országunkban nagy erőfeszitéseket, intézkedésekkel és kutatómunkával egyaránt. A holdra lépést szemtanuként végignéző gyermek természetesen másképen fogadja a tündérmesét, mint egykor szülei. A mai gyermek tündérmeséi a rajzfilmek. Olvasási szokásai tehát számos uj és ismeretlen elemet tartalmaznak, s a megváltozott világ a szülőktől is változott magatartást kiván, például azt, hogy a tündérmesét és gyermekük életének modern kereteit bonyolult összefüggésükben tudják szemlélni.

Az olvasói igények fejlesztéséért folyó erőfeszitések közül meg kell emliteni az 1970 őszén rendezett könyvhónapot, amelynek során szemináriumot tartottak a permanens képzésről, a közmüvelődési és az iskolai könyvtárak gyors fejlesztéséről és az otthoni könyvtárak állományának növeléséről. A szeminárium az olvasáskutatás szempontjából is sok tanulsággal szolgált. Meša SELIMOVIĆ arról beszélt, hogy a könyvvásárlás fokozása lassu és körülményes folyamat, a könyvtár jóval könnyebben elérhető, hatékonyabb intézmény. Radomir SMILJANIĆ iró szerint a jugoszlávok négyötöde egyetlen valódi müvészi értéket jelentő könyvet sem olvas el egy év alatt, s csak 1%-uk olvas értékes, de az átlagosnál nagyobb erőfeszitést kivánó kortárs jugoszláv irodalmat.

Különböző országokban végzett felmérések azt mutatják, hogy pl. Magyarország az olvasók aránya terén elért olyan országokat, mint az NSZK vagy Franciaország; ez mutatja, milyen nagy kulturális változások mentek végbe az utolsó két évtizedben. Azokban az országokban, ahol a könyvolvasók aránya az iskolázottság fokához képest meglepően alacsony, sokszor könyvpótló szerepet tölt be a napilap, a magazin, a folyóirat. Az olasz családoknak pl. 45%-a olvas vaskos hetilapokat s további 37%-a nők számára kiadott heti magazinokat, az Egyesült Államokban pedig csupán a vadászok és horgászok számára több mint 600 lapot adnak ki.

A könyvtárakról helyesen állapitja meg Miroslav MADJER, hogy nem csupán kiszolgálniuk kell az olvasókat, hanem nevelniük is kell őket, aktiv munkával irányitva érdeklődésüket a valóban érdekes olvasmányok felé. Az ilyen olvasás a személyiség értelmi fejlődésének igen hatékony tényezője.

AZ OLVASÁS FEJLŐDÉSE A VÁLTOZÓ VILÁGBAN;

AMERIKAI TAPASZTALATOK

Theodore WALLER – John C. FRANTZ

A Nemzetközi Könyvév alkalmával az Egyesült Államokban néhány igéretes kezdeményezés született annak érdekében, hogy felhivjuk az amerikai társadalom figyelmét a könyv, az olvasás és a könyvtár társadalmi, kulturális és nevelési szerepére. Ennek a mozgalomnak az az elméleti alapja, hogy a közlés igen fontos közvetitőjének, a nyomtatott szövegnek a kitüntetett szerepe tartós lesz. A mozgalom fő irányai, irányelvei a következők: 1. a könyvhöz és más nevelési eszközökhöz való hozzájutás könnyitése, 2. a könyvtárak valamennyi tipusának fejlesztése, 3. az olvasás tanitása, az irástudatlanság megszüntetése, az olvasás erős inditékainak kifejlesztése, 4. a szerzők, illusztrátorok és fordítók támogatása, 5. a szellemi szabadság biztositása.

N. COUSINS megállapitja: „amig az emberiség értékeli a gondolatot, addig a nyomtatott szó központi helyet foglal el". – A könyv sorsa elsősorban az oktatás jövőjétől függ. A közoktatás éppen jelentős változások előtt áll, s a formalizmus kiküszöbölésével, az egyénre szabott tananyaggal, az önirányitó képzés szerepének növekedésével növekszik a könyvek és más könyvtári dokumentumok használata is. Az Egyesült Államokban komoly mértékben növekszik az iskolarendszeren kivüli képzés szerepe. Mig 1960-ban a 48 millió különböző fokon tanuló diák a képzésben résztvevők 63%-át tette ki, 1970-ben a 64 millió diák csak 51%-át. A „periferikus" (iskolarendszeren kivüli) képzésben résztvevők aránya tehát tiz év alatt 37%-ról 49%-ra nőtt. Segitésükben a könyvterjesztés és a könyvtár feladata nem kevés. Ebben az évben alakult meg a National Institute of Education, amelynek egyik fontos feladata éppen a könyvek és más nevelési eszközök előállitásának, terjesztésének és használatának serkentése.

1971-ben alakult meg a National Commission of Libraries and Information Science, amelynek rendeltetése a tájékoztatási szolgáltatások optimális müködésének biztositása. Ez a bizottság, a Kongresszusi Könyvtárral együtt, évenként ajánlásokat terjeszt az elnök és a kongresszus elé.

Számos mozgalom indult egyrészt azzal a céllal, hogy a felnőtt és a kiskoru irástudatlanokat megtanitsa az olvasás technikájára, másrészt azzal, hogy aktivizálja azoknak a képességeit, akik tudnak ol-

vasni, de nem olvasnak. A National Book Committee és a bostoni iskolai tanács kisérleti programot dolgozott ki. A kisérleti csoportban tanuló elemisták rendszeresen olvasnak hangosan, elmondják és megvitatják az olvasottakat. Az akció keretében megajándékozzák őket kedvenc könyveikkel, hogy ezekkel megalapitsák otthoni könyvtárukat. Szüleik olvasóvá nevelő tevékenységét is segitik, elsősorban különböző módszertani kiadványokkal. A kisérlet eredménye igen pozitiv: a kisérleti csoportban sokkalta kedvezőbb olvasói attitüdöt tapasztaltak a kutatók, mint a kontrollcsoportban.

Washingtonban a „Reading is Fundamental" program keretében nagy gondot forditanak a gyerekek felnőtt beavatkozás nélküli önálló könyvválasztásának biztositására és az óvodák könyvvel való ellátására. A washingtoni program 26 más államra is átterjedt, s keretében az emlitett akciókon kivül több mint félmillió hátrányos helyzetü gyerek között két és fél millió könyvet osztottak széjjel.

Az elnök könyvévi nyilatkozata is foglalkozott az olvasás és az irásbeliség terén mutatkozó hiányosságokkal. J. COLEMAN szerint egy átlagos harmadik elemista néger tanuló egy évvel, egy nagyvárosi IX. osztályos pedig sokszor három évvel is elmarad fehér kortársaitól az olvasói képességek terén. 18 millió felnőtt amerikainál is komoly olvasási nehézségekkel kell számolni. A National Reading Center az otthoni „könyves" légkör kialakitása érdekében módszertani füzeteket bocsájt az óvodás koru gyermekek szüleinek rendelkezésére az alábbi témakörökben: az olvasás és helyesirás, az olvasástanitás módszerei, olvasási programok, vizuális problémák, az iskolai könyvtárak használata.

A National Book Committee igen sokrétü tevékenységet folytat: elősegiti az olvasás fejlődését és a könyvtári használat fellenditését, irodalmi alkotótevékenységre buzdit, kutatásokat folytat, pályadijakat alapit, kiadványokat ad közre, s természetesen bekapcsolódott a Nemzetközi Könyvév munkájába is. Igy ez év tavaszán „A könyv az éhező világban" cimmel tartottak New Yorkban ülésszakot, ahol a könyvtáraknak a tudás megszervezésében, a társadalom fejlődésében és a nemzetközi egyetértésben betöltött szerepéről volt szó. Ez év decemberében egy több napos munkaülésen arról vitatkoznak majd a szakemberek, hogy milyen szerepet tölt be a könyv a nevelési és a gazdasági célkitüzések megvalósitásában.

AZ OLVASÁSI SZOKÁSOK PSZICHOSZOCIOLÓGIAI VIZSGÁLATA KANADÁBAN

M. ALAIN

Hogy a „van-e helye a könyvnek a mai kulturában?" kérdésre válaszolhassuk, mélyreható pszichológiai és szociológiai kutatásokra lenne szükség, márpedig a modern szociológia elsősorban a rádió, a televizió és a sajtó hatását vizsgálja, s csak másodsorban a könyvét.

A kanadai családok 97%-ának van egy vagy több televiziós készüléke, s a kanadai gyermekek több időt töltenek el a képernyő előtt, mint az iskolában. A lakosság 55%-a számára a tévénézés a szabadidő eltöltésének legjobb módja. A 8–12 és a 25–40 évesek, valamint a családos emberek állnak leginkább e tömegkommunikációs eszköz varázsa alatt. A televizió és az olvasás viszonyát illetően a kanadai kutatók véleménye megoszlik. GAGNON szerint a televizió nem von el az olvasástól, hiszen az olvasóknak csak a fele részesiti előnyben a könyvvel szemben, s a kiadott könyvek száma 4, a példányszáma pedig 6%-kal nő évente.

A nyomtatott szó sorsa az emberek olvasási szokásaitól függ. Hogy a könyvnek jövője is legyen, a kutatók egy része az olvasás technikájára tanitó tanfolyamokat javasol, más részük viszont az olvasási szokások és az olvasási motivumok elemzését szorgalmazza. KING az olvasási hajlam kapcsán az olvasói folyamatot serkentő tényezőket vizsgálja. Az olvasási folyamat első lépcsőfokának a könyv iránti érdeklődést tartja; ebből fejlődik ki az izlés, majd optimális esetben kialakul a szokás is.

Az ifjuság olvasásával számos kisebb vizsgálat foglalkozott. Megállapitásaik eléggé különbözőek. PUNCH szerint a 9–14 évesek rendszeres olvasók, s ezt elsősorban az iskolai kötelezettségekkel magyarázza. Elsősorban a regények érdeklik őket: a detektivregények, a kémtörténetek, a lélektani és a kalandos regények. BELISLE megállapitja, hogy a fiukat leginkább a kémtörténetek kötik le, a lányokat viszont a regények minden tipusa érdekli, ugyanakkor alig vesznek tudomást az ismeretközlő könyvekről. MAREUIL a tömegkommunikációs eszközöknek a könyvnél jóval erősebb hatásáról beszél, s próbálja bizonyitani, hogy az olvasmányok egyáltalán nem nyujtanak maradandó élményt. Még az egyetemisták körében sem „honos" az olvasás: a szük elit mellett az olvasás iránt közömbös tömegek

látogatják az egyetemeket. Ezzel szemben SZPAKOWSKA és LAPLANTE vizsgálatai arról próbálnak meggyőzni, hogy a könyv nem vesztette el az ifjuság soraiban társadalmi hatását. A kérdezettek 40%-a nem volt közömbös az olvasás iránt. A kedvelt szabadidőtevékenységek sorában a hanglemezek hallgatása, a televizió nézése, a baráti beszélgetés és a sport után a 5. helyet foglalta el az olvasás.

GENTRY az életkor és az olvasás intenzitása között forditott arányosságot állapitott meg, de jelentős különbségeket tapasztalt e téren a különböző társadalmi-kulturális rétegekhez tartozók között is. BERGERON mind a kanadai, mind a francia fiatalokról azt állitja, hogy sokat olvasnak. SZPAKOWSKA és LAPLANTE megerősiti ezt, s ugy látják, hogy a fiatalok szocializációjában is szerepet játszik a könyv. A fiatalok természetesen elsősorban korosztályuk problémáiról olvasnak legszivesebben: a szexről, a lélektanról, a társadalmi ellentmondásokról és a kábitószerekről. A könyvet segitségül hivják az előitéletek és a tilalmak elleni harcban. CROCKER és GENTRY a periodikus kiadványoknak az életkorral növekvő szerepét hangsulyozzák, s megjegyzik, hogy erről a pedagóguskörök eddig alig vettek tudomást.

CROCKER, SZPAKOWSKA és HALAMANDARIS az iskolai és a közmüvelődési könyvtárak rossz kihasználtságát állapitják meg egymástól független vizsgálataikban; WOODLAND ezt a szabadidő hiányával magyarázza. BULLER viszont a könyvtárhasználó fiatalok növekvő arányát regisztrálja Torontóban.

A kanadai kutatók viszonylag keveset foglalkoztak a felnőttek olvasási kulturájával. Általában megállapitják, hogy a pénzszerzési hajsza mellett a szabadidő kulturája alárendelt szerepet játszik. GAGNON szerint 1966-ban Mauricie körzet lakosságának 58%-a volt olvasó, mégpedig falun 60, városon 57%. A 15—24 évesek között legnagyobb az olvasók aránya; ez a magasabb iskolai végzettségükkel magyarázható.

A felnőttek olvasói érdeklődését elsősorban a regény jellemzi. A 20 évesnél idősebb korosztály számára a legfontosabb információforrásul a napi- és a hetilapok s más népszerü időszaki kiadványok szolgálnak. Az ujságolvasás nem vezet el feltétlenül a könyvolvasáshoz; különösen érvényes ez a városokra.

A KÖNYVEK OLVASÁSÁNAK DINAMIKUS FEJLŐDÉSE VÁROSON ÉS FALUN

J. ANKUDOWICZ

Az olvasás társadalmi kommunikációs folyamat. Kommunikációs folyamatról akkor beszélhetünk, ha az átadó tartalom befogadóra talál, aki a maga számára értelmezni tudja a benne foglalt szimbolumkomplexust. Ebből következően a könyv társadalmi befogadásának folyamatában a következő kérdésekre kell a legnagyobb gondot fordítani: 1. a könyvek hozzáférhetősége, 2. az olvasók köre, 3. az olvasók érdeklődésének iránya. A mai kultura komplex folyamatában a könyv szilárd poziciót foglal el. A könyv kisebb lehetőséget ad a manipulációra, mint a rádió és a televizió müsorai.

Amikor a könyv társadalmi létét tanulmányozzuk, kitünik, hogy ennek fontos szabályozói a könyvhöz képest külsődleges tényezők: a társadalmi-demográfiai tényezők, a társadalmi aktivitás, az életutak és az elvárásrendszerek.

A könyvek elérhetőségének foka és olvasásuk mértéke között nincsen tulságosan szoros összefüggés. A háboru utáni időszakban Lengyelországban a könyvkiadás volumene állandóan, bár nem zökkenőmentesen növekedett. A kiadott könyvek mennyiségét tekintve Lengyelország ma Európában középhelyen áll, ez a mennyiség mégsem elegendő a társadalmi igények kielégitésére. A kutatások szerint a „könyves család" légkörének nincs kisebb jelentősége az olvasási szokások formulásában, mint az iskolának. Ebben a vonatkozásban azonban még nagyok a „fehér foltok". Kisebb-nagyobb — az esetek nagy részében csak 20 kötetnyi — könyvgyüjtemény csupán a lakosság 41%-ának otthonában található. 100 városi lakos közül 16—20-nak, ugyanennyi falusi lakos közül csak 3-nak van 100 vagy több könyve. Az otthoni könyvek számának növekedése elsősorban az urbanizálódási folyamat kisérőjelensége. A még eléggé jelentéktelen nagyságu otthoni könyvtárak mellett különösen fontos intézmény a másik fő könyvforrás, a közmüvelődési könyvtár.

A közmüvelődési könyvtárak egyfelől összekötik az olvasót az irodalmi kultura világával, másfelől — különösen a nagyobb városokban — az egyetemi és a tudományos könyvtár szerepét is betöltik. Számszerü növekedésük, állományuk fejlődése társadalmi jelentőségük és hatókörük növekedésével járt. 1956 és 1970 között a könyvtárak száma 44, állományuk 133, a kölcsönzések száma 135, az olvasók száma

108 százalékkal nőtt. Csökkent a 3000 kötetnél kevesebb könyvvel rendelkező kis könyvtárak száma.

Jelentős változások észlelhetők a könyvfogyasztás társadalmi méreteiben. Az összlakosságra kiterjedő vizsgálatok szerint a felnőtt lakosság 68%-a tartja magát könyvolvasónak, ezen belül a dinamikusan iparosodó területeken 80%, a lassabban fejlődő részeken 50%. A falusi fiatalság között ez az arány 70%. Igazán szoros kapcsolatot a könyvvel csak a lakosság kisebb része tart: városon 35—40, falun 20—25%.

Jelentősen nőtt a könyvtár befolyása. Ez abban is megmutatkozik, hogy az utóbbi öt évben is 3%-kal nőtt a könyvtári tagság aránya. Ez a folyamat falun gyorsabb.

A lengyel kutatások nem csak egy-egy időpont helyzetképét, hanem a folyamat hosszmetszetét is rögzitik. A tömegek olvasásában bekövetkezett változások elsősorban extenziv jellegüek. Az olvasás fejlődése nem olyan élénk ütemü, mint a tömegkommunikációs eszközök használatáé.

Bár az olvasók érdeklődésének irányában is lényeges változások történtek, ezek jóval kevésbé szembetünőek; ez az érdeklődés stabilabb jellegü. A tömegolvasás fő jellemvonása a szépirodalom, azaz elsősorban a regény olvasása. Regényekkel lehet leggyakrabban találkozni az otthoni vagy a közmüvelődési könyvtárakból olvasott könyvek, valamint a legnagyobb olvasmányélmények között. Ez világjelenség. A szépirodalomból elsősorban a 19. századi klasszikus lengyel prózát és a külföldi klasszikus regényeket vásárolják, kölcsönzik és olvassák a lengyelek. A modern irodalomból leginkább a külföldi háborus regényeket és a morális problémákkal foglalkozó müveket keresik. A szépirodalom alapvető funkciója természetesen a szórakoztatás, ezen kivül azonban ismeretközlő, etikai, alapvető emberi értékeket közvetitő, társadalmi viszonyokat megvilágitó, a mai világ összefüggéseit feltáró és ebbe az olvasót bekapcsoló funkciói is érvényesülnek. Jóval kisebb az érdeklődés a nem szépirodalmi müvek iránt, bár e téren is tapasztalható kedvező változás, főleg az utóbbi években. Ebből az olvasmány-fajtából a szépirodalomhoz közel álló, vele sok esetben határterületet képező memoárok és utleirások a legolvasottabbak. Csak igen lassu fejlődés várható a történettudomány, a filozófia, a pszichológia és a társadalomtudományok olvasásánál.

Az olvasás sorsát alakitó tényezők közül az általános és a szakképzettség foka a két legfontosabb. Kisebb, de ugyancsak fontos szerepet játszik az olvasási igény és az izlés alakulásában a nem és az életkor is. A könyv hatóköre növekedésének fontos feltétele a társadalmi stabilitás. Sem a térbeli, sem a társadalmi mobilitás nem mindig kedvez a kulturális élet fejlődésének, ha a kelleténél nagyobb méretü.

KÖNYV- ÉS OLVASÁSKUTATÁS NAGY-BRITANNIÁBAN

George CHANDLER

Számos oka van annak, hogy Nagy-Britanniában elhanyagolt kutatási terület a könyv és az olvasás társadalmi szerepe. Először is ebben az országban az olvasást sokáig afféle önmagában jó dolognak tekintették, mely nem követel társadalmi igazolást, másodszor a brit könyvtári rendszer alapja a „ szabad" kölcsönkönyvtári rendszer, amelyben az olvasók maguk választhatják ki a kivánt könyveket. Az olvasó egyéni arculata mindezideig nem került kellőképpen előtérbe.

A második világháboru után fellendült az olvasáskutatás; főként a könyvtáros-egyesület, a kiadók szövetsége, az egyetemek szociológiai tanszékei, a könyvtárosképző intézetek és egyes könyvtárak foglalkoztak vele. A Library and Information Bulletin 1967-ben már számos ilyen kutatást regisztrált, s a Library and Information Science Abstracts is jelzi őket.

A kutatások első csoportja az elsősorban a kutatókat kiszolgáló könyvtárak használóinak információigényeivel foglalkozik. LINE „ Library surveys" cimü kötetében (1967) sok ilyen vizsgálatról számol be, részletezve a módszertani kérdéseket is, segitséget adva a vizsgálatok eredményeinek felhasználásához.

A kutatások másik csoportja a public library rendszerhez tartozó referenszkönyvtárak és szakkönyvtárak használói körében folyik. 1964-ben 33 ilyen referenszkönyvtárban 29 000 kérdőivet töltöttek ki; a válaszok szerint az igénybevétel 19%-a az iparban és a kereskedelemben, 58%-a az oktatásban, 11%-a a közigazgatásban folyó tevékenységgel függ össze. A használók 62%-a megkapta a kivánt szolgáltatást, 14%-uk csak részben. 52%-uk információt kért valamilyen témához, 17% szakirodalmi adatok után kutatott, 18% pedig

tanulmányaihoz kért segitséget. Egy másik, 1963-ban közzétett kutatási jelentésből megtudhatjuk, hogy a liverpooli Városi Könyvtár szakkönyvtáraiban a használók 17%-a mérnök és természettudós, 11%-a kereskedelmi szakember, 10%-a tisztviselő, 7%-a tanár, 5 %-a eladó, 30%-a pedig tanuló. Sokan nem munkájukkal kapcsolatos célból vették igénybe a könyvtárat, mégpedig 60%-uk a vallás és filozófia, 22%-uk a társadalomtudományok, 71%-uk a nyelvek, 18%-uk a természettudomány és technika, 65%-uk a müvészetek, 58%-uk a zene, 63%-uk az irodalom, 74%-uk az utleirás, életrajz és a történelem körébe vágó anyagot.

A harmadik csoportba tartozó kutatások tárgya általában az olvasás (elsősorban a kikapcsolódást célzó), a könyvvásárlás és a kölcsönkönyvtárak használói. P. MANN „Books and reading" cimü könyvében (1969) az olvasás modelljének felvázolásánál megkülönbözteti az utilitárius, a társadalmi és az individuális olvasás egymást részben átfedő kategóriáit. Az első a mindennapi munkához kapcsolódik, gyakorlati célu; a második magunk fejlesztését szolgálja, kritikai jellegü, megkérdőjelezi az általában elfogadott értékeket; a harmadik a kikapcsolódás és a menekülés eszköze, amely kritika nélkül magába fogadja az uralkodó értékeket. A kötet egyik fejezete különböző országok olvasóinak arányát hasonlitja össze. 1950-ben Nagy-Britanniában a lakosság 55, Norvégiában 43, Kanadában 40, Svédországban 35, az Egyesült Államokban 32 százaléka olvasott könyvet. Hetenként legalább háromszor olvasott könyvet 1963-ban Nagy-Britanniában a lakosság 45, az NSZK-ban 34, Olaszországban 21 százaléka. Nagy-Britanniában a lakosság 50%-a volt könyvtári tag, de csak 20—30% tartozott a könyvkölcsönzők közé.

MANN egy másik könyve (Books: buyers and borrowers, 1971) arról a vizsgálatról számol be, amelyet Sheffieldben egy könyvesbolt és egy közmüvelődési könyvtár látogatói körében végzett. A könyv egyik érdekes része a romantikus regények olvasásával foglalkozó fejezet. A szerző kimutatja, hogy a kisebb közmüvelődési könyvtárakból kölcsönzött könyveknek nagyobb részét teszi ki a könnyebb fajsulyu irodalom (22% krimi, 19% lektür), mint a nagyobb közmüvelődési könyvtárakból kölcsönzött könyveknek, s forditott a helyzet az ismeretterjesztő irodalom esetében. A központi könyvtárból kölcsönzött könyvek között a társadalomtudományi és filozófiai müvek aránya kétszer, a müvészeti könyvek aránya háromszor, az irodalomtudományi müveké nyolcszor akkora volt, mint a fiókkönyvtárakból kölcsönzött könyvek között.

AZ OLVASÁSTÖRTÉNETI KUTATÁSOK PROBLÉMÁI, MÓDSZEREI ÉS EREDMÉNYEI LENGYELORSZÁGBAN

Kszystof MIGOŃ

Az olvasástörténeti kutatások sokszor olyan felbecsülhetetlen információkat tárnak fel egy-egy kor szellemi életéről, az elmult korok emberének esztétikai és ideológiai igényeiről, a nemzeti hagyományok kialakulásáról, amelyeket más tudományoktól hiába várnánk.

Az olvasástörténet, amely az irodalomtörténettel és a könyvtörténettel határos tudományterület, ma egyre inkább önállósul. Problematikáját és metodológiáját a bibliológusok tudományos laboratóriumaiban dolgozzák ki, az irodalomelmélet, az irodalomtörténet és az irodalomszociológia szakembereinek segitségével. Fontos utmutatást jelentett INGARDEN és LIEM elméleti munkássága. A bibliológust természetesen nemcsak az irodalmi mü befogadása érdekli, hanem a könyv formája, valamint a kiadással és terjesztéssel foglalkozó intézmények tevékenysége is.

A lengyel olvasáskutatásnak egy irodalomtudományi és egy könyvtártudományi ága van; két központja Wroclaw és Krakkó. Legjelesebb képviselője GLOMBIEWSKY, aki először müvelődéstörténettel, majd az olvasáskutatás elméleti és módszertani kérdéseivel foglalkozott. Funkcionalista koncepciója szerint a bibliológia társadalomtudományi diszciplina. Különös figyelmet szentel olyan olvasástörténeti forrásoknak, mint a könyvesboltok és a könyvaukciók katalógusai, a könyvtári nyilvántartások, a könyvkiadók szaklapjai, az olvasók naplói és levelei, maguk a régi könyvek az érdekes bejegyzésekkel, aláhuzásokkal. Számára az olvasó „szintetikus olvasó", mert nemcsak magát, hanem osztályát, rétegét és korát is képviseli. Az egyes korok könyvtermése, az árak, a példányszámok, a könyvtermés szerkezete egyaránt jellemzi a potenciális és a tényleges olvasótábor olvasói érdeklődését és izlését. Fontos forrás e tudományág számára a könyvkereskedelem és a könyvtárügy.

A wroclawi tudományos központ kutatásainak fő területe a szépirodalom, a tudományos és ideológiai müvek olvasásának története; a krakkói kutatók inkább a különféle könyvgyüjtemények történetét vizsgálják. Ujabban nemcsak a könyvtudománnyal foglalkozó irodalomtörténészek és tudománytörténészek, hanem a filozófusok és a filozófiatörténészek is tevékenykedni kezdenek ezen a területen.

Az eddiginél nagyobb figyelmet igényel a XIX. és a XX. század olvasástörténete, a népszerü tömegolvasmányok elemzése.

AZ OLVASÁS NÉPSZERÜSÉGE A SZOVJETUNIÓBAN

I. P. OSZIPOVA

Az olvasásnak mint a kulturális élet lényeges elemének a kutatása a kulturális élet fontos jellemzőit tárja elénk. A szovjet olvasáskutatás két legfontosabb területe: 1. a különböző társadalmi és foglalkozási rétegeknek mint egésznek olvasási érdeklődése; 2. a tudományos kutatók és szakemberek szakmai információigényei. Ezeket a kérdéseket mind a helyi, mind a központi kutatómühelyek kutatják. Litvániában és Ukrajnában a falusi lakosok érdeklődését tanulmányozták, Észtországban pedig a közmüvelődési könyvtárak olvasói körében végeztek vizsgálatot 1967-ben. Ebben az évben a könyvtárak százai és ezrei vettek részt a központilag irányitott kutatásokban. Az olvasáskutatásokat egységes program alapján hajtják végre és mindig komplex módszerekkel dolgoznak.

A Szovjetunióban a könyv mindenki számára hozzáférhető. A lakosság 93%-a olvas több-kevesebb rendszerességgel könyvet, ujságot és magazinokat. A nem olvasók olyan idős és beteg emberek, akik valamikor olvastak. A fizikai és a szellemi munkások, a városi és a falusi lakosok között az olvasás vonatkozásában alig tehetünk különbségeket.

A könyv és az olvasás rendkivül komoly szerepet tölt be a személyiség sokoldalu fejlesztésében: esztétikai, társadalmi, erkölcsi téren egyaránt. Mindezért igen fontos kérdés, hogy mit és hogyan olvasnak a szovjet olvasók. A szovjet ember sokoldalu olvasó; például a kisvárosok felnőtt lakosságának 84%-a egyszerre többféle téma iránt érdeklődik: olvasmányaik között egyformán megtalálhatók a társadalmi-politikai, a tudományos és az esztétikai-irodalmi müvek. A felnőtt lakosságnak mindössze 11%-a elégiti ki igényeit csupán a sajtó olvasásával, 79%-uk mindenfajta olvasmányt igénybe vesz. A társadalmi-politikai könyvek olvasóinak 94%-ánál e könyvek olvasása személyes inditékokból fakad és nem külső (hivatali vagy praktikus) tényezők hatásából. A szakemberek 90, a szakmunkások 80, a mezőgazdasági munkások 70 százaléka olvas szakirodalmat.

A könyv szerepének növekedése a szovjet társadalomban az életszinvonal növekedésével, a képzettségi szint emelkedésével, továbbá a tudományos és kulturális fejlődéssel magyarázható. Nő a könyv és a könyvtár ideológiai hatása is, s ez sem spontán folyamat: a szovjet emberek növekvő olvasási igényei még aktivabb és céltudatosabb könyv- és könyvtárpropagandát követelnek. E téren bizonyos nehézségeket jelent az a feszültség, amely a kiadványok számának növekedése és az olvasásra rendelkezésre álló idő között fennáll. Ez arra készteti a könyvtárat, hogy még gondosabban válogatva ajánljon olvasmányokat, még jobban figyelembe vegye az egyéni és a csoportigényeket, tudományos alapon differenciálja ezeket az igényeket. Az elkészitendő olvasói tipológia alapja egyrészt a szovjet társadalom szerkezetének és az egyén szociológiájának és pszichológiájának tanulmányozása, másrészt az olvasáskutatás empirikus anyaga.

„A könyv és olvasás a kisvárosok életében" c. vizsgálat keretében a regényolvasással is foglakoztak a kutatók, s ebben a vonatkozásban csak a legalacsonyabb és a legmagasabb végzettségüek között állapitottak meg különbséget. Ezt a helyzetet az általános képzettségi szint növekedésével, a jobb információszolgáltatással és az anyagi, szellemi javak gyarapodásával magyarázták.

Ugyanez a vizsgálat az ujságolvasás tartalmi kérdéseire is kiterjedt. A nemzetközi hirek és kommentárok bizonyultak a legolvasottabbnak. A rádiómüsorok közül is a politikai-társadalmi témájuakat hallgatják a legtöbben. A könyvek és a népszerü folyóiratok bizonyultak a népszerü tudományos és az irodalmi-esztétikai információk elsőrendü forrásának.

A kisvárosok lakóinak csak 16%-a nem vásárol könyveket. A saját könyvtárral rendelkezők 92%-a rendszeresen kölcsönadja könyveit másoknak. Az uj kiadványoknak 83%-a jut el a kisvárosi könyvtárakba, de ezek kétharmada csak egy-egy könyvtárban található meg.

A könyv növekvő szerepével együtt nő az olvasáskutatás szerepe is. Legfontosabb feladatai: az olvasói érdeklődés társadalmi meghatározottságának, a tudományos müvek és a regények befogadásának, valamint az olvasás motivumainak vizsgálata.

AZ IFJUSÁG OLVASÁSÁNAK SZOCIOLÓGIAI ÉS PSZICHOLÓGIAI ELEMZÉSE

Kaija SALONEN

Finnországban eléggé kevés átfogó jellegü, nagyobb szabásu kutatás foglalkozik az olvasással; ennek egyik oka az összehangolt kutatási tervek hiánya. Egy javaslat szerint a Közoktatásügyi Minisztérium mellett Állami Irodalmi Hivatalt kellene létrehozni, amely tanulmányozná a könyvtermelés és a könyvterjesztés egész folyamatát, az irók helyzetét és az olvasók szokásait.

A gyerekek és a fiatalok olvasásával foglalkozó kutatások közül a legtöbbet Helsinki, Turku, Tampere és Jyväskylä egyetemén, Helsinki és Tampere könyvtárosképző intézetében és a Finn Rádió Társaság kutatómühelyében hajtották végre.

Az első jelentősebb vizsgálatot Karl BRUHN végezte 1944-ben, svéd nyelvü általános iskolai tanulók között, Helsinkiben. A gyerekek három legkedvesebb könyvét tudakolta, s a kiválasztás indokolását is kérte.

P. SAARINEN 1964-ben 2206 fős mintán vizsgálta a 10—16 évesek olvasmányait egy 26 cimet tartalmazó lista, ehhez kapcsolódó kérdések és kisérleti szemelvények segitségével. Azt is vizsgálta, hogy mekkora befolyása van az olvasásra az otthoni és a tágabb környezetnek, valamint az iskolának. A vizsgálat szerint a fiuk elsősorban detektivregényeket, képregényeket, háborus és kalandos könyveket, a 11—12 éves lányok képregényeket, leányregényeket és tündérmeséket, a 13—14 évesek ezenkivül szerelmes témáju felnőtt könyveket kedvelnek.

A szerző 1960—62-ben több tucat könyvtárban 30 könyv kölcsönzését vizsgálta 10—16 évesek körében. A kedvencekkel és az olvasói érdeklődéssel kapcsolatos kérdések mellett ilyenek is szerepeltek: „Milyen fajta könyvet ajánlanál 9 évesnél fiatalabb, 9—12 éves, 13—15 és 16—18 éves gyerekeknek?" A szerző megállapithatta, hogy a felnőtteknek szánt könyveket 13 éves korban kezdik olvasni, s hogy meglehetősen nagy arányban emlitenek kedvenc olvasmányaik között ilyeneket.

1968-ban S. MINKKINEN az Állami Ifjusági Munkabizottság és a Finn Rádió Társaság megbizásából 1019 10—24 éves fiatal életkörül-

ményeit, szabadidő-tevékenységeit, értékvilágát és életfelfogását vizsgálta. A kérdések között könyvvel és olvasással kapcsolatosak is szerepeltek.

R. AALTO a fiatalok olvasási szokásait vizsgálva megállapitotta, hogy amig a 10—14 éveseknek csak 10%-a olvas egynél kevesebb és több mint 25%-a harmincnál több könyvet évente, addig a 21—24 éveseknek már 15%-a olvas egynél kevesebbet és csak 17%-a harmincnál többet. Szerinte az iskolázottság erősebben befolyásolja az olvasást, mint a család társadalmi hovatartozása. A legolvasottabb szerző a háborus regényével nagy sikert aratott Vainö Linna, a külföldiek közül Blyton, Burroughs és MacLean bizonyultak a legkedveltebbnek.

L. RANTAKARI 1972-ben 221 11—14 éves tanuló között 189 könyvtári tagot (95%) talált. Szerinte már 11—12 éves korban kezdődik a felnőtt könyvek olvasása.

L. LOTTI 1970-ben a fiatalság számára kiadott könyvek tartalmát elemezte. A finn társadalom ábrázolása ezekben a könyvekben meglehetősen egyoldalu.

Finnországban az utóbbi években megváltozott a pedagógusok beállitottsága az olvasmányokkal kapcsolatban. Már nem az olvasmányok tartalmi szelekcióját tartják elsődlegesnek, hanem minél több olvasás révén az olvasási készség kialakitását, ami gyakorlati szempontból rendkivül értékes. Az uj irányzat jellemzője az olvasás korábbi cenzurájával és irányitásával szemben a liberalizmus, a gyermekek könyvválasztásának szabadsága az iskolában és a könyvtárban egyaránt. Ennek az uj munkastilusnak, valamint az uj irodalomtanitási módszerek hatásának a vizsgálatával még adósok a kutatók.

AZ OLVASÓK ÉS AZ OLVASÓI ÉRDEKLŐDÉS TANULMÁNYOZÁSA NORVÉGIÁBAN

H. L. TVETERÅS

Norvégiában is divat az olvasásvizsgálati felmérés, de eddig kevés igazán jelentős tanulmányt produkált. A jelen szerényebb eredményei mellett értékes hagyománnyal dicsekedhetünk: első szociológusunk, Eilert SUNDT, aki a mult század derekán elsősorban az alacsonyabb

osztályok szociális helyzetét, életmódját tanulmányozta, 1855-ben Osló egyik külső kerületében a könyvolvasást is vizsgálta. 300 családot látogatott meg, s mélyinterjukat készitett. Célja a szociális helyzet által lehetővé tett képzettségi szint és a tanulási igények felmérése volt. A tankönyveken kivül átlagosan 2—3 könyvet talált családonként. Erős összefüggést tapasztalt a családok jövedelme és a könyvek száma között. A család minden tagjával, igy az öregekkel és a gyerekekkel is elbeszélgetett. Ha kutatását a mai felmérések mellé helyezzük, kitünik ezek gyengesége és SUNDT érdeme: a helyzet megváltoztatásának igénye.

Csaknem 100 évvel később, 1951-ben, Einar NAESS egy kis norvég városban tanulmányozta az olvasás helyzetét. Jó volt a kutatás előkészitése és jók voltak a kérdések is, de a 140 fős minta és a feldolgozott adatok értelmezése ezt a felmérést sem avathatja jelentős kutatássá. — Egil NILSEN 1954-ben a 16—69 évesek szabadidő-tevékenységét vizsgálta. 5500 elküldött kérdőivből 50% érkezett vissza. A presztizsválaszokat provokáló kérdések miatt ez a kutatás sem hozott nagy eredményeket.

A Norvég Könyvklub érdekes kutatása a „mit" és „miért" kérdésére kereste a választ. Bizonyos könyvekre és hőseikre is rákérdezett a kutató. — Az Oslói Egyetem Sajtókutatási Intézete a hetilapok olvasását vizsgálta Berit ROSSVOLD vezetésével, külön-külön elemezve valamennyi rovatnak, a tartalom minden összetevőjének (illusztrációk, hirdetések stb.) a vonzóerejét.— Stavanger, egy Norvégia nyugati partvidékén található kisváros lesz az egyik szinhelye az Európa Tanács által támogatott kutatásnak, mely hasonló európai városok kulturális életét vizsgálja összehasonlitó módszerrel.

KITEKINTÉS

Az IFLA gyermekkönyvtári normatívái

N. RÁCZ Aranka

Az UNESCO által a közmüvelődési könyvtárakról 1972-ben kiadott manifesztum (lásd KF 1972. 5. sz.), amelyet ebben az uj megfogalmazásában az IFLA közmüvelődési könyvtári szekciója dolgozott ki, nyomatékosan felhivta a figyelmet a gyermekek könyvtári ellátására, „Gyermekek a könyvtárban" és „Tanulók a könyvtárban" c. fejezeteiben.

A manifesztum mintegy elvi alapjául szolgál a közmüvelődési könyvtári normativáknak, amelyeknek végleges formába öntése állott a közmüvelődési könyvtári szekció munkájának középpontjában az IFLA budapesti kongresszusán. Az előző változatoktól eltérően ezek a normativák külön előirásokat tartalmaznak a gyermekkönyvtári szolgáltatásokra vonatkozólag. Ez a tény is arra utal, hogy a gyermekek könyvtári ellátásának társadalmi és kulturális jelentőségét világszerte egyre szélesebb körben ismerik fel. Másrészt tükre annak a felfogásnak is, hogy a közmüvelődési könyvtár tevékenységéhez szervesen hozzátartozik a gyermekek ellátása, és ezt a könyvtár feladatrendszerébe ágyazva kell megfogalmazni.

Ilyen megfontolások alapján a gyermekek könyvtári ellátásával kapcsolatos előirások sem külön fejezetben, mintegy „függelékként" kapcsolódnak a normativákhoz, hanem minden olyan témában szó van róluk, ahol a gyermekek igénye felmerülhet.

A gyermekek könyvtári ellátását szabályozó normativák megértéséhez szükséges ismerni a közmüvelődési könyvtári szolgálatnak az IFLA-normativákban rögzitett néhány alapelvét. Ilyenek az alábbiak:

— A könyvtár állandóan fejlődő szervezet, célja a társadalmi fejlődés következtében változik. Egyik ilyen változás manap-

ság pl. a gyermekek és az ifjuság könyvtári szolgálatának fejlesztését sürgető igény.

- A másik korszerü alapelv, hogy a modern közmüvelődési könyvtár sok irányu és szintü szolgáltatásait csak nagyobb könyvtári egységek tudják kellő szinvonalon kielégiteni. Az IFLA-normativák szerint minimálisan 50 000 lakos jelenti azt a népességbázist, amelyen ez a sokféle szolgáltatás még gazdaságos lehet, az optimális településnagyság azonban 150 000 lakos. Alsó határnak a 3000 lakosu települést kell tekinteni, ahol állandó szolgáltató egység fenntartása még lehetséges. Ennél kisebb települések könyvtári ellátása letétekkel, bibliobuszokkal, postai kölcsönzéssel oldható meg. (12—18. pont.) Ebben a keretben helyezkedik el a gyermekek könyvtári ellátása.

A gyermekek ellátásáról a normativák a következőket rögzitik (49—52. pont):

- Mivel a gyermekek sajátos könyvtári igényeket képviselnek, külön ellátást kell biztositani számukra, mégpedig ugy, hogy ez megfeleljen minden koru és képességü 14 éven aluli gyermeknek.
- A gyermekek ellátása a közmüvelődési könyvtári szolgáltatásoknak helyileg és igazgatásilag szerves része legyen, mivel minden gyermek egy bizonyos életkorban, néhány pedig gyermekkora nagy részében többet igényel a könyvtártól, mint amennyit a gyermekkönyvtár nyujtani tud.
- A gyermekkönyvtár szerepe a fejlődés folyamatában nem korlátozódik a tényszerü információk nyujtására, nagy jelentősége van emellett a képzelet fejlesztésének. Ezért kell egyensulyban tartani a szépirodalom és az ismeretterjesztő irodalom arányait.
- Az állományban legyen képviselve nemcsak az iskolás koruaknak, hanem az iskoláskor előtti korosztálynak szóló könyvanyag is.
- Gondolni kell a pedagógusok, szülők és érdeklődők gyermekirodalomra, gyermekek olvasására vonatkozó igényeinek kielégitésére is.
- Igen nagy jelentősége van az audiovizuális anyagoknak — beleértve azokat is, amelyek kifejezetten oktatási célra készültek — mind a könyvtárban, mind a könyvtáron kivül ren-

dezett gyermekfoglalkozásokon. Fel kell hivni a figyelmet a filmek és diák jelentőségére a könyvanyag tartalmi feltárásában, továbbá a lemezek és hangszalagok szerepére a beszélt nyelv és a zene területén.

- A gyermekkönyvtárosoknak különleges képzettségre van szükségük. Legyenek kapcsolatban az iskolákkal, az ifjusági ill. gyermekszervezetekkel, nevelési intézményekkel (óvodák, iskolák, szülők szervezetei) és a nevelés területén müködő szakemberekkel.

Lássuk, hogyan alakulnak ezeken az elvi alapokon a gyermekek könyvtári ellátásának számszerü normativái.

ÁLLOMÁNY

A könyvállomány nagysága (22–26. pont) a lakosság számának függvénye a gyermekek vonatkozásában is. Ha tehát a 14 éven aluli gyermekek aránya 25–30% (Európában általában ennyi), akkor a könyvállománynak is megközelitőleg 1/3-a legyen gyermekkönyv. (Ha tehát 3000 lakos esetében a minimális könyvállomány 9000 kötet, akkor ennek egyharmada: 3000 kötet gyermekkönyv. Ez a 25–30%-nyi gyermeklakoshoz viszonyitva 3–4 könyvet jelent gyermeklakosonként.) Ez a könyvanyag a felnőtt anyagtól elkülönitve, szabadpolcon álljon a gyermekek rendelkezésére.

Az 1/3-os arány a gyarapitásra is érvényes. Az 1000 lakosra javasolt 250–300 kötetes évi gyarapodásnak szintén az egyharmada legyen gyermekkönyv. Figyelembe kell venni, hogy az elhasználódás miatt kivonásra kerülő állomány nagy része éppen a gyermekkönyvállományból való.

Referenszállomány minden könyvtárban szükséges. A legkisebb referenszgyüjtemény legalább 100 kötet legyen. A gyüjtemény nagysága az állomány arányában nő, mig 50 000 lakosu település könyvtárában eléri az állomány 10%-át. A gyermekkönyvtár is rendelkezzék referenszkönyvekkel, a legszükségesebbekkel. Figyelembe veendő azonban, hogy a nagyobb gyermekek a felnőttkönyvtár központi referenszgyüjteményét és olvasótermét is használhatják; igy elkerüli a könyvtár a drága referenszállomány kettős beszerzését (28–29. pont). Ez természetesen a felnőtt- és a gyermekrészleg együttes, egymással összefüggő elhelyezését tételezi fel. A gyermekrészlegek referenszállományában nálunk gyakori, jelentős költ-

ségtöbbletet okozó kettős beszerzések a gyermek- és a felnőttszolgálat hely szerinti elkülönülésével is összefüggenek.

A közművelődési könyvtár által előfizetett folyóiratok száma legalább 50; nagyobb településeken 1000 lakosként 10 folyóirat. Ezek között vannak a gyermekfolyóiratok is (39. pont). Számukat előírni nem lehet.

Az audiovizuális anyagok (hanglemezek, hangszalagok, diák, keskeny- és normálfilmek, képmagnó) szerepe a könyvtárakban állandóan növekszik. A hangsuly azonban a nyomtatott dokumentumokkal való ellátáson van – teszi hozzá a szöveg figyelmeztetésképpen. A lemezgyüjtemény létesitését 20 000 lakoson felüli településen tartja ésszerünek, nagysága minimálisan 2000 (zenei és nyelvi) lemez legyen mind a felnőttek, mind a gyermekek használatára. A reprodukáló felszerelések a felnőtt és a gyermekrészleg közös használatára szerzendők be.

SZEMÉLYZET

A személyzeti ellátottság mértékét a gyermeklakosság, tehát a potenciális olvasók számából vezeti le a dokumentum. A legkisebb állandó könyvtári egységben (3000 lakosu településeken) is kell egy szakképzett főfoglalkozásu könyvtáros és egy segéderő, akik a gyermekszolgálatot is végzik. Sürübb településeken 10 000 lakosra kell egy szakképzett gyermekkönyvtárost számitani. (A segéderők létszámát itt külön nem emliti, de rögziti, hogy a szakképzett könyvtáros nem végez rutinmunkát.) (74. pont.)

Ez azt jelenti, hogy 2000 gyermeklakosra jut egy gyermekkönyvtáros. Mivel nálunk a gyermekeknek hozzávetőlegesen a fele jár a közművelődési könyvtárba, 1000 gyermekolvasóra jutna egy szakképzett gyermekkönyvtáros. Irányelveink 500 gyermekolvasóra javasolnak egy gyermekkönyvtárost. Nálunk sajnos a rutinmunka, sőt a manuális munkák is a gyermekkönytárost terhelik. Kivánatos lenne, hogy a munkakörök differenciálásával szabaditsuk meg ezektől a munkáktól a szakképzett könyvtárosokat. A másik tényező, amely ugyancsak a személyzeti igény csökkenéséhez vezet, a gyermek- és a felnőttszolgálat együttes elhelyezése, közös épületben, sőt összefüggő helyiségekben, egyesitett és lehetőleg gépesitett kölcsönzési adminisztrációval.

HELYISÉGEK, BERENDEZÉS

Részletesen foglalkoznak a normativák a gyermekszolgálat elhelyezésével (101–108. pont). A könyvtári szolgálat elhelyezésére és berendezésére vonatkozó általános irányelvek (flexibilitás, szabadpolc stb.) természetesen a gyermekrészlegre is vonatkoznak, de néhány speciális elvvel kiegészitve. Ilyen pl. az, hogy a gyermekkönyvtár helyiségeinek méreteit a maximális igénybevételhez (a „csucsforgalomhoz") kell mérni. – Számitani kell a kisgyermekeket kisérő felnőttekre. Figyelembe kell venni, hogy a központi gyermekkönyvtárak vonzása távolabb is hat. Ez természetesen nem teszi feleslegessé más gyermekszolgálati helyek létesitését. – Gondolni kell arra, hogy a csoportos osztálylátogatások se okozzanak zavart, zsufoltságot.

Lehetnek olyan könyvtárak, amelyekben nincs szükség gyermekkönyvtárra, másutt viszont létrejöhetnek kizárólag gyermekeket szolgáló könyvtárak (közmüvelődési könyvtáraktól távol). A felnőttek és a gyermekek elkülönitése azonban csak kivételes esetként fogadható el, semmiképpen nem általános könyvtárpolitikai elvként.

A gyermekkönyvtár helyiségeinek három fő követelménycsoportot kell kielégiteniük:

1. A kölcsönzési lehetőségeknek, a könyv- és egyéb állomány szabadpolcos elhelyezésének, kisebb kiállitások tereinek biztositását.
2. Olvasó-, tanulószoba biztositását, ahol a referenszállomány is elhelyezhető.
3. A gyermekkönyvtári foglalkozások elhelyezését.

A *szabadpolcos kölcsönző tér* alapterülete 1000 kötetre 15 m^2, 4 polcos állványokat számitva. Ez elegendő helyet biztosit a könyveknek, az olvasóknak, a kölcsönzésnek, valamint a csoportos látogatások fogadása és kisebb kiállitások számára.

Kisebb településeken a gyermekrészleg nagysága 10 000 lakosig 75–100 m^2, 10–20 000 lakos között 100–150 m^2.

Olvasó-tanuló szobára is szükség van a szabadpolcos tér mellett, ha lehetőséget akarunk biztositani a gyermekeknek az elmélyült olvasásra, tanulásra. E szoba méretei az igényektől és a könyvtár lehetőségeitől függenek. Itt kap helyet a referenszgyüjtemény és a folyóiratok. Berendezése: polcok, munkaasztalok, szé-

kek. Számitani kell arra, hogy ebben a koncepcióban a nagyobb gyermekek a felnőttek olvasótermét is igénybe vehetik.

Egyes szükebb körü foglalkozások kisebb könyvtárakban a szabadpolcos térben is megoldhatók. Más esetben a közmüvelődési könyvtár is helyet adhat nekik. Ha azonban a könyvtár külön helyiséget tud a gyermekfoglalkozások számára biztositani, akkor ennek méretei a következők:

a) ha nincs klubszerüen berendezve, akkor személyenként 1,5 m^2.
b) ha klubszerü berendezése van, akkor személyenként 3 m^2.

Ez a szoba legalább 30 gyermek befogadására legyen alkalmas, de semmiképpen sem szabad 100-nál több gyermekre tervezni.

A nagyobb helyiség meg is osztható. A berendezés legyen variálható, de ne kelljen minden foglalkozásra átrendezni.

A könyvtárosok munkahelyét a többi munkaszobákkal együtt veszik tervbe, személyenként 4 m^2-t számitva.

– – – – – –

Ha az IFLA normativáit összehasonlitjuk 1971 decemberében megjelent hazai Irányelveinkkel, megelégedéssel állapithatjuk meg az alapelvek hasonlóságát. A számszerüségekben mutatkozó eltérések, amint ezt a személyzeti ellátás esetében is láttuk, jelenlegi körülményeinkkel magyarázhatók. E normativák azonban sok tekintetben hasznos utmutatással szolgálnak a gyermekkönyvtárak fejlesztéséhez – főképpen az elhelyezés tekintetében – még az Irányelvek mellett is.

A könyvtártudományi kutatások 1971–1972

Összeállitotta PINTÉR Márta

A könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatások bejelentésére felkérő körlevelünkre – szokás szerint – a megkérdezetteknek mindössze kb. egyharmada: 70 könyvtár válaszolt. Ezt talán az magyarázza, hogy a bejelentési kötelezettség csak az MM felügyelete alá tartozó könyvtárakra vonatkozik (s ezek – kevés kivétellel – meg is küldték jelentésüket). Szomoru viszont az, hogy a kivételek között néhány megyei könyvtárat is találunk: igy a békéscsabait, a debrecenit, a kecskemétit, a pécsit és a salgótarjánit, pedig néhányban közülük, tudomásunk szerint, mind könyvtártudományi, mind egyéb tudományági kutatómunka is folyik.

A válaszoló könyvtárak közül 46 könyvtár jelentett be összesen 301 kutatást, ebből 89 a befejezett, 105 a folyamatban lévő és 107 az uj. Az uj kutatások közé természetszerüleg bevettük az országos könyvtártudományi pályázat kidolgozásra kerülő témáit ott is, ahol az adott könyvtár nem jelentette, egyébként azonban csak a könyvtárak jelentéseire támaszkodtunk. A befejezett és a folyamatban lévő kutatások közül 116-ot most jelentettek be először, ezért ezeket is fölvettük az uj kutatások jegyzékére. Igy az idei jegyzék – a tavalyi 81 témával szemben – 223 uj kutatást tartalmaz.

Az előző években egyszer már bejelentett, idén befejezésre kerülő témákat – helyszüke miatt – nem soroljuk fel, kivánságra azonban ezekről is (és az összes nyilvántartott témáról) szivesen adunk felvilágositást.

A kutatási témakörök arányának és a fejlődés irányvonalainak kérdésére később még visszatérünk.

AZ 1971-72. ÉVI UJ KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSTUDOMÁNYI KUTATÁSOK JEGYZÉKE

KÖNYV-, SAJTÓ-, NYOMDA- ÉS KÖNYVTÁR-TÖRTÉNET

CSAPODI Csaba (MTAK)
A kéziratos könyv Magyarországon

GOMBA Szabolcsné (KLTE K)
XVII. századi magyar kéziratos emlékek

KALMÁR Lajos (EK)
Az Egyetemi Könyvtár kódexei illuminációjának vizsgálata

KARANCSY Lászlóné (KLTE K)
Litvániai ószláv koranyomtatványok könyvtárainkban

KOVÁCS Máté – FÜLÖP Géza és mások (ELTE Könyvtártud. tsz.)
A könyv öt évszázada Magyarországon. 1473–1973.

KÖRMENDY Kinga (MTAK)
A XV. századi magyarországi könyvtörténet

ROZSONDAI Béláné (MTAK)
Müvészi kötéstáblák történeti kutatása

– – – – –

ARATÓ Antal (VJK Jászberény)
A jászsági időszakos sajtó története

BENKŐNÉ BARTHA Ilona (FSZEK)
Huszonöt év gyermeksajtójának története

BENKŐNÉ BARTHA Ilona (FSZEK)
A Magyar Tanácsköztársaság sajtójáról. (Két gyermek-folyóirat értékelése.)

BENKŐNÉ BARTHA Ilona(FSZEK)
A Pajtás 26 éve

FÜLÖP Géza (ELTE Könyvtártud. tsz.)
A Magyar Könyvszemle 1876-1970.

FÜLÖP Géza (ELTE Könyvtártud. tsz.)
A sajtó egyetemes fejlődése. A magyar sajtó története

HUSZTY Sándor (Természettudományi Muzeum)
A magyar természetrajzi szakfolyóiratok története

SZILÁGYI János (OK)
A Népszava irodalompolitikája 1930–1945 között

VAJDA Kornél (OSZK)
Magyar nyelvü irodalmi folyóiratok Csehszlovákiában a két világháboru között

VOIT Krisztina (ELTE Könyvtártud. tsz.)
A modern magyar sajtó kialakulása és problémái a XIX-XX. század fordulóján

FÜLÖP István (MK Zalaegerszeg)
Zala megye nyomdáinak története

SOMOGYI Jolán (MK Nyiregyháza)
Szabolcs-Szatmár megye nyomda-, könyvkereskedelem- és sajtótörténete

SZECSKÓ Károly (MK Eger)
Heves megyei nyomdák

– – – – – –

CSAPODI Csaba (MTAK)
Janus Pannonius könyvtára

HAJDU Miklósné (FSZEK)
A FSZEK története a sajtó tükrében 1945–1970.

HARASZTHY Gyula (OSZK)
Az OSZK belső munkája 1919–1944.

HILLER István (Erdészeti és Faip. E.K.)
Az erdészeti és faipari szakkönyvtár története

KARANCSY Lászlóné (KLTE K)
Könyv és könyvtár az északkelet-magyarországi bazilita kolostorokban

NÉMETH László (MK Zalaegerszeg)
Zala megye könyvtártörténete

NÉMET Mária (OSZK)
Az OSZK története: az 1919-1944 közötti időszakra vonatkozó eddigi feltárás rendszerezése

PÁLVÖLGYI Endre (OSZK)
Az OSZK Hirlaptára állományának története és feldolgozó munkájának alakulása 1919–1944.

SOMOGYI Jolán (MK Nyiregyháza)
Szabolcs-Szatmár megye könyvtártörténete

SZEGFÜ László (JATE KK)
Ideológiai hatások a XI. század első felében. (Megj.: A források felderitése egyuttal fontos könyvtártörténeti munka is.)

WEISZ Sándorné (FSZEK)
A kezelési szabályzatok története a FSZEK-ben

BIBLIOGRÁFIÁK, REPERTÓRIUMOK

ABAFFY Csilla (MTAK)
RMNY II. Debreceni nyomtatványok

BEZERÉDY Istvánné (JATE KK)
A magyar falu helye az állam életében 1900–1944. Bibliográfia

BEZERÉDY Istvánné (JATE KK)
Területrendezési törekvések Magyarországon 1967–1971. Bibliográfia

BODNÁR Györgyné (MTAK)
A Nyugat körüli folyóiratok repertóriumszerü feldolgozása 1908-tól 1911-ig

BOROS Pál (Pest MK)
Agrármozgalmak Pest megyében. Ajánló bibliográfia

BOROS Pál (Pest MK)
Dózsa György. Ajánló bibliográfia

BOTKÁNÉ LAKATOS Éva (OSZK)
Magyar irodalmi és irodalmi érdekü folyóiratok bibliográfiája

BÜKY Béláné (MTAK)
A magyar olvasásvizsgálat és olvasásszociológia bibliográfiája 1960–1972.

DALMI Kálmánné – CSÁKI Pál (MK Szombathely)
Berzsenyi-bibliográfia

DÉNES Pálné – PETHŐ Gyula (MK Szombathely)
Körmend válogatott bibliográfiája

FEKETE Gézáné (MTAK)
Az MTA a magyar sajtóban 1825–1967. Bibliográfia

FIOLA Pál – SIPOS Csaba (MK Kaposvár)
Berzsenyi Dániel a somogyi sajtóban és kiadványokban. Bibliográfia

FIOLA Pál (MK Kaposvár)
Rippl-Rónai József. Biográfia és bibliográfia.

GÁSPÁR Istvánné (BMEKK)
Az Épitészmérnöki Irodalomkutatás c. könyv bibliográfiai adatainak kiegészitése

HUBAY László – KLUGER Lászlóné (MK Miskolc)
Borsod-Abauj-Zemplén megye helyismereti bibliográfiája 1965–1970.

JÁSZBERÉNYI Ferencné – SINAY Jenő (MK Győr)
Győr-Sopron megye hires emberei

JUHÁSZ Lászlóné (Testnevelési Főiskola)
Magyar nyelvü szakfolyóiratok és periodikumok bibliográfiája 1945–1970.

KÁLMÁN Lászlóné (Párttörténeti Intézet)
A magyar munkásmozgalom történetének válogatott bibliográfiája 1945–1971.

KÁRÁSZ József (MK Hódmezővásárhely)
A Csongrád megyei hirlapok és folyóiratok bibliográfiája 1970-ig

KELLNER Bernát (MK Kaposvár)
Somogyi helytörténeti és helyismereti könyvek lelőhelybibliográfiája

KOLOZSNÉ KOVÁCS Gizella (VK Debrecen)
Az Uj Irás 10 éves repertóriuma

KRAJEVSZKY Gizella – BÁNÓ Zsuzsa (MK Szombathely)
Sárvár bibliográfiája

NAGY Ilona (BMEKK)
Számjegyvezérlésü szerszámgépek bibliográfiája

NAGY Julia (Szegedi Tanárképző Főiskola)
Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis 1956–1973. Repertorium

NAGYMIKLÓSI Erzsébet (JATE KK)
Magyarországi hirlapok német irodalommal foglalkozó cikkei

ÓCSAI József – BELLAY Istvánné (Testnevelési Főiskola)
A magyar testnevelési és sportszakirodalom 1970. évi bibliográfiája
U.a., 1971. évi
U.a., 1972. évi

RÉTI Endre (Orv.tud. Egyetem KK. Bp.)
A nagyszombati, budai és pesti orvosi kar orvosdoktori disszertációi

TAKÁCS Menyhért (OSZK)
Adatok egy kurrens recenzió-bibliográfia kiadásának kérdéséhez

TOLDY Sára (OPKM)
A magyar iskolai értesitők(évkönyvek) könyvészete 1948-ig

VALÉR Pálné (OPKM)
A magyar pedagógiai irodalom 1945–1958-ig. Szakbibliográfia

VARGA Istvánné – LETT Miklós (Párttörténeti Intézet)
A magyarországi szocialista irodalom első kiadásu müveinek bibliográfiája 1945-ig

VARGA Zoltánné (KLTE K)
Bevezető tanulmány a Széchenyi-bibliográfiához

VÉGH Ferenc (BMEKK)
Szily Kálmán életmüve. Bibliográfiai rész

ZALLÁR Andor – KORPÁSSY Béláné (SZOTE K)
Korpássy Béla professzor szakirodalmi munkássága. Bibliográfia

ZALLÁR Andor (SZOTE K)
Semmelweis-bibliográfia

ZALLÁR Andor (SZOTE K)
A SZOTE dolgozóinak szakirodalmi munkássága az 1968. és 1969. évben. Bibliográfia

ZALLÁR Andor (SZOTE K)
A SZOTE vezető beosztásu kutatóinak bibliográfiája 1921–1971-ig

ÁLLOMÁNYÖSSZETÉTEL, GYÜJTŐKÖR, FELTÁRÁS, KATALÓGUSOK

CSÜRY István (KLTE K)
Teljesség és válogatás. A könyvtári és bibliográfiai gyüjtés ellentmondásos természetéről

GERÉBNÉ NYILAS Márta(FSZEK)
A FSZEK szociológiai szakkönyvtári feladatai

KIRÁLY Lászlóné (FSZEK)
Az állományösszetétel alakulása és a gyüjtőköri elvek

KONDOR Imréné (KSH)
A gyüjtőköri együttmüködés kérdései II. Külföldi áttekintés. Irodalmi szemle

---

CSOMA Mihályné – MARUSZKY József (FSZEK)
A 48. sz. kerületi könyvtár szépirodalmi állományának és forgalmának kutatása lyukkártyás feldolgozással

DÖMÖTÖR Lajosné (VVEKK)
A VVEKK folyóiratállományának vizsgálata az 1971. évi igénybevétel alapján

REGULI Ernőné (Városi Somogyi Kvt. Szeged)
A szabadpolcos állomány kérdései a közmüvelődési könyvtárakban

Munkacsoport (VVEKK)
A könyvtár folyóiratbázisa bővitésének statisztikai megalapozása a könyvtárközi kölcsönzés gyakorisága alapján

---

CSAPODI Csaba (MTAK)
Az MTAK latin kódexeinek katalógusa

F. CSANAK Dóra (MTAK)
Szabó Lőrinc kéziratos hagyatékának katalógusa

FRÁTER Jánosné (MTAK)
Az MTAK régi irattárának katalógusa

KARANCSY Lászlóné (KLTE K)
Slavische Bücher in den Sammlungen der Universität in Debrecen bis 1850.

KOVÁCS Gézáné (MTAK)
Az MTAK Goethe-gyüjteményének katalógusa

KOVÁCS Teréz (MTAK)
Az olvasói betürendes katalógus

PÁLVÖLGYI Endre (OSZK)
A könyvtári katalógusok rendszere: a katalógushálózat összehangolásának elvi és módszertani kérdései

SKALICZKI Józsefné (Városi Somogyi Kvt. Szeged)
A zenei dokumentumok beszerzése, feldolgozása és tárolása

OSZTÁLYOZÁS

ANGYAL Jánosné (Kertészeti Egyetem K.)
Kertészeti tézaurusz

BABICZKY Béla (ELTE Könyvtártud. tsz.)
A tudományok osztályozása

és a könyvtári osztályozás Magyarországon a XIX-XX. században

HORVÁTH Tibor (KMK)
Osztályozáselméleti kutatások. Osztályozási rendszer a Magyar Nemzeti Bibliográfia gépesitéséhez

Munkacsoport (OPKM)
Neveléstudományi tézaurusz

TEREBESSY Ákos (ÉTK)
Épitésügyi szaktézaurusz összeállitása

TEREBESSY Ákos (ÉTK)
Az SfB épitésügyi osztályozási rendszer hazai alkalmazása

TÁJÉKOZTATÁS, INFORMATIKAI IGÉNYVIZSGÁLATOK, ELLÁTOTTSÁGI VIZSGÁLATOK

ARATÓ Józsefné (FSZEK)
A szociológiai információ szervezete és tevékenysége Magyarországon

BÜKY Béláné (MTAK)
A METESZ folyóiratbázisának hatékonyságvizsgálata

CSÜRY István (KLTE K)
A bibliográfiák helye és szerepe a tudományos ismeretközlés folyamatában

CSÜRY István (KLTE K)
Az ismeretközlési folyamat ellentmondásai és a könyvtári információs tevékenység

DERSI Gyuláné (BMEKK)
A Kémiai Irodalomkutatás c. egyetemi segédkönyv 2. kiadásának elkészitése

KECSKÉS Anna (KSH)
A statisztikai szakterület információs rendszere

SZENTMIHÁLYI János (ELTE Könyvtártud. tsz.)
Az informatika és kommunikáció viszonya

HEGEDÜS Éva (MK Székesfehérvár)
Az olvasószolgálat problémái a megyei könyvtárakban

KESZEI Károlyné (SZMT Kvt. Veszprém)
Olvasói igények. Egy könyvtár tapasztalatai

TONGORI Imréné (FSZEK)
Tájékoztató munka a 9. sz. kerületi könyvtárban

ARATÓ Lászlóné – POLLÁK Zsuzsanna (OOKDK)
Az 1971. évi forditások igénylése, felhasználása

CSOBAY Miklósné – POLLÁK Zsuzsanna (OOKDK)
A témafigyelőszolgálat iránti igény vizsgálata

GRABACZ Teréz (FSZEK)
A Párttörténeti Intézet 32 kiadványáról olvasói véleménykutatás és igényfelmérés

POLLÁK Zsuzsanna – GUBI Miklós (OOKDK)
Az irodalomkutatási bibliográfiákról szóló orvosi vélemények vizsgálata

SÖVÉNYHÁZI Csilla (MKKE KK)
A szakirodalmi igényvizsgálatoknál alkalmazott módszerek értékelése

SZILÁGYI Vilmosné (OOKDK)
A gyorstájékoztató szolgálat iránti igények vizsgálata

ECSEDY Judit (OSZK)
Forrásvizsgálat és szakirodalmi ellátottság

EGRY Tamásné (OOKDK)
Piackutatás és ellátottsági vizsgálat az 1970–1971. évi sebészeti és belgyógyászati külföldi orvosi könyvekről

JANSITS Gabriella – GŐDÉNY Eszter (OOKDK)
Piackutatás és ellátottsági vizsgálat az 1970–71. évi 8. gyüjtőköri együttmüködési alapkörbe tartozó külföldi orvosi könyvekről

SONNEVEND Péter (KMK)
Ellátottsági vizsgálat a pedagógia területén

SONNEVEND Péter (KMK)
Szakirodalmi ellátottsági vizsgálatok módszertana

OLVASÁS, OLVASÁSI SZOKÁSOK, KÖNYVTÁRHASZNÁLAT

ARADI András (FSZEK)
KISZ-korosztályu olvasók politikai érdeklődése egy könyvtárban

ARATÓ Ferenc – KISFALUDI Sándor – DEMETER Sándorné – KÁROLYI Zsigmondné(OPKM)
Olvasáspedagógiai kisérlet egy általános iskolában (Karcag) és egy középiskolában (Bp. XV. Dózsa Gy. Gimn.)

BEHRING Anikó (Közs. kvt. Balatonalmádi)
Közmüvelődési könyvtári tagok házi könyvtárai, olvasmányaik

GÁL Györgyné (FSZEK)
400 fiatal olvasói portréja

HALÁSZ Béla (MK Veszprém) – KATSÁNYI Sándor (KMK)
A könyvtárhasználati szokások változásai az információ iránti igényváltozások tükrében

KOROMPAI Gáborné (KLTE K)
Adatok a magyar parasztság olvasási szokásaihoz

KOVÁCS Máté (ELTE Könyvtártud. tsz.)
A könyvtárszociológia alapproblémái

KOVÁCS Máté (ELTE Könyvtártud. tsz.)
Az olvasás- és a könyvtárszociológia fő kérdései

KÖNCZÖL Imre (VK Várpalota)
Könyvtári tagok olvasási szokásai

KÖNCZÖL Imre (VK Várpalota)
Az olvasóvá válás utjai és utvesztői

NAGY Attila (KMK)
A könyvtár és a könyvtáron belüli tartós interperszonális kapcsolatok hatása

RICHLICH Ilona (FSZEK)
Fiatal olvasók természettudományos érdeklődésének vizsgálata egy kerületi Szabó Ervin könyvtárban

SZITA Ferenc (MK Kaposvár)
A kis könyvtárak müködésének társadalmi és gazdasági feltételei. Könyvtárhasználat, olvasási szint falun. Ellátottsági és hatékonysági mutatók összefüggései 50 somogyi falusi könyvtárban folytatott vizsgálat alapján

TÁNCZOS Gábor (OPI) – KÁROLYI Ágnes (OPKM) – KAMARÁS István (KMK)
Olvasásvizsgálat a pedagógusok körében

TÓTH Dezsöné (FSZEK)
Munkások olvasmányai Ujpesten

TÓTH Istvánné (MK Tatabánya)
Olvasói izlésvizsgálat lektürolvasók körében

ZSOLNAI József (Tanitóképző Intézet, Kaposvár)
A könyvtárpedagógia körvonalai

KÖNYVTÁRKÖZI KÖLCSÖNZÉS

HALÁSZ Béla (MK Veszprém) – KOKAS Endréné (VVEKK)
A könyvtárközi kölcsönzés helyzete Veszprémben

KEREKES Magda – MISZORY Franciska – MUCSI Lászlóné (Zöldségtermesztési Kut. Int. Könyvtára, Kecskemét)
A ZKI könyvtárközi kölcsönzésének elemzése

KOKAS Endréné (VVEKK)
A VVEKK 1971. évi könyvtárközi kölcsönzésének statisztikai vizsgálata a folyóiratállomány terjesztése szempontjából

MADER Béla – NAGYMIKLÓSI Erzsébet – NÉMETH Zsófia – URBÁN Lászlóné (JATE KK)
A JATE könyvtárközi kölcsönzési tapasztalatai

WOLF Magda – MIKULÁSIK Vera (OSZK) – ROHLA Mártonné(BME-KK)

A hazai könyvtárközi kölcsönzés gyakorlatának értékelő vizsgálata

KÖNYVTÁRSZERVEZET, MUNKASZERVEZÉS

CHOLNOKY Győző (KMK)

Optimális szervezeti modellek és standardok különböző nagyságu és tipusu könyvtárak számára, munkaszervezeti és folyamatelemzések alapján

CSÜRY István – GOMBA Szabolcsné (KLTE K)

A KLTE könyvtárának munkaerőmérlege

CSÜRY István (KLTE K)

A munkaszervezés helyzete és problémái a magyarországi könyvtárakban

DIENES Gedeonné – KISS Judit – SULÁSZ Kosztász (KSH)

Számitógépes információ-visszakereső indexek készitésének munkaszervezési tapasztalatai

HORVÁTH Géza (MK Tatabánya)

Közmüvelődési könyvtárak munkaszervezete

KIRÁLY Lászlóné (FSZEK)

Munkaszervezés a kerületi könyvtárakban

KISS Árpád – ZSÁMBOKI László (NMEKK)

Könyvtári munkaszociológiai vizsgálatok

SZABÓ Józsefné (KSH)

Munkaszervezési kérdések és a gépesités lehetőségei egy nagyobb szakkönyvtár állománygyarapitási munkájában

VARGA Zoltánné (KLTE K)

Könyvtárszervezési tanulmányok

FÉNYES Miklós és mások (EK Pécs)

Könyvtári reformterv a PEK funkcionális munkaszervezetének kialakitására

BODA Miklós – PÁL Józsefné (EK Pécs)

Az általános szakosztály müködési irányelvei, a szervezési osztály müködése és feladatai

ROMÁN Lászlóné (EK Pécs)

A jogi szakosztály helye és szerepe a PEK funkcionális munkaszervezetében

GÉPESITÉS

BABICZKY Béla (ELTE Könyvtártud. tsz.)

A reprográfia alkalmazása a könyvtári és dokumentációs munkában

DIENES Gedeonné (KSH)
Cim-visszakereső számitógépes indexkészités lehetőségei statisztikai táblák adataira

GÁL Mária (Kertészeti Egyetem K.)
Számitógép alkalmazása a Kertészeti Egyetem Könyvtárában

KOMINKA László (OOKDK)
Optima-rendszerü lyukszalagos irógép felhasználása könyvtári célokra, különös tekintettel a bibliográfiakészitésre.

KOVÁCS Ildikó (MKKE KK)
A bibliográfiai és dokumentációs munka gépesitése

MILTÉNYI Szilárné (OMKDK)
Az oktatási és az időleges anyag előkészitése gépi feldolgozásra

NOVÁK Ákos – PAPP Józsefné (JATE KK)
Gépesités a JATE Központi Könyvtárában, különös tekintettel a feldolgozó munka gépesitésére

OROSZ Gábor – SCHIFF Ervin (OMKDK)
Magyar nyelvü szöveg szavainak számitógéppel automatikusan történő összetevőikre bontása

TŐKÉS László (MTAK)
A mikrofilmezés helyzete Magyarországon

SZOLGÁLTATÁSOK HATÉKONYSÁGÁNAK ÉS GAZDASÁGOSSÁGÁNAK VIZSGÁLATA

DERSI Gyuláné (BMEKK)
A Chemical Abstracts gépi keresésének kiértékelése

EGYHÁZI Tiborné – MAÁR Hilda (VVEKK)
A Számitógépes Kémiai Szakirodalom Figyelő Szolgálat hatásfokának, valamint gazdaságosságának vizsgálata az 1971. év adatai alapján

EGYHÁZY Tiborné – MAÁR Hilda (VVEKK)
A Számitógépes Kémiai Szakirodalom Figyelő Szolgálat hatásfokának vizsgálata

Munkacsoport (VVEKK)
A reprográfiai szolgálat gazdaságosságának vizsgálata

Munkacsoport (VVEKK)
A számitógépes témafigyelés relevancia-vizsgálata

GYERMEKKÖNYVTÁRÜGY, GYERMEKKÖNYVTÁRAK

B. SZABÓ Emese (FSZEK)
„Felfedezzük Európát". Kalandozás a térképen és a könyvek között (a gyermekkönyvtárban)

BÁLINTH Lehelné – HARGITAI Nándorné (FSZEK)
Mit olvastak a gyerekek 1936-ban és 1969-ben a 3-as könyvtár gyermekrészlegében?

BARTHA Andrásné (FSZEK)
A XIII. kerület gyermekkönyvtárainak története

BENKŐNÉ BARTHA Ilona (FSZEK)
Az állatok farsangja. („Gyermekkönyvtári foglalkozások")

BENKŐNÉ BARTHA Ilona (FSZEK) – MÉRŐ Éva ujságiró
Folyóiratok a gyermekkönyvtárakban

BENKŐNÉ BARTHA Ilona (FSZEK)
Honismereti könyvek felhasználása a gyermekkönyvtárakban

BENKŐNÉ BARTHA Ilona (FSZEK)
Játsszunk folyóiratszerkesztést! („Gyermekkönyvtári foglalkozások")

BENKŐNÉ BARTHA Ilona (FSZEK)
Olvasómozgalom a budapesti gyermekkönyvtárakban

BIRÓ Irén (FSZEK)
A gyermekkönyvtáros és az általános iskolai pedagógusok közötti együttmüködés munkaformái. Uttörőmozgalom, társadalmi élet

BÓTA Gyuláné – ORBÁN Istvánné (FSZEK)
Olvasószolgálati megfigyelések a fizikai dolgozók gyermekeiről

CSÁSZÁR Antalné (FSZEK)
Rejtvényfejtés a gyermekkönyvtárban

CSÁSZÁR Antalné (FSZEK)
Sippal, dobbal, nádihegedüvel. („Csoportos foglalkozások a gyermekkönyvtárban")

DIÓSI Györgyné (FSZEK)
Bábfoglalkozás a gyermekkönyvtárban

DUDÁS Franciska (FSZEK)
A gyermekek olvasóvá nevelésének feltételei, lehetőségei és eredményei Csepel-Csillagtelepen

DUDÁS Franciska (FSZEK)
Mit olvastak a csepeli 4-es gyermekkönyvtár olvasói egy év alatt?

DUDÁS Franciska – HARGITAI Nándorné – KEREKES Pálné (FSZEK)
A felnőttek számára készült szépirodalmi és szakkönyvek a gyermekkönyvtárban

KEREKES Pálné (FSZEK)
A nyár és az ősz a müvészetekben. („Csoportos foglalkozások a gyermekkönyvtárban.")

KEREKES Pálné – BÓTA Gyuláné – GAÁL Jenőné (FSZEK)
A televizió hatása a gyermekolvasókra

KISS Anna (VK Debrecen)
A gyermekkönyvtáros és az általános iskolai pedagógusok közötti együttmüködés munkaformái. Humán tantárgyak

KISS Györgyné (MK Veszprém) – RÁCZ Lidia (Községi kvt. Balatonalmádi)
A gyermekkönyvtáros és az általános iskolai pedagógusok közötti együttmüködés a természettudományok területén

KOVÁCS Mária (MK Szombathely) – SÁRÁNÉ LUKÁTSY Sarolta (Városi Somogyi Könyvtár, Szeged)
A gyermekkönyvtáros és az általános iskolai pedagógusok közötti együttmüködés munkaformái (áttekintés a hazai gyakorlatról)

MÉSZÁROS Istvánné (VK Pápa)
Gyermekolvasók és a televizió

MOLNÁR Mihályné (FSZEK)
Olvasási szokások a 10-14 éves gyermekek körében

PAÁL Éva (FSZEK)
A komplex müvészeti nevelés lehetősége és módszerei a gyermekkönyvtárban

RÁTKY Györgyné – SZATMÁRY Imréné (FSZEK)
A gyermekek-kézikönyvtár használata a 9-es gyermekkönyvtárban

TERTINSZKY Edit (FSZEK)
Mi tetszett jobban: Jack London Éneklő kutya c. regénye vagy annak rádióváltozata? („Csoportos foglalkozások a gyermekkönyvtárban.")

IFJUSÁGI SZOLGÁLAT

BALOGH Ferencné (MK Veszprém)
Ifjusági szolgálat a közmüvelődési könyvtárakban. Elmélet és gyakorlat

BÁRÁNYI Éva (FSZEK)
Ifjusági szolgálat a közmüvelődési könyvtárakban: a FSZEK gyakorlata

SIPOS Istvánné (MK Eger)
Ifjusági szolgálat az egri Megyei Könyvtárban

SZATHMÁRY Györgyné (MK Szolnok)
Az ifjusági polc felállitásának, összetételének és fogalmának kérdései

WÁGNER Valéria (VK Debrecen)
A közmüvelődési könyvtár szerepe és lehetősége a közösségek formálásában. Könyvtári ifjusági klub

KÖNYVTÁR ÉS FELSŐOKTATÁS

CHOLNOKY Győző – CSOBOTH Attila – SÁRDY Péter (KMK) – VÖRÖS Györgyné (OMgK) –

SZEPESI Hajnalka (OPKM)
Norma-ajánlások a főiskolai könyvtárak részére. Külföldi példák adaptációja

CSÜRY István (KLTE K)
Egyetemi modell – könyvtári modell

CSÜRY István (KLTE K)
A könyvtár helye és szerepe a megujuló oktatás rendszerében

H. NÉMETH Zsófia (JATE KK)
Külföldi enciklopédiák és lexikonok a Szegedi Egyetemi Könyvtárban. A hallgatói könyvtárhasználattal kapcsolatos vizsgálódások

H. NÉMETH Zsófia (JATE KK)
A természettudományi kari hallgatók az Egyetemi Könyvtárban (1970)

POLÓNYI Péter (Bp-i Tanitóképző Intézet)
Egy főiskolai könyvtár szerepe a hallgatók szakképzésében és nevelésében

SZENTIRMAI László (JATE K)
Az egyetemi hallgatók müvelődési szokásai

VARGA Zoltánné (KLTE K)
A KLTE hallgatók könyvtárhasználata

VARGA Zoltánné (KLTE K)
A KLTE hallgatók tudományos diákköri és egyéb tudományos tevékenysége (olvasásszociológiai vizsgálat)

VARGA Zoltánné (KLTE K)
Könyvtári szolgáltatásaink hatékonysága az egyetemi képzésben (szerzeményezés, feldolgozás, tájékoztatás, bibliográfiai és olvasószolgálati tevékenység alapján)

A KÖNYVTÁROS SZEMÉLYE

NAGY Attila (KMK)
A személyi tényező szerepe a könyvtári szolgálatban a pszichológiai alkalmasság szempontjából

POLÓNYI Péter (Bp-i Tanitóképző Intézet)
A könyvtárosok értékszemléletének vizsgálata. Esztétikai értékfunkcionális érték viszonya.

KÖNYVTÁRI PROPAGANDA

DÉNES Pál (MK Szolnok)
A könyvtári propaganda

KOVÁCS Melinda (MKKE KK)
A könyvtári propaganda formái, azok hatása és mérésük lehetőségei

PELEJTEI Tibor (KMK)
Komplex irodalomnépszerüsitési formák a közmüvelődési könyvtárakban. A reklámtevékenység és a public relation átvehető tapasztalatai

ROHLA Márta (KGM MTTI)
A müszaki könyvtári propaganda formái

KÖNYVTÁR ÉS TÁRSADALOM

FARKAS Lászlóné (KMK)
A könyvtár helye a müvelődésügy mai rendszerében

FARKAS Lászlóné (KMK)
A könyvtár információs és nevelő funkciójának kérdései, arányai, felnőttnevelési – önmüvelési aspektusa

PÁLINKÁS György (MK Pécs)
A közmüvelődési könyvtár közösségformáló szerepe a baranyai nemzetiségek között

RÁTKAI István (MK Eger)
Kál könyvtári helyzete

SZENTE Ferenc (KMK)
A könyvtár helye, szerepe a kulturális és civilizációs ellátó intézmények együttesében

TÓTH Dezső (MK Veszprém)
A közmüvelődési könyvtár kapcsolata különböző jellegü közösségekkel

MÜVELŐDÉSTÖRTÉNETI VONATKOZÁSOK

DÜMMERTH Dezső (EK)
Nemesi társadalom, kultura és irodalom Pest megye birtokos családai tükrében 1686–1848.

KISS István (ELTE Könyvtártud.tsz.)
A szakszervezetek kulturális tevékenysége Magyarországon 1945–1970.

LENGYEL Imre (KLTE K)
Tanulmányok Debrecen müvelődéstörténetéből és neveléstörténetéből

SZÉNÁSSY Barnáné (KLTE K)
Régi kalendáriumok kulturtörténeti vonatkozásai

SZILÁGYI János (OK)
A szakszervezetek kulturális tevékenysége Magyarországon 1919–1945 között

TÓTH András (EK)
A müvelődéspolitikus Toldy Ferenc

TÓTH György (MK Székesfehérvár)
„Fejér Megyei Olvasótársaság"

VARGA Béla (MK Veszprém)
A munkásság és a parasztság közmüvelődési viszonyai Veszprém megyében

Országos könyvtárépitési konferencia

1972. szeptember 14.

Szinhelye az ezeréves Székesfehérvár. A tanácskozásra, az első ilyen eseményre a felszabadulás óta, az eljövendő székesfehérvári megyei könyvtár tanulmánytervének létrejötte szolgált indittatásul, amelyet a szerzők – HAVASSY Pál, SALLAI István és TOMBOR Tibor – hazánkban még nem alkalmazott könyvtárépitési elvek szerint alkottak meg. A tervezési program megvitatása, az előzetes tanulmányozására felkért megyei könyvtárigazgatók és épitészek közreműködésével, ugyancsak egyik napirendi pontja volt a konferenciának.

Épitészek és könyvtárosok szoros munkakapcsolata – ami a konferencia folyamán megerősitést nyert – szinte elengedhetetlen követelmény uj könyvtáraink születésénél. HAVASSY Pál épitész, a Várkönyvtár tervezője, s mint ilyen, nagy tapasztalatu könyvtárépitési szakember, szines és nagy horizontu előadásában eddig elhanyagolt szempontokra hivta fel a leendő könyvtárak épittetőinek és tervezőinek figyelmét. Könyvtáros és épitész közös tevékenysége a jövő könyvtárainak megalkotásánál elengedhetetlen előfeltétel. Elsősorban a bürokratikus szemléletet kell számüzni a könyvtárépités előkészületi munkáiból, azt, amely mellőzi a távlati tervezést, számitáson kivül hagyja dinamikus fejlődő városaink növekedését. (Ez különösen Székesfehérvár esetében megszivlelendő.) A gyors tájékoztatásra irányuló igény egyre nagyobb teret hódit, s ez a jelenség nemcsak a könyvtárba szokott olvasót jellemzi, hanem egyre több intézményt, vállalatot, különböző szintü tanintézetet is. Az előadás eddig meg nem fogalmazott tényeket tárt fel, s hozzáértő módon hivta fel a figyelmet a racionális könyvtárépités szempontjaira éppugy, mint az információt igénylők, a könyvtárhasználók rugalmas kiszolgálására. Kell, hogy legyen hazánkban egy olyan szerv – mondotta – s ha szükséges, bizonyos hatalommal felruházott intézmény, amely a maga könyvtárépitési szakértelmével engedélyez és felment, korrigál és szembeszáll a zal az oly gyakran bürokratikus szemlélettel, amely a szüklátókörü takarékosság mezébe bujva nem hajlandó engedni merev magatartásából, s ezzel könyvtárost és olvasót egyaránt megrövidit. A hibákat csak akkor ismerjük fel, amikor már semmit nem tehetünk. Havassy Pál előadása és az ezt követő hozzászólások ezt az igényt fogalmazták meg: könyvtárosok és tervezők, épitészek s nem utolsó sorban a használók közös munkájaként lehet csak korszerü könyvtárakat teremteni.

A konferencián részt vett – a megyei könyvtárak igazgatói és épitéssel foglalkozó könyvtárosai mellett – mintegy husznál több épitész, akik már terveztek vagy ezután terveznek könyvtárakat, illetve akik (mindjárt a gyakorlati kivitelezés elé állitva) majdan tervezői lesznek a székesfehérvári uj lakótelepnek, ahová az uj könyvtár kerül. A tanulmányterv, a nap második napirendi pontjaként, máris felvetette a korszerü könyvtár épitési problémáit, amint azt a felszólaló megyei igazgatók, könyvtárosok, valamint az épitészek észrevételei is igazolták (ifjusági könyvtárak létesitése, óvodás koru gyermekek könyvtára stb.). Külön érdekessége, történeti szinfoltja volt a tanácskozásnak SCHMIEDL Ferenc tervező épitész, ny. egyetemi tanár felszólalása; mintegy negyven év távlatából emlékezett a jelenleg a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár otthonául szolgáló épület akkori tervezésére, amely azokban az években Magyarországon mondhatni forradalmi esemény volt a könyvtárépitésben.

Az első országos könyvtárépitési konferencia megkezdett munkáját – reméljük – követi folytatás, folyamatos program, amely épitések és könyvtárosok hétköznapi együttmüködését teszi szorosabbá. Hasznos eredménye ennek a tanácskozásnak, hogy a leendő székesfehérvári megyei könyvtár részére az illetékesek telket biztositanak, azon az ezideig legnagyobb lakótelepen, amelynek központi fekvése a fejlődő város és megye részére különösen alkalmas, valóban korszerü, szakrészlegekkel müködő információszolgáltató központot biztosithat.

A konferencián elhangzott előadásokat és hozászólásokat, a Könyvtártudományi és Módszertani Központtal közösen, a jövő év elejére önálló kiadványként szeretnénk hozzáférhetővé tenni.

CSONGOR Rózsa

A szocialista országok könyvtári módszertani központjainak 6. nemzetközi tanácskozása

A szocialista országok könyvtári módszertani központjai az idén Bulgáriában találkoztak, október 1-7 között; a tulajdonképpeni értekezlet Szófiában, okt. 2-4 között zajlott le. A kétévenként más-más szocialista országban rendezett tanácskozással párhuzamosan most először került sor a szocialista országok könyvtári szaklapjai képviselőinek megbeszélésére is.

A Könyvtártudományi és Módszertani Központot PAPP István igazgató és – az eredetileg jelölt, de időközben megbetegedett SALLAI István főosztályvezető helyett – BERECZKY László osztályvezető képviselte. A magyar könyvtári szaksajtó küldötteként PÁLDY Róbert, a Könyvtáros főszerkesztője vett részt a megbeszéléseken.

Az értekezlet tematikáját – a hagyományoknak megfelelően – a vendéglátó központ alakitotta ki. Az egyes témák körében a résztvevők előadásokat és korreferátumokat dolgoztak ki, amelyeket a konferencia két hivatalos nyelvén – oroszul és németül – előzetesen megküldöttek a résztvevőknek. A tanácskozáson az előadások, illetve korreferátumok szerzői összefoglalóan ismertették gondolatmenetüket és fő téziseiket.

A tanácskozás első napján Sz. PAPUKSIEV, a bolgár Müvészeti és Kulturális Bizottság könyvtári részlegének vezetője üdvözölte a résztvevőket, majd G. RASKOV, a Bizottság helyettes vezetője tartott bevezető előadást a szocialista országok könyvtárügyi együttmüködésének fontosságáról.

A tanácskozás első napirendi pontként a szocialista országok könyvtári rendszerének alakulásával, szervezésével és irányitásával összefüggő kérdéseket boncolgatta.

G. A. SZEMJONOVA, A Lenin Könyvtár tudományos-módszertani részlegének vezetője Lenin és a könyvtári ellátás egységes rendszere a szocialista országokban cimmel, Jan WOŁOSZ, a lengyel Könyv és Olvasás Intézetének osztályvezetője a közmüvelődési könyvtárhálózat tökéletesitéséről, PAPP István a könyvtárak kategorizálásának kérdéseiről (lásd lapunk e számában közölt tanulmányát), G. RÜCKL, a berlini Zentralinstitut für Bibliothekswesen igazgatója az alapvető könyvtártipusok fejlődésének és munkájának mutatóiról, normativáiról és szabványairól, Vera JIRKOVSKÁ, a prágai Könyvtárügyi Tudományos-Módszertani Központ igazgatója a tudományos szakkönyvtárak rendszerének funkcionális modelljéről tartott előadást.

A második napi tanácskozás délelőttjének összefoglaló témája a könyvtárak társadalmi funkciója volt. D. VANCURA, a prágai Könyvtárügyi Tudományos-Módszertani Központ munkatársa a városi könyvtárak társadalmi funkcióinak optimalizálásával, Jadwiga KOŁODZIEJSKA, a Könyv és Olvasás Intézetének igazgatója a korszerü közmüvelődési könyvtár funkciójával,

Hriszto HADZSIHRISZTOV, a Kiril és Metód Nemzeti Könyvtár Módszertani Kabinetjének vezetője a könyvtári ellátás optimális szervezési variánsának kialakitásával, Peter MARUNIAK, a Matica slovenská Könyvintézetének vezetője pedig a szlovák vidéki könyvtárak társadalmi funkciójának problémáival foglalkozott előadásában. A távollevő SALLAI István előadásának tárgya a falusi lakosság könyvtári ellátásának modellje volt.

A délutáni és a harmadik nap délelőtti ülés a munkaszervezés kérdésével foglalkozott. T. PISNOVA (Szovjetunió) a nagy tudományos könyvtárak tudományos munkaszervezésének kérdéseiről, P. SZTOJANOV (Bulgária) a Kiril és Metód Nemzeti Könyvtár munkaszervezési tapasztalatairól, G. SCHWARZ, a berlini Methodisches Zentrum für Wissenschaftliche Bibliotheken igazgatója, Vera JIRKOVSKÁ (Prága) és L. B. KOVALJONOK (Szovjetunió) a könyvtári munkanormázás tapasztalatairól és módszereiről tartott előadást.

Az utolsó nap másik témája a korszerü könyvtári szervezet és könyvtárépitészet volt. A fő referátum SALLAI István előadása volt a korszerü könyvtári szervezet és szolgáltatások hatásáról a könyvtári épületre, felszerelésre és technikai eszközökre. Z. DAFINOV (Bulgária) hozzászólásában több szempontból birálta a referátumban kifejtett „magyar koncepciót". A választ PAPP István adta meg, s javasolta a termékenynek látszó vita folytatását a szaksajtóban.

(A referátumok és korreferátumok teljes szövege megtalálható a KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárában.)

A tanácskozás záróaktusaként az ajánlástervezet megbeszélésére került sor. A módszertani központok közötti együttmüködés konkrét formáiról azonban erősen megoszlottak a vélemények, ugyhogy a vitát a rendelkezésre álló rövid idő alatt már nem lehetett lezárni. A vendéglátók ezért a vita tanulságai alapján módositott tervezetet irásban küldik meg a résztvevőknek, s az ő irásbeli hozzászólásuk után fogalmazzák meg a végleges szöveget.

BERECZKY László

A tájékoztatás és dokumentáció a nemzetközi szervezetekben

(Az UNITAR genfi szimpoziuma, 1972. aug. 21-23.)

Az UNITAR, az Egyesült Nemzetek Szervezetének képzéssel és kutatással foglalkozó intézete nemzetközi szimpoziumot rendezett Genfben az ENSZ és más kormányközi szervezetek tájékoztatási és dokumentációs munkájának megvizsgálására.

A szimpozium megszervezésében az UNITAR mellett résztvett a Nemzetközi Könyvtárak Szövetsége (AIL), a Nemzetközi Dokumentációs Szervezet (FID) és az Egyesült Nemzetek Szervezetének genfi könyvtára. A szimpoziumra az érdekelt szervezetek képviselőit, kiadványaik szerkesztőit és kiadóit, a dokumentumokat gyüjtő és feldolgozó könyvtárakat, tájékoztatási és dokumentációs intézményeket, valamint a nemzetközi szervezetek dokumentumainak felhasználóit hivták meg azzal a céllal, hogy a megbeszélések és javaslatok segitsék:

- a nemzetközi szervezetek munkáját dokumentumaik szerkesztésében és kiadásában;
- a tájékoztatási és dokumentációs intézményeket a dokumentumok feltárásában, elrendezésében és a felhasználókhoz való eljuttatásában;
- a felhasználókat (kormányszerveket, közintézményeket, könyvtárakat, egyetemeket, kutatókat) a dokumentumok hasznositásában.

A résztvevők három bizottságban folytatták megbeszéléseiket: az első a nemzetközi szervezetek dokumentumainak kiadásával és terjesztésével, a második a dokumentumok hozzáférhetővé tételével, könyvtári feldolgozásával (ezen belül a számitógépes feldolgozással), végül a harmadik a hasznositásukkal foglalkozott.

A résztvevők száma megközelitette a háromszázat, Magyarországot négyen képviseltük.

A szimpoziumon közreadott és megvitatott anyag nagy mennyisége sem engedné meg, de a végleges jelentés késése is akadályozza, hogy már most, e beszámoló keretében, mérleget készitsünk az elfogadott ajánlásokról és az ott végzett munkát egészében értékelni tudjuk. Ezért most csak néhány érdeklődésre számot tartó tényre, eredményre és problémára kivánjuk az érdeklődők figyelmét felhivni:

Az első nemzetközi szervezetek 1815-ben, a Bécsi Kongresszus után alakultak. 1815-1849 között 6 szervezet 14 nemzetközi kongresszust rendezett. 1850-1869 között 29 nemzetközi szervezetet hoztak létre, ezek 22 kongresszust tartottak. 1914-ben a szervezetek száma elérte az 500-at, ma pedig már 3000 nemzetközi szervezet működik. Ezeknek kb 10%-a, tehát közel 300 a kormányközi szervezet. A nemzetközi kongresszusok száma ma már eléri az évi négyezret.

A nemzetközi szervezetek és rendezvények számának növekedésével párhuzamosan, de természetesen hatványozott mértékben nőtt az általuk kibocsátott dokumentumok mennyisége is. Az ENSZ hivatalai 1969-ben 824 000 oldalt, 1970-ben már közel 900 000 oldalt publikáltak New York-ban és Genfben; ennek csak a sokszorosítási költsége 26,5 millió, illetőleg 29,3 millió dollárt tett ki. Ez a tevékenység az ENSZ teljes költségvetésének mintegy 20%-át emésztette fel. Például az ENSZ Gazdasági és Szociális Bizottságának csak egyetlen, 45. ülésére 130 különféle dokumentum jelent meg, egy teljes sorozat sulya 18 kg. volt és a lapok egymásra helyezve 1/2 méteres oszlopot alkottak. Volt olyan küldöttség, amely 145 sorozatot igényelt, ennek sulya 2,5 tonna, a papiroszlop magassága pedig 75 m volt. Mindez alátámasztja az UNESCO főigazgatójának, René Maheunek szavait: „Az ismeretek és a tevékenység egyre növekvő szakosodása, a szerteágazó kutatás és a munkamegosztás legalább annyira fojtogatja, mint ahogy a tudatlanság bénitja az ember tevékenységét."

Ilyen körülmények között természetes, hogy a szimpoziumon a felszólalások jelentős része harcot hirdetett a dokumentumáradat ellen, sürgette a tartalmi szinvonal emelését és állást foglalt a mennyiségi szemlélettel szemben. Ez a nézet olyan javaslatok megfogalmazásában is jelentkezett, amelyek különféle korlátozó rendszabályok bevezetése mellett, a terjesztés ésszerüsitésére, a dokumentumok csak korlátozott számban történő szétküldésére, selejtezésére és válogatására irányultak.

Az is természetes viszont, hogy sok részvevő világosan látta és ki is fejtette: a probléma ilyen egyszerüen nem oldható meg. Alapos vizsgálatokat javasoltak, amelyek a dokumentumokat fajtánként, fontosságuk alapján, a kibocsátók szerint és egyéb módon osztályozva arra keresnek választ, hogy az egyes dokumentumfajták milyen mértékben időtállók, hogy milyen dokumentum mikor, kinek a számára és milyen mértékben hasznos és hogy e hasznosság fogalmának egyáltalán mi a tartalma, mik a mutatói.

Egyesek szerint általában a kibocsátott dokumentumoknak csak mintegy 5%-át használják fel. E nyilvánvalóan tulzó állitással szemben sokan helyezkedtek arra az álláspontra, hogy a legtöbb dokumentum az eddigieknél jóval nagyobb mértékben lenne hasznositható és szükség is lenne a hasznositására, csak egyelőre még nem sikerült megtalálni a megfelelő csatornákat és módszereket, amelyek révén a dokumentumok a felhasználókhoz eljutnak. Az ENSZ a kiadványait kezelő letéti könyvtárak számára előirja, hogy az általa rendelkezésre bocsátott anyagokat ingyen és szabadon, megfelelő nyitvatartási idővel tegyék a közönség számára hozzáférhetővé, és nyujtsanak bibliográfiai segitséget az érdeklődőknek. Nigéria küldötte felhivta a figyelmet arra, hogy miközben a szimpozium a hasznositás részfeladatait vizsgálja, 22 afrikai országban egyáltalán nem működik letéti könyvtár, némelyik fejlett országban viszont 10—12 is van. (Magyarországon egy: az Országgyülési Könyvtár.) Többen kifogásolták, hogy a letéti könyvtárakat soha senki sem ellenőrzi, senki sem készitett még felmérést arról, hogyan dolgoznak, milyen a forgalmuk, kik az olvasóik stb. Nincs meghatározva, hogy a letéti könyvtárak dolgozóinak milyen propagandát kell folytatniuk annak érdekében, hogy az adott ország közvéleménye megtudja, milyen dokumentumokat tartalmaz az ENSZ letét.

— — — — —

E néhány kiragadott példa is mutatja, hogy a nemzetközi szervezetek tájékoztatási és dokumentációs tevékenysége sok tekintetben hasonló problémákkal, nehézségekkel küzd, mint a többi terület. Ez egyben azt is jelenti, hogy minden lépés, amelyet akár a módszerek, akár tartalmi kérdések megoldása terén itt sikerül megtenni, lényegében a dokumentáció és tájékoztatás válságos helyzetének általános megoldását is segiti.

VÁLYI Gábor

Az USA Országos Könyvtári és Tájékoztatástudományi Bizottságának határozataiból

Az NCLIS 1972. febr. 17-18-i ülésének határozatait teljes szövegükben idézzük, az LC Inf. Bull. (1972. 9. no. 87. p.) közlése alapján. (A Bizottság megalakulásáról és feladatairól lásd KF 1971. 2. sz. 167—168. p.) A határozatokat főként annak a gondolatnak

a hangsulyozása – és gyakorlati következményeinek levonása – teszi érdekessé, hogy a könyvtár ugyanolyan alapvető társadalmi szükségletet elégit ki, mint az iskola.

I. A Bizottság (National Commission on Libraries and Information Science) tervezési munkájában legelsősorban az olyan jellegü – uj vagy már bevált – szolgáltatások bevezetésére törekszik, amelyek hasznosak lehetnek az ország minden könyvtára és azoknak a társadalom bármely rétegéből való használói számára.

II. A megfelelő dokumentáció, a bibliográfiai és egyéb információforrások szükséges voltát az országos programokban el kell ismerni, s az ilyen funkciók pénzügyi fedezetéről törvényerejü rendeletek vagy hasonló utasitások formájában kell gondoskodni.

III. A Bizottság ugy véli, hogy az információkhoz való hozzáférés tekintetében ugyanolyan fontos az egész nemzetre kiterjedő egyenlőség, mint az oktatás terén.

A Bizottság megfontolta azoknak az uj – Kaliforniában és egyebütt hozott – birósági itéleteknek a tanulságait, amelyek szerint a helyi vagyonadó nem megfelelő bázis a községi iskolák fenntartásához.

A Bizottság véleménye szerint a tanulási lehetőség egyenlőségének elvét alkalmazni kell az ország közmüvelődési könyvtáraira és egyéb, közpénzekből fenntartott tájékoztatási intézményeire is, amelyeknek az állománya és szolgáltatásai a permanens képzés folyamatának szerves részét alkotják.

Ha – amennyiben a jelenlegi rendszer elleni különféle birósági óvások értelmében ez lehetséges – megváltozik a községi iskolák fenntartásának rendszere, ugyanigy meg kell változnia a könyvtárfenntartás rendszerének. Méltánytalan volna az iskolákat tágabb, a könyvtárakat pedig szükebb adónem-keretek alapján müködtetni.

A Bizottság felhivja az egész ország közmüvelődési könyvtárait és közpénzből fenntartott tájékoztatási intézményeit, hogy gondosan figyeljék az ezzel kapcsolatos fejleményeket, s legyenek meggyőződve arról, hogy az információkhoz való hozzájutásnak minden állampolgárra kiterjedő egyenlősége elsőrendüen fontos célkitüzés.

– – – – – – –

KÖNYVTÁRRÓL KÖNYVTÁRRA

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (Központi Könyvtár)

IGAZGATÓ: Révész Ferenc

Az igazgatóhoz közvetlenül tartozik:
Személyzeti és munkaügyek – Csernák Béláné
Belső ellenőrzés – Bóta Gyula

IGAZGATÓHELYETTES: Tyroler Gyula

Központi főosztály
Olvasószolgálati osztály – dr. Remete László CSc ov.
Szerzeményezési és feldolgozó osztály – Gordon Erzsébet ov.
„Budapest" gyüjtemény – Mentes Béláné ov.
Zenei könyvtár – Szalai Ágnes ov.

IGAZGATOHELYETTES: Szőke Tiborné

Hálózati főosztály
Hálózati és módszertani osztály – Dobos Piroska ov.
Bibliográfiai osztály – Pataki Ferenc ov.
Propaganda osztály – Mikó Zoltán ov.

GAZDASÁGI IGAZGATÓ: Papp Györgyné

Gazdasági ig.h. Sávoly Veronika

Gazdasági főosztály
Pénzügyi és számviteli osztály – Zubonyai Istvánné ov.
Müszaki és üzemeltetési osztály – Sóvári Lajos ov.
Könyvkötészeti mühely – Svientek Sándor

Állami Gorkij Könyvtár

Igazgató: Sándor László

Szerzeményezési csoport – Sugár Vilmosné csv.
Feldolgozó csoport – dr. Pusztai Jánosné csv.

Olvasótermi és tájékoztatási csoport – dr. Komáromi Sándor csv.
Folyóirat- és hirlaptár – dr. Tóth Zoltánné dr. Dukony Mária csv.
Kölcsönzés – dr. Gerendás Istvánné csv.
Audiostudió – Serei Ilona főkvtáros
Zenemütár – Serei Ilona főkvtáros
Zenemütár – Gyimes Ferenc kvtáros
Gazdasági igazgató: Babati Lajos
Fotolaboratórium – Major Tamás laboratóriumvez.

KÖNYVTÁRTECHNIKAI UJDONSÁGOK

„Krónika" rovatunk végén a jövőben külön alrovatban szándékozunk ismertetni a hazai könyvtári igények kielégitésére alkalmas uj technikai eszközöket, gépi berendezéseket, eljárásokat.

Biblio-technica '72

A magyar könyvtárosok számára néhány ünnepi eseménysorozatával 1972 jelentős évnek igérkezett, a korábbi mostohább évek után. A nemzetközi könyvévben tartott FID- és IFLA-kongresszussal majdnem egyidőben rendezte meg a BIBLIO-TECHNICA '72 nemzetközi könyvtár- és tájékoztatástechnikai kiállitást a Technika Házában a Kohó- és Gépipari Minisztérium Müszaki Tudományos Tájékoztató Intézete.

A szerény kiállitás több részből állt. A legnagyobb részt területileg és választékot tekintve is a könyvtári berendezések és szervezési eszközök foglalták el.

A hazai gyártókat legszélesebb választékkal a Békéscsabai Vasipari Szövetkezet képviselte. Kiállitotta a mindinkább terjedő tömör raktározásra szolgáló „gördülő polcszekrényeit", amelyek előnyösen alkalmazhatók a legkülönfélébb dokumentációs anyagok gazdaságos helykihasználásu tárolására. Az állványok, nagy terhelésük ellenére, áttételes lánckerékmeghajtásu kézikerékkel könnyen elmozdithatók. Az áttétel több állvány eltolását is biztositja. Az egyes

sorok magassága szükség szerint állitható. A gördülő polcszekrények alkalmazását elsősorban a kb. 50%-os helymegtakaritás, a szekrények összetolása következtében pormentes tárolás és biztonsági zárral való lezárás lehetősége indokolja. A hagyományos felépitésü egy- és kétoldalas könyv- ill. folyóiratállványok mellett bő választékban mutatták be azokat a szekrényeket, amelyek mágnesszalagok, mágneslemezek, mikrofilmek, mikrofilmlapok, kartotékok, katalóguscédulák, lyukkártyák és egyéb adathordozók tárolására készültek. E tetszetős felépitésü szekrények azonban por, tüz és viz ellen nem védik a bennük tárolt anyagot. A cég szállitóberendezései, kezelőasztalai az ismert felépitésben és minőségben jó szolgálatot tesznek kis- és nagykönyvtárakban egyaránt.

A Fémfeldolgozó Szövetkezet által bemutatott pater-noster rendszerü automata kartotéktárolók komoly hiányt pótolnak. A két közepes tipusu kartotéktároló szekrény A/4–A/7 méretü kartonok vagy ennek megfelelő méretü és felépitésü egyéb dokumentumok (pl. mikrofilmlapok, mikrofilmtekercsek) tárolására és használatára szolgál. Az 5–10 emeletet befogadó szekrényben a mérettől függően 20 000–250 000 darab, max. 0,2 mm vastag kartont tárolhatunk. Az egyes emeletek kézi vagy automatikus vezérléssel, áramkimaradás esetén kézi forgattyuval könnyen mozgathatók. A szükséges fióksorok (emeletek) mindig a kezelőasztal szintjén állnak meg. A fiókokat redőnyzár védi az illetéktelen használattól és portól, lezárása egyben az áramtalanitást is biztositja. Ezenkivül egy fotocellás biztonsági kapcsoló is védi a kezelőt a balesetmentes munka érdekében. A nagyobb (856. tipus) kartotéktároló szekrény 133 cm magas, 194 cm széles, 89 cm mély, önsulya 360, terhelt sulya 720 kg, ára kb. 60 000 Ft; a kisebb (820. tipus) 112 cm magas, 139 cm széles, 105 cm mély, önsulya 200 kg, terhelt sulya kb. 500 kg, ára kb. 32 000 Ft.

Az általában helyhiánnyal küzdő hazai kis- és nagykönyvtárak számára a problematikus szállitási feladatokat eredeti módon oldja meg a kiállitás egyik érdekessége, egy osztrák cég által bemutatott nyugatnémet liftrendszer (lásd. az ábrát). A TELELIFT automatikus küldő és szállitó rendszer, amely öreg és uj épületben egyaránt felszerelhető. Az épitőszekrény elvén alapszik, vezetősinekből, szállitódobozokból és állomásokból áll. Legnagyobb előnye, hogy bárhová felszerelhető, ahol semmit és senkit sem zavar, pl. oldalfalakra, menyezetre, ablak alá stb. Kiválóan alkalmas raktárak, olvasószolgálatok, olvasótermek, reprográfiai szolgálatok stb. összekötésére. A kiállitás egyik olyan ujdonsága volt, amely különös figyelmet érdemel, még akkor is, ha kritikával kezeljük azt az adatot, hogy egy

A TELELIFT rendszer,
könyvek és kisebb dokumentumok szállitására

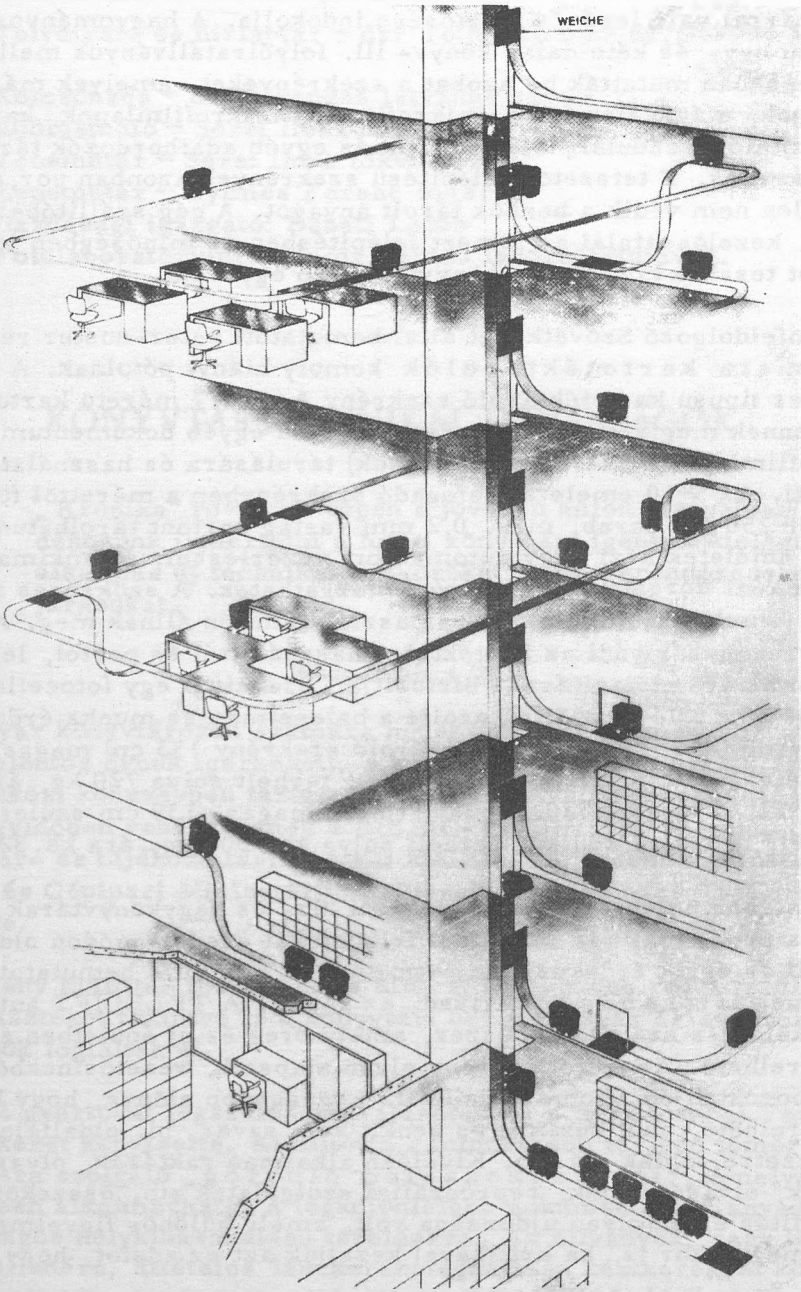

rendszer 11 állomásból, 400 méter vezetékből és 35 kocsiból álló egysége két és fél éven belül amortizálódik a küldöncök kiküszöbölésével, ill. a munka átszervezésével, nem számitva az érdemi munka hatékonyságának emelkedését.

A könyvtári berendezéseket gyártó cégek közül utoljára azért hagytuk a galántai OPP céget (Okresny Priemyselny Podnik – Galánta, ČSSR), mert áruajánlata bőven meghaladta a kiállitás keretét. Több száz oldalas katalógusában könyvtári polcok, butorok, szekrények, iróasztalok, irodaszervezési eszközök hosszu sora szerepel. Ezek közül csak a fém könyvállványt (alaptipusa egyoldalas, de összecsavarozással kétoldalassá szerelhető), a könyvtári kölcsönzőasztalt (1 m magas, 180 cm széles és 44 cm mély), a fém kartotékszekrényeket (kartotékok, katalóguscédulák, mikrofilmlapok, tekercsfilmek stb. tárolására) emlitjük meg. E számunkra nem elérhetetlen cég termékei áruválaszték szempontjából figyelmet érdemelnek.

A másik, nagyobb csoportot alkotó berendezések a reprográfia köréből képviseltek néhány tipust. Az IGV egyfürdős másolókészülékét állitotta ki ismételten; erre azért kell figyelni, mert nagyon sok könyvtár rendelkezik vele (DOKUFO készülék). Ha nem is vásárlás céljából, de abból a tényből kiindulva érdemes volt megtekinteni, hogy a készülék segitségével – amely A/4 méretü (21x30 cm) iratok és dokumentumok (könyvek és folyóiratcikkek) másolására készült – offszet nyomóforma is készithető olyan egyszerüen, mint egy másolat. Mindez hazai készüléken! Ezek a papir- vagy aluminiumfóliák egyszerüen és könnyen felhasználhatók a MIGÉRT által forgalomba hozott csehszlovák ROMINOR elektromos meghajtásu ofszet sokszorositó készülék segitségével, amely egyike a hazai piacon kapható legolcsóbb ilyen tipusu berendezéseknek. A kisofszetgéppel 60–200 gr sulyu papirok nyomhatók, melyek legkisebb mérete 96x120 mm, a legnagyobb 254x381 mm lehet. A sokszorositás sebessége 2500–6000 nyomás óránként. A készülék asztali felépitésü, 65 cm magas, 72 cm széles, 44 cm mély, sulya 84 kg.

Ugyancsak felhasználhatók a ROMINOR kisofszet készülékhez nyomóformaként a NASHUA gyártmányu elektrosztatikus másolókészülékeken (lásd. a táblázatot) készült cinkoxid rétegü másolatok. Ezek közül a készülékek közül szintén a MIGÉRT állitott ki néhány tipust; a Savin, Copycat és Copygraph márkáju elektrosztatikus készülékek tekercspapirral és vágott papirral egyaránt müködnek. A tekercspapir használatánál a papirtakarékosság az elsődleges szempont, mivel az eredeti anyagnak megfelelő hosszuság levágása egyszerüen

A NASHUA elektrosztatikus másolókészülékek adatainak összehasonlító táblázata

Tipus	Papirméret	Az ofszet fólia mérete	Az eredeti anyag mérete	A legrövidebb és leghosszabb másolat mérete	Teljesitmény, db/óra	Méretek: magasság, szélesség, mélység, suly	Ára dollárban
190	21 x 12,7 cm 21 x 29,7 cm 25,4 x 35,5 cm	22,86 x 30,5 cm 25,4 x 35,5 cm	25,4 x 35,5 cm	12,7 cm 35,6 cm	300	26 cm - 44 cm - 72,5 cm - 40 kg	400
215	21 x 12,7 cm 21 x 29,7 cm 25,4 x 35,5 cm	22,86 x 30,5 cm 25,4 x 35,5 cm	25,4 x 35,5 cm	12,7 cm 35,6 cm	720	24 cm - 39 cm - 52 cm - 31 kg	450
220	21 és 25,4 cm széles, 140 m hosszu tekercs	22,86 cm x 107 m 25,5 cm x 107 m	25,4 cm x 38 cm	14 cm 38 cm	720	27 cm - 48 cm - 90 cm - 76 kg	750
230	21 és 25,4 cm széles, 280 m hosszu tekercs	22,86 cm x 107 m 25,5 cm x 107 m	25,4 cm x 35,8 cm	14 cm 36,8 cm	180	28 cm - 48 cm 94 cm - 89 kg	1050
240	21 x 12,7 cm 21 x 29,7 cm 25,4 x 35,5 cm 29,7 x 42 cm	22,86 x 30,5 cm 29,7 x 42 cm	29,7 cm x 42 cm	12,7 cm 42 cm	480	32 cm - 49 cm 78 cm - 68 kg	705
300	21 x 12,7 cm 21 x 29,7 cm 25,4 x 35,5 cm	22,86 x 30,5 cm 25,4 x 35,5 cm	29,7 cm x 42 cm	12,7 cm 35,6 cm	360	37 cm - 39 cm 52 cm - 37 kg	648

N.B. Az első másolat elkészültének ideje a 230-as tipusnál 3,5 sec, a többinél 6 sec.

végrehajtható egy vágókés beállitásával. A másolatok példányszáma 1—20 között, valamint folyamatos müködés beállitásával visszafelé számlálással állitható be. A 300-as tipus előnye, hogy a többi készülékéhez hasonló 1:1 arányu másolás mellett az A/3 méretü eredetikről A/4 méretre is kicsinyit. A 220-as és 230-as tipusokhoz szortirozó is kapható. A rendező két részből áll (ellenőrző egység és egy tizes kiszolgáló egység, ára 1120 dollár), s kiegészithető még két kiszolgáló egységgel (ára darabonként kb. 100 dollár). Egy-egy tárolótálca 150 másolat befogadására alkalmas. A szortirozás a másolókészülék sebességével, lyukkártyavezérléssel történik. A készülékkel könyvekről és egyes lapokról egyaránt készithetők másolatok. A müködtetésükhöz szükséges papirok ára 1000 darabonként kb. 600 Ft (10 dollár), a kidolgozáshoz szükséges vegyszerek ára 7000 másolathoz kb. 1000 Ft, és a MIGÉRT-nél szerezhetők be.

A hőmásoló készülékeket a 3M Dry Photo Paper-el müködő, 3M licenc alapján gyártott lengyel FK-1 képviselte. A cinkoxidos tipusu elektrosztatikus másolatoknál gyengébb minőségü másolatokat készitő készülék olcsó árát (kb. 160 rubel) még az sem feledteti, hogy a papirt csak a 3M Company-tól lehet vásárolni. A készülék teljesitménye 60—100 másolat óránként, az eredetitől függően. A készülék kicsi, 49 cm széles, 46 cm mély és 19 cm magas, sulya csak 18 kg.

A kiállitás mikrofilmes részét az OFOTÉRT a Carl Zeiss Jena DOKUMATOR rendszeréből állitotta össze. A már korábbról jól ismert DOKUMATOR DA-V. mikrofilmfelvevő, DR mikrofilm-visszanagyitó, DL-2 mikrofilmolvasó készülékek mellett a ritkábban látható DOKUMATOR DAT 11 mm-es mikrofilmfelvevő és az az ujabb DL-4 tipusu mikrofilmolvasó készüléket láthattuk. Kiegészitésül bemutatták még az epidiaszkópos vetitők mellett a csehszlovák gyártmányu MONIKA mikrofilmolvasó készüléket, melynek egyetlen előnye, hogy könnyen hordozható. A kutatók házi használatára jobban megfelelne, mint könyvtárakban vagy dokumentációs intézményekben.

Két irógép képviselte az irodatechnika másik oldalát. Az IGV sorkizárós irógépe az OPTIMA irógépek továbbfejlesztett változata, segitségével olcsóbban megoldhatók az igényesebb gépelési munkák, mint a drága nyugati irógépekkel. A VILATI (Villamos Automatika Intézet) PREPAMAT lyukszalagos adatelőkészitő berendezése adat-, ill. programszalagok készitésére szolgál. A gépen leirt adatokat lyukszalagon rögziti, amelyek átmásolhatók és/vagy kiirhatók. Kiirásnál az irógép saját funkcióit (soremelés, tabulálás, betüváltás stb.) automatikusan végzi. Az irógéppel lyukszalagkártyák is készithetők.

Azoknak a könyvtáraknak, amelyek katalógusuk kiadásával vagy annak előkészitésével kacérkodnak, számitógépes feldolgozással való megoldáshoz megfelelő periferiális berendezésnek tünik.

A már megvalósult automatizált nyomtatott katalóguskészitést a Mansell Information/Publishing Limited könyvkiadó mutatta be a British Museum 263 kötetes, nyomtatott könyveket tartalmazó katalógusának kiadásáról készült képsorozatával. Ez a módszer minőség, szépség szempontjából nem a legelőnyösebb, mégis követendő példa a tájékoztató könyvtárosok igényeinek kielégitése terén, ahol a gyorsaság igen lényeges.

A PM Szervezési és Ügyvitelgépesitési Intézet mellett az OMKDK is kihasználta annak a lehetőségét, hogy munkájáról tájékoztassa a kiállitás látogatóit. Az OMKDK különösen fénylyukkártya rendszerét propagálta, amely kisebb és nagyobb adattároló rendszerek tárolási és visszakeresési problémáit bizonyos határig kedvezően megoldja. A rendszerről bő ismertetést tartalmazó katalógus áll rendelkezésre. Ujabb rendszerszervezési programjuk, a „lovaskártyás" megoldás segitségével a kartotékrendszerek használata egyszerűbbé, alkalmazásuk gazdaságosabbá és áttekinthetőbbé válik. A lovas megoldás kombinálható a fénylyukkártyával is. Az OMKDK mindkét információvisszakereső eszközről felvilágositást ad, segitséget nyujt a beszerzéshez és vállalja a munka szervezését.

Végezetül szólni kell a Könyvértékesitő Vállalat Könyvtárellátó Osztálya kiállitásáról is. A Könyvtárellátó, amely 1953 óta a különböző könyvtári nyomtatványok és kisebb felszerelési tárgyak árusitásával is foglalkozik, ma már azzal is segiti az érdeklődőket, hogy a gyártó cégekkel megkönnyiti a kapcsolat felvételét könyvtári butorok és berendezési tárgyak beszerzése végett. Nyomtatványprogramjában a gyarapitás, nyilvántartás, katalogizálás, használat és egyéb munkafolyamat számára készitett nyomtatványok szerepeltek, valamint könyvtári segédeszközök. Az utóbbiak közül külön ki kell emelni a mikrofilmtároló orsót; használata sok könyvtár számára előnyös lenne a mikrofilmek védelme érdekében. A butorok közül az egyoldalas (fal melletti) és kétoldalas könyvállványok, valamint a kiállitási célokat szolgáló, fémhálóból és dekoritlemezből készült falak emlithetők meg.

A kiállitást övező hazai és külföldi könyvtári és dokumentációs kiadványokat tartalmazó szekrények szerény keretbe foglalták a csak müszaki felszereléseket bemutató kiállitást.

A két teremre korlátozott bemutató is izelitőt nyujtott a könyvtárosok számára abból, milyen is lehet egy korszerü eszközökkel és berendezésekkel ellátott könyvtár képe és munkája. Remélhetőleg bevezetője lesz egy olyan kiállitássorozatnak, amely ha nem is évenként, de meghatározott időközönként tájékoztatja a hazai szakembereket, igy a könyvtárosokat, dokumentálókat, levéltárosokat, iratkezelőket, ill. mindazokat, akik információk feldolgozásával, tárolásával és használatba adásával foglalkoznak.

PÉTERVÁRI László Béla

× kulfoldi hirek × kulfoldi hirek × kulfoldi hirek ×

KÖZÖS KONZULTATIV BIZOTTSÁGOT hozott létre Angliában a Library Association és a szakkönyvtárakat összefogó Aslib, legujabban pedig az Institute of Information Scientists képviselőit is bevonták a munkába. Negyedévenként összeül a bizottság, s a közös állásfoglalásra, intézkedésre vonatkozó javaslatait az érdekelt intézmények külön-külön megtárgyalják. A Society of Archivist-et is felkérték, kapcsolódjék be a bizottság tevékenységébe. (Liaison, 1972. junius)

A VOLT BRIT NEMZETKÖZÖSSÉG országaiban müködő könyvtáros-egyesületek közös „Commonwealth Library Association" létesitését határozták el. Mind a 21 érdekelt ország kormánya jóváhagyta az egyesület alapszabály-tervezetét. Az első közgyülés összehivását 1972 novemberére, Nigériába tervezik. A Nemzetközösségi Alapitvány 30 000 font összegü támogatása 3 évre biztositja az egyesület müködésének anyagi feltételeit. (Liaison, 1972. julius)

A KISEBBSÉGI CSOPORTOK érzékenységét sérti Mark Twain „Huckleberry Finn" -je az indianai (USA) oktatásügyi hatóságok megállapitása szerint, ezért törölték az ajánlott olvasmányok jegyzékéről. (Newsletter on Intellectual Freedom, 1972. 3. sz.)

SZEMLE

CSOMOR Tibor: Magyarország. Honismereti bibliográfia. 1. köt. (Előszó: Kovács Máté. Kiad. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Hazafias Népfront Országos Elnöksége Honismereti Bizottsága.) Bp. 1972. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. 955, [4] p.

Pótolni egy égető hiányt, megoldani egy sürgető feladatot: számba venni és feltárni az utóbbi negyedszázad honismereti közleményeit, megteremteni a fellendülő helytörténeti kutatás, a nagy tömegeket foglalkoztató honismereti mozgalom és általában a szükebb haza (szülőföld, lakóhely, munkahely) megismerésének országos szakirodalmi bázisát, bibliográfiai kalauzát – erre vállalkozott Csomor Tibor, ez volt a szándéka.

Szándékának megvalósitása csak részben sikerült. Müvének számottevő, maradandó értékei vannak, de előtünnek komoly hiányosságai is, egyes elgondolásai pedig vitára késztetnek. Pozitivumai és negativumai egyaránt jelentősek, tanulságosak, ezért fontos állomása helyismereti bibliográfiánk fejlődésének.

Csomor Tibor vitathatatlan érdeme az úttörés kisérlete. Szinte teljesen járatlan uton kellett elindulnia, hiszen Bodor Antal helyismereti könyvészete óta hasonló jellegü munka nem jelent meg, s nagyrészt kimunkálatlanok az elméleti, módszertani kérdések is. További problémát jelentett, hogy a helyismeret fogalma a szóban forgó időszakban lényegesen megváltozott: egyrészt tematikailag kibővült, másrészt a helytörténeti kutatások mellett előtérbe került a jelen és jövő tudományos vizsgálata. Ezzel együtt szinvonalbeli differenciálódás is végbement, a honismeret müvelésének uj formái alakultak ki. Tetemesen megnőtt a helyismereti jellegü kiadványok, cikkek száma, szóródásuk igen nagy. Ráadásul az anyag egy része

feltáratlan volt, a megyei helyismereti bibliográfiák közül még csak néhány készült el, igy Csomornak nemcsak az összegező, hanem az alapozó munkát is el kellett végeznie. Minden elismerést megérdemel, hogy a jelzett nehézségek ellenére is megpróbálkozott a vállalt feladat megoldásával. Példamutató szorgalommal gyüjtötte adatait, s a kiadó szervek nagyvonalu anyagi támogatása lehetővé tette, hogy azok szinte korlátozás nélkül napvilágot lássanak.

A bibliográfia terjedelme, adatgazdagsága lenyügöző: tételeinek száma több mint 10 000. Földrajzilag a jelenlegi Magyarország határait vette figyelembe, területének minden részéről közöl irodalmat; kivéve Budapestet, amelynek anyagát a jövőre megjelenő 2. kötet tartalmazza majd. Tartalmilag sokoldalusságra és sokrétüségre törekedett. Sokoldalusága abban nyilvánul meg, hogy a tudomány- és ismeretágak egész sorát — helytörténet, néprajz, gazdaság, müvelődés, idegenforgalom, élővilág stb.— foglalja magában. A sokrétüség jele, hogy az irodalom különböző szintjeit — tudományos publikációk, ismeretterjesztő közlemények, riportok, beszámoló jelentések stb. — egyaránt feltárta, szem előtt tartva a honismeret különböző ágazataiban tevékenykedők igényeit.

A dokumentumtipusok széles körét dolgozta fel: bibliográfiákat, monográfiákat, tanulmánygyüjteményeket, riportkönyveket, szociográfiákat, évkönyveket, alkalmi kiadványokat, adattárakat, antológiákat, fotoalbumokat stb., valamint 250 periodikumot, köztük olyanokat, amelyeknek cikkei a Magyar Folyóiratok Repertóriumában sem találhatók meg. Kiterjedt a figyelme a regionális szempontu ismeretágak (földrajz, régészet, müemlékvédelem stb.) összefoglaló, általában az ország egészéről szóló irodalmára, kézikönyveire is. Ezzel rávilágit a helyismereti bibliográfiai munka egyik legfontosabb mozzanatára: arra, hogy nem elegendő azoknak a dolgozatoknak a feltárása, amelyek kifejezetten az adott hellyel foglalkoznak, hanem tekintetbe kell venni a nagyobb tájegységek, közigazgatási egységek, végső soron az ország multját, jelenét bemutató könyvek, cikkek helyi vonatkozásait is.

Helyeselhető, hasznos eljárás, hogy a monográfiákat, utikönyveket, kézikönyveket stb. analitikusan dolgozta fel. Ha a kötet tartalmilag homogén, akkor a cimleirás után sorolja fel a résztanulmányokat; ha nem, akkor az egyes fejezetek, könyvrészletek a témájuknak megfelelő helyen önállóan szerepelnek. Igy egy-egy helység anyaga együvé került, s ez nagymértékben megkönnyiti a keresést.

Mintaszerü a rejtett bibliográfiák következetes kimutatása a cimleirásokban. A cimleirások pontosak, bár itt-ott tulságosan részletezők (pl. évkönyvek köteteit külön-külön veszi fel). Hasznos tájékoztatást nyujtanak az annotációk, de ezek nem egységesek, sem szinvonalban, sem terjedelemben. Feltüntette Csomor a könyvek OSZK-beli raktári jelzeteit is. Ez utóbbi tény egyuttal jelzi, hogy mindvégig igyekezett érvényesiteni az autopszia elvét, ami szintén elengedhetetlen követelmény a helyismereti bibliográfiákban.

Tájékoztatási eszközök a függelékek is: a honismereti-helytörténeti kiadványokat tartalmazó sorozatok listája; a szerzői névmutató; a nyomdai munkálatok idején kiadott közleményeket feltáró „Pótlás" (ennek anyaga viszont a névmutatóba már nem került be); az elemzően feldolgozott müvek betürendes jegyzéke; a periodikumok cimei és röviditései.

Csomor bibliográfiája ismét felveti egy fontos terminológiai probléma tisztázásának igényét. Ma sincs ugyanis megnyugtatóan, határozottan definiálva a helyismeret, helytörténet, honismeret fogalma; nincs rendezve e területek egymáshoz való viszonya. Ez a bizonytalanság látszik ebben a könyvben is. Csomor nem foglal állást, csupán annyit jegyez meg — egyébként helyesen —, hogy a honismeret komplex jelenség. Munkájában azonban ez a komplexitás nem tükröződik minden vonatkozásban, illetőleg nem mindig helyesen tükröződik. A komplex felfogás érvét használva pl. indokolatlan engedményeket tett: napilapcikkeket, másodlagos információkat közlő ismeretterjesztő publikációkat, sőt regényeket (pl. Illés Béla: Honfoglalás) is felvett a bibliográfiába. Ugyanakkor egyes szakterületeket teljesen mellőzött: jog, sport stb. Megdöbbentő hiány, hogy a könyvtárakról sem közöl irodalmat. (Az nyilván a rosszul értelmezett ideológiai szempontoknak tudható be, hogy a vallásokról, egyházakról sincs szó, s természetesen nem szerepelnek az egyháztörténeti munkák, folyóiratok sem.) Szóhasználatát és válogatási elveit mérlegelve ugy tünik, hogy a közmüvelődési szemléletü, mozgalmi jellegü honismeret fogalmából indult ki, s ezt próbálta ötvözni a honismeret tudományosabb felfogásával. Ezzel magyarázható, hogy tul szélesre tágitja a felhasználók körét (helytörténeti kutatók, amatőr gyüjtők, krónikairók, iskolai szakkörök, népmüvelők stb.); ezzel magyarázható, hogy egyes szakterületeket — pl. földrajz, néprajz, müvészettörténet, élővilág — kiemelt, az átlagosnál részletesebben tárt fel, másokat — pl. oktatás, tudományos élet, munkásmozgalom — háttérbe szoritott, alárendelt más szakágaknak (a felsorolt esetekben: müvelődés, történelem). Azt viszont

semmivel sem lehet megmagyarázni, hogy kimaradtak a bibliográfiából a történettudományi szintézisek, sőt a Kosáry- és I. Tóth-féle bibliográfia is.

Nehéz egyetérteni azzal, hogy a személyre (irókra, képzőművészekre, tudósokra stb.) vonatkozó irodalom jelentős részét is kizárta a bibliográfiából. Csak akkor vette fel az ilyen müveket, ha konkrétan tárgyalják az illető személy és a helység kapcsolatát. Álláspontja annyiban helyeselhető, hogy valóban ez az a terület, ahol leginkább szükség volt a válogatásra. A legfontosabb monografikus feldolgozásoknak azonban helye lenne ebben az összeállitásban. Hiszen egy-egy neves iró, képzőművész munkásságának ismerete nélkül nem beszélhetünk az illető város irodalmi életéről, müvészetéről. Ugyanakkor egy-egy hires iró, tudós életrajzában szükségszerüen szó esik a város irodalmáról, kulturájáról, társadalmáról. A konkrétság kritériumát különben is roppant nehéz meghatározni; ez Csomor Tibornak sem sikerült, a személyeket illetően rendkivül következetlen az anyaga (pl. leirta Julow Viktor Mata János költészete cimü tanulmányát, Tóth Ervin Mata János-könyvét viszont nem).

Erős bizonytalanságban hagyta az olvasót afelől, hogy a bibliográfiában feltárt müvek megjelenésének időhatárai mettől meddig terjednek. A kötetben lapozgatva arra következtethetünk, hogy az 1948–1971 közötti irodalmat dolgoztak fel. Elfelejtette a bevezetőben rögziteni az anyaggyüjtés lezárásának időpontját is. Arról sem kapunk tájékoztatást, hogy egyes forrástipusokat – pl. riportkönyvek, versantológiák – miért részesitett előnyben mások pl. visszaemlékezések, könyvtári évkönyvek – rovására. Nem jelzi azt sem, miért módositotta a besorolási szabvány előirásait, miért tekinti külön betünek az a és e rövid és hosszu változatát, a többi magánhangzóét pedig miért nem.

Minden bizonnyal hosszas vita tárgya lesz e bibliográfia szerkezeti felépitése. Csomor a tárgyszavas megoldást választotta, tárgyszóként fogva fel a földrajzi neveket is. A kötetben betürendben következnek egymás után a tudomány- és ismeretágakat, fogalmakat, népcsoportokat stb. jelölő tematikus, valamint a településeket, gazdasági körzeteket, közigazgatási egységeket, folyókat stb. jelölő földrajzi tárgyszavak. A földrajzi és tematikai elv ilyen kombinációja, mechanikus egyesitése nehezen áttekinthető, s ami ennél is sulyosabb: nehezen használható. A tematikus tárgyszavak szétszórtsága veszélyezteti a visszakeresés lehetőségét. Tovább bonyo-

litja a helyzetet, hogy a tárgyszóalkotás számos esetben megkérdőjelezhető, önkényes; szó sincs arról, hogy a könyvtári tájékoztatás gyakorlatának felelne meg. Jelentős, átfogó témaköröknek – munkásmozgalom, oktatás, történelem, politikai élet stb. – egyáltalán nincs önálló tárgyszavuk, ugyanakkor két cimleirás miatt kiemelte a szerző a „Népsürüség"-et a „Népesedés"-ből. Önálló tárgyszót kapott az „Izlám építészet", de a többi építészeti stilus nem, sőt az építészet sem. A tárgyszavak nem egynemüek; egy részük tudományágat, más részük dokumentumtipust (utikönyvek, szociográfiák stb.), harmadik részük ismeretkört (pl. nemzetközi kapcsolatok, nehézipar) stb. jelöl. A használónak komoly szellemi erőfeszitésébe kerül, amig megtalálja (ha megtalálja) a keresett témakört ebben az utvesztőben. Célszerübbnek tartanánk ezért egy olyan formát, amely a tematikus tárgyszavak anyagát a kötet elején vagy végén valamilyen logikai rendszer szerint csoportositaná. Ez a megoldás sok-sok ismétlést, számos utalót is feleslegessé tett volna, nem beszélve a használat egyszerübb voltáról.

Kritikai megjegyzéseink végére egy hiánylista kivánkozna, azokról a könyvekről, cikkekről, amelyek kimaradtak a bibliográfiából. Ha Csomor válogatási szempontjait vesszük figyelembe, akkor is tulságosan hosszu ez a lista, messze tulhaladja e recenzió kereteit. Néhány cimet azért megemlitünk, jellegzetes példaként: Balassa Iván: A magyar kukorica; Schram Ferenc: Magyarországi boszorkányperek; Makkai László: A magyar városfejlődés és városépités történetének vázlata; Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711–1790; stb.

A bibliográfián a sietség, sőt néhol a kapkodás nyomai látszanak, amit az magyarázhat, hogy az előzéklap-verzón jelzett kettős alkalomra (Nemzetközi Könyvév, Hazafias Népfront V. kongresszusa) mindenáron meg akarták jelentetni. Az időzavar érezhető a bevezetőn, a csoportositás következetlenségein, a tárgyszóalkotás átgondolatlanságán, a feltünő hiányokon, a nyomdai korrektura felületességén (sok a bosszantó sajtóhiba), a névmutató pontatlanságain stb. Talán ez az oka annak is, hogy ez alkalommal aligha került sor a lektor közremüködésére – neve sehol sem szerepel –, pedig tanácsai feltétlenül hasznára váltak volna a kiadványnak.

Örömmel vettük kézbe ezt a bibliográfiát, örömünk azonban nem felhőtlen. Kétségtelen, hogy hosszu ideig alapvető segédeszköze lesz mindenfajta helyismereti munkának, a helyismereti tájékoztatásnak. Az országos honismereti könyvészet szerepét azonban

nem töltheti be, elsősorban sulyos tartalmi hiányosságai és rendszere miatt. Éppen ezért nem szabad megelégednünk, látnunk kell, hogy ez a kötet csak kisérlet, alap a további munkához. Változatlanul szükség van egy honismereti bibliográfiai kalauzra, s Csomor Tibor vállalkozása ismét ráirányitja a figyelmet a megyei helyismereti bibliográfiák fontosságára, sürgeti elkészitésüket.

BÉNYEI Miklós

SZALAY Sándor: A szétsugárzó szakirodalmi tájékoztatás helyzete a közgazdaságtudomány területén. (A hazai könyvtári-dokumentációs intézmények gazdasági tájékoztató kiadványairól.) Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Bp. 1972. 43 p.

Az időszakosan megjelenő hazai gazdasági szakirodalmi tájékoztató kiadványok áttekintése több szempontból is figyelmet érdemel, de emlitsük itt csak a legégetőbbet: a „minden intézmény maga felelős a saját informáltságáért" elv tisztázatlansága miatt a központi szándék, az egységes fejlesztési elgondolás, a tervszerüség és ellenőrzés érvényesülése itt mélyen a megengedhető szint alá süllyedt. Ilyen körülmények között nem lehet meglepő, hogy a közgazdásszkönyvtáros szerző a mintegy 80 tájékoztató kiadvány sajátosságait feltárva a bőség nem kivánatos zavarait kénytelen megállapitani.

A tanulmány bevezető része röviden jellemzi a tájékoztató kiadványokat kibocsátó intézményeket (számuk összesen 33), s rámutat, hogy mindössze 7 szerepel közöttük a 40, kifejezetten közgazdasági gyüjtőkörü könyvtár közül. Ennek következtében – miután a Közgazdasági Dokumentációs Központ 1954-ben megszünt – a szakterület differenciált igényeinek kielégitését bizonyos mértékig háttérbe szoritja a vállalatot presztizscélokra kihasználó, öncélu kiadási tevékenység. Érdekes, de még kifejtésre váró problémát is emlit a szerző – vajon mennyiben helyes az az állapot, hogy „semmiféle korreláció nem fedezhető fel a könyvtárak nagysága és tájékoztató munkája között"?

A második rész fontosabb ismérveik szerint csoportositja az egyes kiadványokat, amelyeket a harmadik rész táblázata – intézményi sorrendben – tételesen is ismertet (lehetőség szerint megadva az évfo-

lyamot, az évi megjelenés számát, a példányszámot, oldalszámot, formát, kötésfajtát, a sokszorositás módját, az ismertetett dokumentumok számát, a csoportositás válfaját, a földrajzilag és szak szerint érintett területet). A kiadványok több mint egyharmada csak jeladó tájékoztatásra vállalkozik (gyarapodási jegyzékek stb.). A tárgyköröket tekintve kitünik, hogy egyes kérdések, pl. a vezetés problémái, tulzott „népszerüségnek" örvendenek (5 kiadvány), mig fontos témák – életszinvonal, árpolitika – „alig szerepelnek a tájékoztató irodalomban". Pedig Szalay becslése szerint az elsődleges dokumentumok (számuk feltehetőleg 25–30 000) átlagban legalább 2–3 izben kerülhetnének feldolgozásra (mivel a bibliográfiai adatok száma mintegy 90 000!). Az egyeztetés hiányára vall az is, hogy a kiadványok jelentős része vagy nem csoportositja a feltárt anyagot, vagy ötletszerüen kialakitott, egyéni rendezési elven alapul.

A szerző nagy érdeme, hogy számos könyvtári-tájékoztatási szakember aggodalmát konkrét, egzakt számitásokkal támasztja alá, s ezzel elősegitheti egy egészségesebb gazdasági tájékoztatási politika megalapozását. S magát a müfajt – egy terület szekundér információhordozóinak számbavételét – a nagyobb anyag miatt itt kényszerüen vállalt szükitések feloldásával (Szalay is fontosnak tartaná például a szakfolyóiratok recenziós rovatainak feldolgozását) igen üdvös lenne más tudományág vonatkozásában is hasznositani.

SONNEVEND Péter

A BRITISH LIBRARY (Brit Nemzeti Könyvtár) szervező bizottságában – a Library Association javaslatára – a public library rendszer képviselője is helyet kapott, G. Chandler személyében. (Liaison, 1972. július)

78 MILLIÓ DOLLÁR a Kongresszusi Könyvtár 1973. évi költségvetése. Ebből többek között 36 millió jut bérekre és hasonló kiadásokra, 10,3 millió a központi katalóguscédulák előállítására, 9,2 millió a Kongresszus Tájékoztatási Szolgálatára, 1,2 millió könyvbeszerzésre, külön 2,9 millió a 480. sz. törvény alapján (más államok tartozásainak elszámolása keretében) történő külföldi vásárlásokra. (LC Inf. Bull. 1972. 25. sz.)

MALAMUD, STYRON és UPDIKE lett a Kongresszusi Könyvtár három „tiszteletbeli tanácsadója" az amerikai irodalom tárgyköréből. Többek között ilyen kérdésekben kell véleményüket nyilvánitaniuk: szépirodalmi kéziratok és külföldi könyvek beszerzése, bibliográfia-témák kiválasztása, mai költők előadásában verseik hangszalagra vétele stb. (LC Inf. Bull. 1972. 13. sz.)

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SDI szolgálattal egészül ki 1972. ápr. 1-től a kanadai SDI-rendszer, a kanadai Nemzeti Könyvtár és az Országos Természettudományi Könyvtár közös vállalkozásában. Egyelőre a Kongresszusi Könyvtár MARC II. szalagjait dolgozzák fel, később az OTK jelenlegi adatbankját egyéb, társadalomtudományi vonatkozásu mágnesszalagos anyaggal bővitik – ilyen elsősorban a Brit Nemzeti Bibliográfia, valamint az ERIC (Neveléstud. Tájékoztatási Központ, USA) és a Psychological Abstracts. (APLA Bull. 1972. 1. sz.)

A BUKARESTI Institutul Central de Documentare Tehnica sorozatos vidéki megbeszéléseket tart az ország nagyüzemeinek, ill. müszaki kutatóintézeteinek dolgozóival, az Intézet és alközpontjai által kiadott dokumentációs anyag minőségéről és használhatóságáról. (Probleme de Inf. şi Doc., English issue, 1972. 5. sz.)

AZ EGYETEMI HALLGATÓK mikrokártyán kaphatják meg a nagyobb példányszámban keresett könyveket a pretoriai (Dél-

Afrika) egyetemi könyvtárban. Az akció egyelőre kisérleti stádiumban van, de a kérdés kielégitő megoldását igéri. A szükséges könyvek 73%-ának sokszorositására kapta meg a könyvtár az engedélyt a kiadóktól; egy kiadó téritést sem kért. (Microdoc, 1972. 2. sz.)

A KIADVÁNYOK ÁTLAGÁRA 1971-ben igy alakult, az NSZK általános nyilvános könyvtárai számára szóba jövő német nyelvű ujdonságok egyes csoportjaiban (zárójelben a százalékos emelkedés az előző évi átlaghoz képest): ismeretterjesztő irodalom 26,93 DM (12,3%), szépirodalom 18,25 DM (1970-ről nincs adat), ifjusági irodalom 10,52 DM (8,3%). Ebbe nincsenek beleszámitva a zsebkönyv (paperback) jellegü, tehát huzamos könyvtári használatra alkalmatlan, lényegesen olcsóbb kiadványok. Csak kis része szerepel a kimutatásban a szakkönyveknek, amelyek viszont lényegesen drágábbak az ismeretterjesztő munkáknál. — A legjobban ellátott nyugat-német városi nyilvános könyvtárak gyarapitási kerete lakosonként 2—3 DM között mozog, mindössze 3 helyen haladja meg a 3 márkás határt. (Bibliotheksdienst, 1972. 3. sz.)

A TENGERI HALÁSZHAJÓK legénységének 90%-a használja a rostocki halkombinát üzemi könyvtárát. Az állomány 44 000 kötet, ebből egy-egy hajóutra átlag 300 kötetes letétet adnak ki, mintegy 30 (részben hangjátékokat tartalmazó) magnószalaggal együtt. (Bibliothekar, 1972. 4. sz.)

JÁTÉKKÖNYVTÁRAT, pontosabban játéktárat Angliában elsőnek a brightoni Városi Könyvtár létesit. Egy játékgyár már felajánlotta, hogy ingyen ad készitményeiből mintapéldányt. Ki is kölcsönzik a játékszereket. A játéktár mellett javitómühelyet is szeretnének berendezni, hogy ott egy nyugdijas iparos maguknak a gyermekeknek a közremüködésével hozza rendbe, ami eltörik, elromlik. (Liaison, 1972. julius)

BIBLIOFILEK számára „Antikvár Könyv Háza" nyilik Moszkvában; keretében könyvbarát-klubot is szerveznek, amely irókat, müvészeket, tudósokat hiv meg az olvasók közé. A jelenlegi 13 moszkvai antikváriumon kivül a következő években még hatot létesitenek. (Bibliothekar, 1972. 4. sz.)

Ára: 15,— Ft